

T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI

ÖLÜM KAYGISI, YAŞAM DOYUMU VE COVID-19 KORKUSU İLİŞKİSİ

Gamze Ceren SAĞIRER

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Emin DEMİRKOL

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Soner ÇAKMAK

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KALE

Mersin-2021

T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

201910029 numaralı öğrencimiz olan **Gamze Ceren SAĞIRER** tarafından hazırlanan “**Ölüm Kaygısı, Yaşam Doyumu ve Covid-19 Korkusu İlişkisi**” başlıklı bu tez çalışması jüri üyelerimiz tarafından **oy birliği** ile **Psikoloji** Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürlüğünde evrağın aslı ıslak imzalıdır.

Üniv. Dışı asıl üye - Tez Danışmanı - Jüri Başkanı: Doç. Dr. Mehmet Emin DEMİRKOL

(Çukurova Üniversitesi)

Enstitü Müdürlüğünde evrağın aslı ıslak imzalıdır.

Üniv. Dışı – Jüri asıl Üyesi: Dr. Öğr.Üyesi Soner ÇAKMAK

(Çukurova Üniversitesi)

Enstitü Müdürlüğünde evrağın aslı ıslak imzalıdır.

Üniv. İçi - Jüri asıl Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KALE

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

Enstitü Müdürlüğünde evrağın aslı ıslak imzalıdır.

19 /10 / 2021

Doç. Dr. Murat KOÇ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Adı – Soyadı: Gamze Ceren SAĞIRER

Numarası: 201910029

Öğrencinin

Ana Bilim / Bilim Dalı: Psikoloji Ana Bilim Dalı

Programı: Tezli Yüksek Lisans (+) Doktora ()

Tezin Adı: Ölüm Kaygısı, Yaşam Doyumu ve Covid-19 Korkusu İlişkisi

Bu araştırmanın başlangıcından sonuçlanmasına kadar ki bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde hazırlanarak sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

26/09/2021

Gamze Ceren SAĞIRER

TEŞEKKÜR

Öncelikle, pandemi sebebiyle yaşanan bu zorlu süreçte benden bilgisini ve desteğini esirgemeyen, tez yazma sürecimde samimiyetle katkısını sunan sevgili danışmanım Doç. Dr. Mehmet Emin DEMİRKOL'a ve tüm yüksek lisans sürecimde her türlü bilgiyi ve desteği sunan sevgili hocalarıma,

Gerek canıgönülden dostluğuyla gerek ise akademik bilgisiyle bu süreçte motivasyon kaynağım, yol arkadaşım olan, yolumu kaybedip kaygılandığımda her ne durumda olursa olsun bana hep vakit ayırıp ışık tutan ve destekçim olan kıymetli dostum Doç. Dr. Sinem Evin AKBAY'a

Hayatımın her anında olduğu gibi yüksek lisans sürecimde de gece gündüz demeden hep desteğini, dostluğunu, bilgisini, tecrübelerini hissettiğim, hayatımda olduğu için kendimi her daim şanslı gördüğüm can dostum Hayrünnisa ÖZGÜR'e

Son olarak hayatımda hep desteğini hissettiğim, benden anlayışını esirgemeyen, yüksek lisans sürecimde her daim arkamda olduğunu hissettiren kıymetli eşime; küçük yaşına rağmen kocaman yüreği ve anlayışıyla yoluma en büyük destekçim ve hayatımın ışığı canım kızım Hanzadem'e ; her zaman bilginin, okumanın önemini vurgulayan, her ne işi yapıyor olursam olayım elimden gelenin en iyisini yapmamı bana öğreten canım annem ve babama teşekkürlerimle.

ÖZET

ÖLÜM KAYGISI, YAŞAM DOYUMU VE COVID-19 KORKUSU İLİŞKİSİ

Gamze Ceren SAĞIRER

Yüksek Lisans Tezi, Psikoloji Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Emin DEMİRKOL

Ekim 2021, 115 sayfa

Bu çalışmanın amacı, ölüm kaygısı, yaşam doyumu ve Covid-19 korkusu arasındaki ilişkinin; ve ölüm kaygısının Covid-19 korkusunun aracı rolüyle yaşam doyumunu doğrudan veya dolaylı olarak etkileyip etkilemediğinin incelenmesidir. Araştırmanın örneklem grubu, Türkiye’de yaşayan ve 2021 yılında Covid-19 enfeksiyonunu geçirmiş ve geçirmemiş 87 kadın 148 erkekten oluşan toplamda 235 yetişkinden oluşmaktadır. Eğitim düzeyinde tek kişilik gruplarda yer alan birer kişi anlamlı sonuçlar elde edilemeyeceği için çalışmaya dahil edilmemiş olup araştırmanın analizi 86 kadın ve 147 erkek olmak üzere toplam 233 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Bu yetişkinler çevrimiçi ortamda (whatsapp) kolay ulaşılabilen örnekleme yöntemi ile çalışma grubuna dahil edilmiştir. Araştırmanın verilerini elde etmek için ‘Kişisel Bilgi Formu’, ‘Ölüm Kaygısı Ölçeği’, ‘Yaşam Doyumu Ölçeği’ ve ‘Covid-19 Korkusu Ölçeği’ kullanılmıştır. Veri analizinde, IBM SPSS 25 programı kullanılmıştır. Ölçeklere göre gruplar arası karşılaştırma, normallik varsayımının sağlandığı durumlarda ANOVA ve bağımsız gruplar t testi ile araştırılmıştır. Ölçekler arası korelasyonun incelenmesi için Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Çok değişkenli regresyon analizi uygulanmıştır. Aracılık analizini gerçekleştirmek için IBM SPSS 25’de Process eklentisi kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre ölüm kaygısı, yaşam doyumu ve Covid-19 korkusu arasındaki ilişkide sadece ölüm kaygısı ile Covid-19 korkusu arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0.001$). Buna göre Covid-19 korkusu ile ölüm kaygısı arasında pozitif ve orta dereceli bir ilişki vardır. Ölüm kaygısının yaşam doyumuna etkisinde Covid 19 korkusunun aracılık etkisi incelendiğinde ise ölüm kaygısının yaşam doyumuna etkisinde

Covid 19 korkusunun aracılık etkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda ölçeklerin demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği incelenmiş olup; ölüm kaygısının cinsiyet ve yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği, yaşam doyumunun cinsiyet, yaş grupları, medeni hal ve eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği, Covid-19 korkusunun cinsiyet ve covid geçirme durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği bulgularına ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, araştırmada tartışılmış ve değerlendirilmiştir. Uygulamalara ve ölüm kaygısı, yaşam doyumu ve Covid-19 korkusu üzerine yapılacak olan çalışmalara ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ölüm Kaygısı, Yaşam Doyumu, Covid-19 Korkusu

ABSTRACT**THE RELATIONSHIP BETWEEN DEATH ANXIETY, LIFE SATISFACTION AND FEAR OF COVID-19****Gamze Ceren SAĞIRER****Master Thesis, Department of Psychology****Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Emin DEMİRKOL****October 2021, 115 pages**

The aim of this study is to determine the relationship between death anxiety, life satisfaction and fear of Covid-19; and whether the fear of death caused by COVID-19 directly or indirectly affects life satisfaction. The sample group of the study consists of a total of 233 adults, 86 women and 147 men from Turkey, having or not had the Covid-19 infection in 2021. These members of the study were included in the study group with an easily accessible online sampling method. "Personal Information Form", "Death Anxiety Scale", "Satisfaction with Life Scale" and "Covid-19 Fear Scale" were used to collect the data of the study. To analyze the data, IBM SPSS 25 program was used in the study. The comparison between groups according to the scales was investigated with the ANOVA test in cases where the assumption of normality was met. In addition, independent groups were investigated with the t test. Pearson Correlation Analysis was used to examine the correlation between scales. Multivariate regression analysis was applied. Process plugin was used in IBM SPSS 25 to perform the mediation analysis. According to the findings obtained from the study, a significant difference was found only between death anxiety and fear of Covid-19 in the relationship between death anxiety, life satisfaction and fear of Covid-19 ($p < 0.001$). Findings showed that there is a positive and moderate relationship between fear of Covid-19 and death anxiety. When the effect of fear of Covid 19 on life satisfaction of death anxiety was examined, it was found that fear of Covid 19 did not have a mediating effect on the effect of death anxiety on life satisfaction. Also, it was examined whether the scales showed significant differences according to demographic variables; It was found that death anxiety differs

significantly according to gender and age groups, life satisfaction differs significantly according to gender, age groups, marital status and education level, and fear of Covid-19 differs significantly according to gender and covid status. The findings were discussed and evaluated in the research. Suggestions were made regarding the studies to be done on death anxiety, life satisfaction and fear of Covid-19.

Keywords: Death Anxiety, Life Satisfaction, Fear of Covid-19

İÇİNDEKİLER

KAPAK.....	i
TEZ ONAY FORMU.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xiv
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	xvi
EKLER LİSTESİ.....	xvii

BÖLÜM I

1.GİRİŞ.....	1
1.1.Araştırmanın Amacı.....	3
1.2.Araştırmanın Önemi.....	4
1.3.Problem Cümlesi.....	4
1.4.Araştırmanın Hipotezleri.....	4
1.5.Araştırmanın Sayıltıları.....	5
1.6.Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
1.7.Tanımlamalar.....	5

BÖLÜM II

2.KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
2.1.Ölüm.....	7
2.1.1.Ölüm Kaygısı.....	8
2.1.2.Kuramsal Yaklaşımlar.....	11
2.1.2.1.Psikanalitik Kuram.....	11
2.1.2.2.Varoluşçu Kuram.....	12
2.1.2.3.Dehşet Yönetimi Kuramı.....	14
2.1.2.4.Hümanistik Yaklaşım.....	15
2.1.2.5.Bilişsel Davranışçı Yaklaşım.....	15
2.1.3.Ölüm Kaygısı ve Ölüm Korkusu Arasındaki Farklar.....	15
2.1.4.Ölüm Kaygısına Karşı Savunmalar.....	16
2.1.5.Ölüm Kaygısı Yordayıcıları.....	17
2.1.5.1.Cinsiyet ve Ölüm Kaygısı.....	17
2.1.5.2.Yaş ve Ölüm Kaygısı.....	18
2.1.5.3.Fiziksel Hastalık ve Ölüm Kaygısı.....	18
2.1.5.4.Ruhsal Hastalık ve Ölüm Kaygısı.....	18
2.1.5.5.Medeni Durum ve Ölüm Kaygısı.....	19
2.1.5.6.Meslek ve Ölüm Kaygısı.....	19
2.1.5.7.Dindarlık ve Ölüm Kaygısı.....	19
2.1.6.Yapılan Çalışmalar.....	20
2.2.Yaşam Doyumu.....	21
2.2.1.Yaşam Doyumu İle İlgili Teoriler.....	24
2.2.1.1.Amaçsal Yaklaşımlar.....	24
2.2.1.2.Etkinlik Yaklaşımları.....	25
2.2.1.3.Yukarıdan-Aşağıya Aşağıdan-Yukarıya Yaklaşımı.....	25

2.2.1.4.İlişkilendirici Yaklaşım.....	25
2.2.1.5.Yargı Yaklaşımı.....	26
2.2.2.Yaşam Doyumunu Etkileyen Değişkenler.....	26
2.2.2.1.Yaş ve Yaşam Doyumu.....	26
2.2.2.2.Cinsiyet ve Yaşam Doyumu.....	27
2.2.2.3.İş ve Yaşam Doyumu.....	27
2.2.2.4.Eğitim ve Yaşam Doyumu.....	27
2.2.3.Yapılan Çalışmalar.....	27
2.3.Covid-19.....	28
2.3.1.Pandemi.....	28
2.3.2.Koronavirüs Salgınları.....	28
2.3.3.Covid-19 Salgını ve Gelişen Sorunlar.....	30
2.3.4.Yapılan Çalışmalar.....	32

BÖLÜM III

3.YÖNTEM.....	34
3.1.Araştırmanın Modeli.....	34
3.2.Araştırmanın Çalışma Grubu.....	34
3.3.Veri Toplama Araçları.....	34
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	35
3.3.2.Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ).....	35
3.3.3.Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği(TÖKÖ).....	35
3.3.4.Covid-19 Korkusu Ölçeği.....	36
3.4.Verilerin Analizi.....	36

BÖLÜM IV

4.BULGULAR.....	38
4.1.Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklerine İlişkin Bulgular.....	38
4.2.Ölüm Kaygısı Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular....	40
4.3.Yaşam Doyumu Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılıma İlişkin Bulgular...	42
4.4.Covid-19 Korkusu Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılıma İlişkin Bulgular.	44
4.5.Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerin Ölçeklerle Analizine İlişkin Bulgular.....	46
4.5.1.Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerle Yaşam Doyumuna İlişkin Bulgular.....	46
4.5.2.Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerle Ölüm Kaygısına İlişkin Bulgular.....	47
4.5.3.Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerle Covid-19 Korkusuna İlişkin Bulgular.....	49
4.6.Ölçekler Arasındaki İlişkilerin Analizine İlişkin Bulgular.....	50
4.7.Ölüm Kaygısının Covid-19 Korkusuna Etkisine İlişkin Bulgular.....	50
4.8.Ölüm Kaygısı İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Covid-19 Korkusunun Aracı Rolüne İlişkin Bulgular.....	52
4.9.Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenirliğine İlişkin Bulgular.....	52
4.9.1.Ölüm Kaygısı Ölçeği.....	53
4.9.2.Yaşam Doyumu Ölçeği.....	55
4.9.3.Covid-19 Korkusu Ölçeği.....	57

BÖLÜM V

5.TARTIŞMA.....	59
5.1.Ölçekler Arasındaki İlişkilerin Analizine İlişkin Bulgular.....	59
5.2.Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerin Ölçeklerle Analizine İlişkin Bulgular.....	61
5.3.Ölüm Kaygısı Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular.....	62
5.4.Yaşam Doyumu Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılıma İlişkin Bulgular....	64
5.5.Covid-19 Korkusu Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılıma İlişkin Bulgular.	66
5.6. Ölüm Kaygısı İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Covid-19 Korkusunun Aracı Rolüne İlişkin Bulgular.....	67

BÖLÜM VI

6.SONUÇ VE ÖNERİLER	
6.1.SONUÇ.....	69
6.2.ÖNERİLER.....	69
7.KAYNAKÇA.....	71
8.EKLER.....	89

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Katılımcıların Tanımlayıcı Özellikleri.....	39
Tablo 2. Ölüm Kaygısı Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular.....	40
Tablo 3. Yaşam Doyumu Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular.....	43
Tablo 4. Covid-19 Korkusu Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular.....	45
Tablo 5. Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerle Yaşam Doyumlarına İlişkin Bulgular.....	47
Tablo 6. Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerle Ölüm Kaygısına İlişkin Bulgular.....	48
Tablo 7. Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerle Covid-19 Korkusuna İlişkin Bulgular.....	49
Tablo 8. Ölçekler Arasındaki İlişkilerin Analizine İlişkin Bulgular.....	50
Tablo 9. Ölüm Kaygısının Covid-19 Korkusuna Etkisine İlişkin Bulgular.....	51
Tablo 10. Ölüm Kaygısının Covid-19 Korkusuna Etkisine İlişkin Bulgular.....	51
Tablo 11. Ölüm Kaygısının Covid-19 Korkusuna Etkisine İlişkin Bulgular.....	51
Tablo 12. Ölüm Kaygısı İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Covid-19 Korkusunun Aracı Rolüne İlişkin Bulgular.....	52
Tablo 13. Ölüm Kaygısı Ölçeği için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları.....	53
Tablo 14. Öz Değer İstatistiği Varyans Tablosu.....	53
Tablo 15. Ölüm Kaygısı İçin Pattern Matrisi Tablosu.....	54
Tablo 16. Ölüm Kaygısı Ölçeği için Güvenirlik analizi.....	55

Tablo 17. Yaşam Doyumu Ölçeği İçin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları.....	55
Tablo 18. Öz Değer İstatistiği Varyans Tablosu.....	56
Tablo 19. Yaşam Doyumu İçin Bileşen Matrisi	56
Tablo 20. Yaşam Doyumu İçin Güvenirlilik Analizi.....	56
Tablo 21. Covid-19 Korkusu Ölçeği İçin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları.....	57
Tablo 22. Öz Değer İstatistiği Varyans Tablosu	57
Tablo 23. Covid-19 Korkusu Ölçeği İçin Bileşen Matrisi.....	58
Tablo 24. Covid-19 Korkusu Ölçeği İçin Güvenirlilik Analizi.....	58

KISALTMALAR VE SİMGELER

Kısaltma/Simge	Tanım
TÖKÖ	Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği
YDÖ	Yaşam Doyumu Ölçeği
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü

EKLER LİSTESİ

EK 1 Etik Kurul Onay Belgesi.....	89
EK 2 Bilgilendirilmiş Onam Formu.....	92
EK 3 Kişisel Bilgi Formu.....	93
EK 4 Ölüm Kaygısı Ölçeği.....	94
EK 5 Yaşam Doyumu Ölçeği.....	95
EK 6 Covid-19 Korkusu Ölçeği.....	96
EK 7 Etik Kurul İzin Belgesi.....	97
EK 8 Etik Kurul Kararı.....	98

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Ölüm kavramı, insanlık tarihi boyunca önemini korumuş; her toplumda üzerine çalışmaların yürütüldüğü, anlamlandırılmaya çalışılan bir konu olmuştur. İnsanın diğer canlılardan farklı olarak ölüme yönelik farkındalık geliştirmiş olmasının da katkısı büyüktür. Geliştirilen bu farkındalık, çağdan çağa, toplumdan topluma veya bunlarla birlikte pek çok etkene göre farklılıklar gösterse de ölüm, her zaman insanlar için ciddiyetini koruyan bir konu olmuştur. Kimi zaman öteki dünyaya ulaşmak için bir yolculuk olarak görülmüş, kimi zaman inkar edilip ölümsüzlük arayışları içinde bulunulmuş, kimi zaman devamlılığın olmaması, yaşamın geri dönülmez bir şekilde son bulması şeklinde görülerek ölüme yönelik kaygı geliştirilmiştir. Özünde ölüm, yaşamın kaçınılmaz bir gerçeği ve onu tamamlayan bir parçasıdır.

Literatürde ölüm kavramının tanımına bakıldığında en temel olarak canlı organizmanın kendini yenileme yeteneğini yitirmesi, hayati organlardan birinin ya da bir kaçının tamamen işlevini yitirerek hayatın sonlanması ve kaçınılmaz olmasıdır (Çobanlı, 2001; Akt. Karakuş, Öztürk, Tamam, 2012). Becker (1973), ölümlülük kavramının bireyin yaşamış olduğu en temel kaygı olduğunu belirtmektedir (İme, Ekşi, Ekşi, 2019). Ölüme yönelik farkındalığın, insanın yaşamına etkisi ve bu konu ile ilgili kaygı geliştirmesi olağandır. Fakat geliştirdiği bu kaygı, bireyin yaşama yönelik uyumunu bozmaya, hayatını zenginleştirmesine mani olmaya başladığı takdirde patolojik bir durum arz etmektedir. Literatürde ölüm kaygısı ile ilgili tek bir tanımlama olmamakla birlikte Abdel-Khalek'e (2005) göre ölüm kaygısı, ölüm farkındalığı ile ortaya çıkan endişenin kavramsallaştırılmasında kullanılan bir terimdir (Sarıkaya, 2013).

Yaşanılan ölüm kaygısı bireyin yaşamdan aldığı doyumunu etkileyebilir. Literatürde ölüm kaygısı ve yaşam doyumunu ile ilgili yapılan çalışmalarda anlamlı ilişkinin bulunduğu çalışmalar görülmüştür. Örneğin, Cohen, Pierre, Chambers, Meade, Gorvine ve Koenig'in (2005) yaptığı çalışmada Protestan ve Katolik genç yetişkinlerin yaşam doyumunun ölüm kaygısı ile negatif yönde ilişkisinin olduğu görülmüştür. Sönmez-Benli ve Yıldırım'ın (2017) hemşirelerle yaptığı başka bir çalışmada yaşam doyumunu ile ölüm kaygısı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Yaşam doyumunun literatürdeki tanımına bakıldığında en temel olarak Diener'in (1984) 'Yaşam doyumunu, kişinin yaşamı hakkındaki bilişsel değerlendirmeleridir' tanımı görülmektedir. Naugarten'a (1961) göre ise 'yaşam doyumunu, bireyin yaşamdan istediği ile elde ettiği arasındaki sonuç' olarak tanımlanmaktadır. İnsanların yaşamdan duyduğu

memnuniyetin ölüme yönelik bakış açısını, kabulleniş sürecini, kaygı düzeyini etkileyebildiği, bireyi ölümlle yüzleşmeye hazırladığı düşünülmektedir. Frank (1984), bireyin hayatındaki anlamı, yaşam amacı ve şeması vasıtasıyla bulabileceğini, ölümün de bu şemanın bir parçası olduğunun kabul edilip, ölüm korkusunun bireyin hayatında bulabileceği anlamla azalacağını belirtmektedir (İme, Ekşi, Ekşi, 2019).

Yapılan çalışmalarda ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasında anlamlı ilişki olduğu aşıkardır (Cohen, Pierre, Chambers, Meade, Gorvine ve Koenig, 2005; Sönmez-Benli ve Yıldırım, 2017). Fakat bu ilişkinin derecesi pek çok değişkenden etkilenebilir. Bu değişkenlerden birisi de son zamanlarda tüm dünyayı saran ve çoğu insanın ciddi sağlık sorunları yaşamasına, ölümlle yüzleşmesine, kayıplar vermesine; aynı zamanda kültürel, sosyal, toplumsal, ekonomik açıdan yaşamını olumsuz yönde etkilemesine sebep olan Covid-19 salgınıdır.

Genellikle öksürük ve hapsirik yoluyla damlacık şeklinde ve kontamine yüzeylere temas ile bulaşan bir virüs olan Covid-19, Aralık 2019 tarihinden beri Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan şehrinde başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan oldukça bulaşıcı bir hastalıktır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Şubat 2020 tarihinde salgın, pandemi olarak ilan edilmiştir. Yaşanan sağlık problemleri ile birlikte ticari, ekonomik, sosyal, psikolojik pek çok alanda olumsuz etkileri görülmüştür. Özellikle bu süreçte yaşanan izolasyon, karantina süreçleri, kısıtlamalar toplumsal açıdan 'normal' kavramının değişmesine sebebiyet vermiştir. Yaşanan tüm bu süreçlerin neticesinde, bireylerde pek çok ruhsal sorun görülmüştür. Hyland v.d.'nin (2020) yaptığı çalışmada Covid-19 salgını sonucunda anksiyete bozuklukları ve depresyon gibi hastalıkların görülme sıklığının arttığı görülmüştür. Blekas v.d.'nin (2020) yaptığı çalışmada ise Covid-19 salgını sonucunda Yunan sağlık çalışanlarında Travma Sonrası Stres Bozukluğu yaşandığı görülmüştür. Roy v.d.'nin (2020) yaptığı bir başka çalışmada Covid-19 salgınının anksiyete ile pozitif yönde ilişkisinin olduğu bildirilmiştir.

Bireylerin izolasyon süreci boyunca sosyal medya ve televizyon aracılığıyla Covid-19'dan kaynaklı ölüm haberlerine, hastalık sürecine, vaka durumuna ve bunlarla birlikte farklı kaynaklardan edindikleri gayri resmi bilgilere devamlı maruz kalmalarından kaynaklı kaygı düzeylerinin artış göstermesinin geçerli sebepleri vardır. Bireyler salgının gerek yerel gerekse zihinsel olarak zorlayıcı olabilecek küresel etkilerine maruz kalmaktadır. Bu süreç içerisinde genel olarak anksiyete seviyelerinde artış görülmesi ile birlikte ölüm kaygısında da artış görülebilir. Covid-19 salgını sürecinde bireylerin çevrelerinde tanıdıkları veya tanımadıkları kişilerle ilgili devamlı kayıplar yaşamalarının, kendi sağlıkları ile ilgili tehdit edici bir

ortamda uzun süre bulunmalarının ölüm kaygısını tetiklemesi veya artırması oldukça olasıdır. Covid-19 sürecinin fiziksel etkileri üzerine çok sayıda araştırma yapılmış olmasına rağmen psikososyal açıdan yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Bu bilgiler ışığında ölüm kaygısının Covid-19 korkusunun aracı rolüyle yaşam doyumunu doğrudan veya dolaylı olarak etkileyip etkilemediğinin incelenmesinin hem Covid-19 pandemi süreci hem de daha sonraki zamanlarda olası pandemi süreçleri ile ilgili alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.1.Araştırmanın Amacı

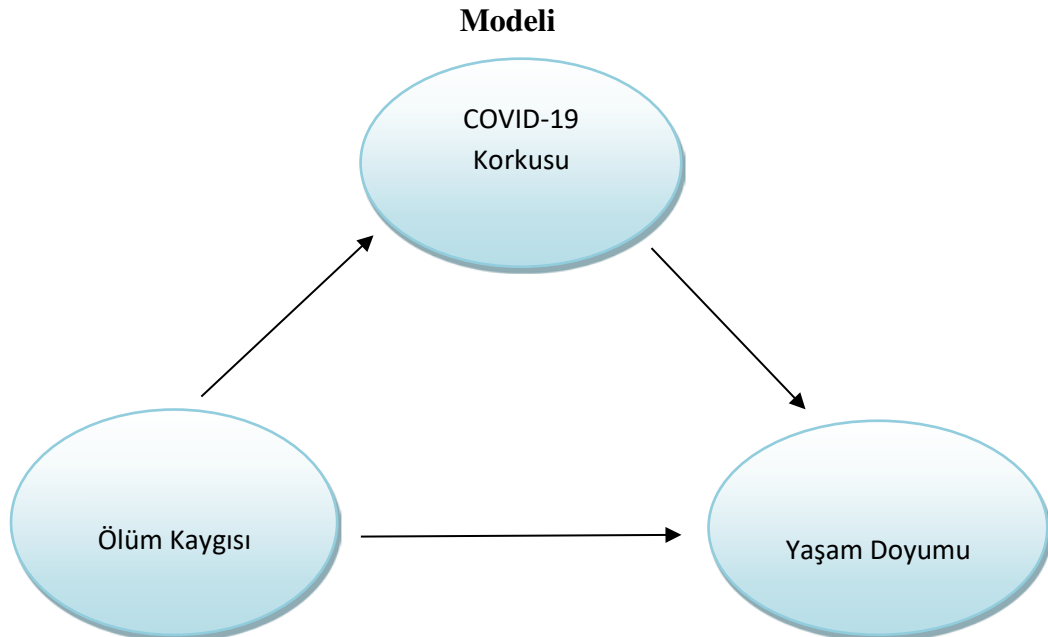
Bu çalışmanın amacı, ölüm kaygısı, yaşam doyumunu ve Covid-19 korkusu arasındaki ilişkinin ve ölüm kaygısının Covid-19 korkusunun aracı rolüyle yaşam doyumunu doğrudan veya dolaylı olarak etkileyip etkilemediğinin incelenmesidir. Araştırmanın yukarıda belirtilen genel amaç doğrultusunda;

Model'e ilişkin denenceler şunlardır:

1. Ölüm kaygısının COVID-19 korkusu üzerinde doğrudan etkisi vardır.
2. Ölüm kaygısının yaşam doyumunu üzerinde doğrudan etkisi vardır.
3. Ölüm kaygısıyla yaşam doyumunu arasındaki ilişkide COVID-19 korkusu aracılığı ile gerçekleşecek dolaylı yönde bir etki vardır.
4. COVID-19 korkusunun yaşam doyumunu üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.

Model

Ölüm Kaygısı ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide COVID-19 Korkusunun Aracılığı

1.2.Araştırmanın Önemi

Yüzyıllardır ölüm, bilinmezlik anlamına gelmesi sebebi ile kişiler için hep merak uyandıran, önem arz eden, çoğu zaman da insanlarda kaygı yaratan bir konu olmuştur. Yaşam doyumu yüksek olan, yaşamdan memnuniyet duyan insanların ölüm kavramı ile daha etkili bir şekilde başa çıkabildiği, yaşamı daha anlamlı yaşamayı ölüme karşı güdüleyici bir etken olarak kullanabildikleri düşünülmektedir. Her iki değişken ile ilgili çalışmaların sınırlı olması, yapılan çalışmaların bazılarında ise iki değişken arasında zayıf ilişkinin bulunmuş olması sebebi ile ölüm kaygısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi bu alanda yapılacak çalışmalar için katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda son zamanlarda tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınının insanların gerek yakınlarını kaybetmelerine neden olması gerekse kendi yaşamlarının sonlanma ihtimali ile karşı karşıya kalmaları, sağlık açısından riskli bir süreç geçirmeleri ve bu sürecin yaşanan kısıtlılık ve izolasyon süreci ile birlikte toplumsal, ekonomik, sosyal v.b. pek çok faktöre olumsuz etkisinin olmasının ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiye aracı bir etkisinin olduğu düşünülmektedir. Araştırma esnasında yapılan literatür taramasında da görülmüştür ki Covid-19 sürecinde çalışmaların çoğunluğu klinik boyutta yapılmış olup, pandemi sürecinin bireylerde psikososyal etkileri üzerine çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte Covid -19 sebebi ile enfekte olan ve enfekte olmayan gruplarla yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda kullanılan demografik değişkenlerin (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum v.b.) sınırlı olduğu görülmüştür. Tüm bunlar göz önünde bulundurulursa yapılan bu çalışmanın, Covid-19'a karşı geliştirilen korkunun insanların ölüme karşı geliştirdikleri kaygı ve yaşamdan aldıkları doyum arasındaki ilişkiye farklı bir boyut kazandırarak alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3.Problem Cümlesi

Ölüm Kaygısı, Yaşam Doyumu ve Covid-19 korkusu arasındaki ilişki ve Ölüm Kaygısı ile Yaşam Doyumu arasındaki ilişkide Covid-19 korkusunun aracı rolü incelenmiştir.

1.4. Araştırmanın Hipotezleri

H1: Ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Ölüm kaygısı ile Covid-19 korkusu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Yaşam doyumu ile Covid-19 korkusu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasında Covid-19 korkusu arasında aracı bir etkiye sahiptir.

1.5.Araştırmanın Sayıltıları

- Araştırmada katılımcıların veri toplama araçları olan ölçekleri içtenlikle yanıtladığı varsayılmıştır
- Araştırmada test edilen değişkenlerin, araştırmada kullanılan ölçekler tarafından ölçülebilir olduğu varsayılmıştır.
- Araştırmaya katılan bireylerin, ölüm kaygısı, yaşam doyumu ve Covid-19 korkusunun belirli bir düzeyde olduğu varsayılmıştır.
- Araştırmaya katılan bireylerin ölüm kaygısı, yaşam doyumu ve Covid-19 korkusunda araştırmada yer almayan, incelenmemiş başka etken /etkenlerin etkisinin de olabileceği varsayılmıştır.

1.6.Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile seçilen çalışma grubu ile sınırlıdır.
- Araştırma çalışmada kullanılacak olan ölçeklerin geçerlilik ve güvenirliliği ile sınırlıdır.
- Araştırma, araştırmada kullanılacak olan ölçeklerin ölçtüğü nitelikler ile sınırlıdır.
- Araştırma, araştırmada kullanılacak olan ölçeklerin içerdiği sorulara verilecek cevaplar ile sınırlıdır.
- Araştırmada katılımcıların Covid-19 hastalığı geçirmiş olmaları ile ilgili sağlık sistemindeki verileri incelenmemiş olup, sonuçlar kişisel beyanları ile sınırlıdır.

1.7.Tanımlamalar

1.7.1. Ölüm: Tüm canlılar tarafından yaşanan, müdahale edilemeyen, kaçınılmaz son.

Kişiye canlılık niteliğini kazandıran dolaşım, solunum ve sinir sistemi fonksiyonlarının kendi başına çalışmalarının durması ve ancak bir takım yapay araçlarla bu fonksiyonların tekrar faaliyete getirildiğinde kendi başına çalışmaya gücü olmaması hali” olarak tanımlanmaktadır (Özderin, 2006)

1.7.2. Ölüm Kaygısı: İnsanlara özgü var olmama düşüncesinin neden olduğu, dirençli bir korku, endişe, gerginlik durumudur.

- 1.7.3. Yaşam Doyumu:** Bireylerin istek ve arzularıyla içinde bulundukları durumun değerlendirilmesi neticesinde oluşan memnuniyet düzeyidir.
- 1.7.4. Covid-19:** COVID-19 hastalığının etkeni olan Coronavirüs önce 2019-nCoV olarak adlandırılmıştır. Daha sonra, Uluslararası Virüs Taksonomisi Komitesi (ICTV) uzmanları tarafından SARS salgınına ve SARS-CoV'a benzerliği nedeniyle SARSCoV-2 virüsü denilmiştir. Yuvarlak veya eliptik şekilde, yaklaşık 60-140 nm çapındadır. Eter (% 75), etanol, klor içeren dezenfektan ve lipit çözücülerle etkin bir şekilde inaktive edilebilir (Cascella, 2020).

BÖLÜM II

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. ÖLÜM

Klinik anlamda organizmanın fizyolojik olarak sona ulaşması olarak açıklanmaktadır (Yıldırım, 2018). Bir başka tanımda canlı organizmanın kendini yenileme yeteneğini yitirmesi, hayati organlardan birinin ya da bir kaçının tamamen işlevini kaybetmesi ve kaçınılmaz olmasıyla ölüm, bir nevi hareket ağının son bulmasıdır (Karakuş, Öztürk, Tamam, 2012). Ölüm, her çağda üzerinde düşünülen, araştırma yapılan, anlamlandırılmaya çalışılan bir kavram olmuştur. Tarih boyunca insanlar için ölümden, ölmenin kaçınılmazlığından, bu dünyadaki varlığımızın bir sonunun olmasından daha rahatsız edici bir düşünce olmamıştır (Bauman, 2000; Akt. Tanhan, 2007). Doğrudan deneyimlenemeyen ancak yaşamın tam ve kesin olarak sona ermesi anlamına gelen ölüm, tüm dönem ve kültürlerde yaşamın önemli bir olayı olarak kabul edilegelmiştir (Tanhan, 2007). İnsanlığın ilk dönemlerinden itibaren anlaşılmaya çalışılan ölüm kavramı, ilk etapta felsefi olarak yorumlanmış filozofların teorileriyle anlaşılmaya çalışılmış olup; bu durum 1950'lerden sonra değişmeye başlamış ve psikoloji alanındaki araştırmaların da sınırlarına dahil edilmeye başlanmış ve 1980'leri takiben ölüm kavramı çalışmalarda yoğunluk kazanmıştır (Feifel, 1990; Gençtan, 1989; Onur, 2004; Akt. Geçit 2018). Buna rağmen ölüm kavramı çok fazla netliğe kavuşturulamamıştır.

Ölüm, evrensel ve her insanda kaygıya neden olabilen bir olgudur (Kübler-Ross, 1997; Akt. Arslan, 2019). İnsana dışarıdan gelen ve üzerinde hiçbir denetimin olmadığı bir olgu olarak görülür (Büyükdüvenci, 1999). Ölümün denetlenemiyor olması insanın ölümü kendi varlığı için tehdit edici bir durum olarak görmesine ve ölüme yönelik kaygı oluşturmaya sebep olmaktadır. İnsanoğlu ölümü erteleyebilir, fiziki ağrıların yok edebilir, onu rasyonalize edebilir, doğal varlığını yadsıyabilir fakat ondan kaçamaz (Wahl, 1959). Bu evrende yaşayan türler arasında kullandığı tüm bastırmalara ve inkarlara rağmen, kendi ölümlülüğünün farkında olan tek canlı olması sebebi ile insanoğlu, varoluşunun yokluğu anlamını taşıyan ölüm karşısında kaygı duyar (Yalom, 2005; Akt. Tanhan, 2007).

Ölüm, rahatsız edici, yadsınması, kaçınılması, göz ardı edilmesi gereken bir durum olarak görülmekte ve bu durum karşısında genellikle sessiz kalınmaktadır. Ölüm, hemen hemen tüm toplumlarda kültüre, toplumsal yapıya, dini inançlara bağlı olarak farklı karşılanan bir olgudur. Ölümle ilgili yapılan ritüeller (defin, yas, dini törenler), ölen kişiyle vedalaşma,

ölümü kabullenme adına pek çok toplum için önem arz etmektedir. Ölen kişi ile sosyokültürel bağları arasındaki ilişkiyi sembolize eden defin ve mezarlıklar ölen kişilerin ruhlarıyla alakalı tabu, dua gibi ölümü uzaklaştırma veya ölümün uzak olduğuna dair güven duygusunu oluşturma çabalarıdır (Kılıçbay, 1999, Akt. Özyürek, Atalay, 2020). Bir başka ifadeyle cenazeler geride kalan bireyler içindir. Ölümü inkar etme davranışı batı medeniyetlerinde oldukça yaygın karşılaşılan bir durumdur. Ölümün akla gelmesinin önüne geçmek için yeni yüzyılda ölümler ikamet edilen yerlerden uzaklaşıp yoğun bakım servislerine devredilmiş ve kabristanlar şehir dışında uzak yerlere yapılmıştır (Kübler Ross, 1997; Akt. Geçit, 2018). Bununla birlikte insanın her döneminde değişkenlik göstererek farklı anlamlar da içerir. İnsanın, kendisini iyi hissettiği, sağlıklı olduğu dönemlerde uzak; mutsuz, depresif, sağlık problemleri yaşadığı dönemlerde ise daha kabul edilebilir ve yakın hissettiği bir olgu olarak görülmektedir. İnsan ölümü düşünür, değerlendirir; ona karşı tutumlar, inançlar geliştirir yani bilinçli veya bilinçdışı olarak yaşamını ölümünü dikkate alarak değerlendirir, yaşam felsefesini oluşturur (Singh v.d., 2003; Akt. Tanhan, 2007).

Kaçınılmaz bir son olan ölüm, insanlar tarafından yaşlılığın sonunda gerçekleşeceğine inanılan bir durumdur. Bir kişinin yaşlılığı sebebiyle ölmesi sonucu, çevresindeki kişiler bu duruma üzülse dahi beklenen bir durum olarak görmekte ve kendisini ölüme karşı güvende hissetmektedir. Kimi toplumlarda ölümden sonra hayatın olduğuna dair inanç varken kimi toplumlarda ise ölüm bir yok olma olarak görülmektedir. Bir başka deyişle ölüm bazen stres kaynağı, bazen stresten kurtulma yolu, bazen yok oluş ve bazen de ölümsüz bir yaşamın başlangıcıdır (Moreno v.d., 2009). Tüm bunlar dini, felsefi, ahlaki, toplumsal açıdan ölüme yönelik bakış açısının şekillenmesini etkilemektedir. Aynı zamanda insanlar çevrelerindeki diğer insanların ölümleriyle ilgili olarak yaşadıkları deneyimlerden yola çıkarak da ölüme ilişkin tutumlarını geliştirmektedir (Alkan, 1999; Tanhan,2007). Bu sebeple ölüm sosyal bir olgu olarak da ele alınabilir.

2.1.1 ÖLÜM KAYGISI

Kübler Ross'a (1997) ve birçok varoluşçu düşünüre (Yalom, 2000; Kierkegaard, 2003) göre pek çok patolojinin temelinde ölüm kaygısı vardır (Tanhan, 2007). Alanyazın incelendiğinde ölüm kaygısının, ölecek olmanın farkındalığı sonucu oluşan, insanın kişiliği üzerinde önemli etkileri olan endişe ve korku hali şeklinde tanımlandığı görülmektedir (Karakuş, Öztürk, Tamam, 2004). Bir başka tanımda ölüm kaygısı, doğumdan hemen sonra ortaya çıkan, yaşam boyunca süren, tüm korkuların temelini oluşturan, kişilik yapısının oluşmasında büyük yer

kaplayan, kendisiyle beraber tüm varlığın da yok olabileceğine dair farkındalık geliştirilen bir durumdur (Yıldırım, 2018). İnsanın kendini ne kadar var edebildiğiyle ilişkilidir (Gençtan, 2016).

Rollo May ölüm kaygısını, varoluşun yıkılabileceğinin, kendisini ve duyularını yitirebileceğinin, bir hiç olabileceğinin farkına varan bireyin özel bir durumu şeklinde tanımlamıştır (Onur, 2000). Jung'a göre ölüm kaygısının temelinde yaşama korkusu vardır. Bireyler gençliğin kaybolması, geriye saymaya başlama gibi gerçekler neticesinde hayatı tam anlamıyla yaşayamazlar ve ölüm düşüncesi sebebiyle koru duyabilirler. Bu sebeple ölümü anlamdan yoksun, basit bir durum olarak görmektense yaşamın anlamını tamamlayıcı bir durum olarak görmek insanın ruh yapısına daha uygundur (Jung, 1997).

Langs'a (2004) göre ölüm kaygısı, çevrenin etkin duruma getirdiği duygusal yüklenmeler karşısında verilen bilinçli ya da bilinçsiz tepkilerin bir sonucu olarak yaşanır. Ölüm kaygısı veya korkusu bireysel farklılıklar gösteren bir olgudur. Kimilerine göre bilinmezliğin yarattığı bir kaygı olarak görülürken kimilerine göre ise acı çekerek ölme, beklenmedik bir son ya da var olmama, hiçlik kaygısı olarak görülmektedir. Ölüm kaygısı, birbirinden oldukça farklı üç biçimde görülebilmektedir. Ölüm kaygısının bu biçimlerinin her biri insanoğlunun duygusal gelişimi üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bunlar (Langs, 2004):

- 1) **Varoluşsal Ölüm Kaygısı:** İnsanoğlunun kaçınılmaz ölüme karşı hissettiği kaygıdır.
- 2) **Kaçınmacı (Predatory) Ölüm Kaygısı:** Ölüm kaygısının en eski formudur. Doğal felaketler ve yaşamdaki diğer tehdit edici durumların önemde olduğu kaygıdır.
- 3) **Koruyucu (Predator) Ölüm Kaygısı:** İnsanoğluna duygusal ya da fiziksel olarak zarar verici durumların oluşması durumunda yaşanan kaygıdır.

Bireylerin gelişim evreleri değiştikçe ölüme yönelik kaygıları da farklı boyut kazanmaktadır. 5 yaşa kadar çocuklar soyut düşünme döneminde olmadıkları için ölümü anlamlandıramazlar. 6-9 yaş arasında ise ölümün bir yok oluş olduğunu çocuklar yavaş yavaş kavramaya başlarlar. Çocuğun kendi ölümlülüğünün farkında olmaya başlaması ve ölüm kaygısı geliştirmesi, 9 yaş ve sonrasında karşılık gelmektedir (Karakuş ve ark., 2012). Ergenlik döneminde ölüm kaygısı açık bir şekilde yaşanmaya başlar (Karaca, 2000). Yetişkinler ve yaşlılarda ise durum daha da karmaşılaşarak, ölüm kaygısı baş edilmesi gereken bir durum olarak düşünülür ve ölüm bir tehdit olarak algılanır; sağlıklı bedenin kaybedileceği, sorumlulukların yerine getirilemeyeceği, geleceğe yönelik planların gerçekleşmeyeceği gibi kaygılar yaşanır (Karakuş ve ark., 2012).

Yaşamın bir amacı olduğu gibi ölümünde kendi içerisinde bir amacı vardır. Yaşam, nihayetinde ölümle neticelenen bir durumdur; ölüm de yaşamın bir parçasıdır. Yaşam ve ölüm birbiri ile bütünlük gösterir ve birbirini tamamlar. Bireyin yaşamına verdiği değer ve anlam, ölümle ilgili tutum ve davranışları doğrudan etkilemekte, ölüm kaygısı derecesini şekillendirmektedir (Acehan ve Eker, 2013). Yaşam ile ölümün böylesine iç içe olması ve birbirini etkilemesi ölüm kaygısı üzerine çalışmayı, yaşamı anlama ve anlamlandırma çabasına dönüştürmektedir (Wahl, 1959).

İnsanoğlunun ölümüne yönelik duyduğu kaygı, onu hayata bağlayan, varlığını daha anlamlı yaşamasını sağlayan bir durumdur. Bireyin ölüm karşısında sergilediği tutum dengesini yitirdikçe, ölümüne yönelik kaygı düzeyi artmakta; yaşamla uyum içerisinde var olması güçleşmektedir. Bu sebeple ölümün yaşamın bir parçası olarak kabul edebilmesi; insanın yaşamı ve kendisini bir bütün olarak görmesini sağlar. Bu bağlamda ölümü fark etmek, insanın hayatına derinlik ve lezzet katmanın yanı sıra insanların olayları değerlendirirken farklı bir bakış açısıyla bakmasına da zemin hazırlar. (Yalom, 2001).

İnsanın kendi ölümünü düşünmesi farklı duygular ve korkular barındırmasına sebep olmaktadır. Bunlar acı duyma, bedenini kaybetme, ölüm anında yalnız kalma ve ölüm korkusu gibi duygulardan oluşur. Tüm bunlar kişide ölümü kabullenmeye ya da tam tersi olarak ölümüne meydan okuma gibi davranışlar oluşturabilmektedir (Hökelekli, 1991). İnsanlar ölümle eşleştirilen ağrı ve psikolojik acılar ve özel şeylerden korkabileceği gibi nerede, ne zaman ve nasıl öleceğini bilememek biçiminde ölümle eşleştirilen birçok bilinmeyenle ilgili olarak da belirsiz kaygı yaşayabilir (Kelly, 1985; Akt. Tanhan, 2007). Bununla birlikte kişinin ölümünün; arkasında bıraktığı kişilere acı vereceği, ölümden sonraki hayatın belirsizliği, artık kişinin hiçbir deneyim yaşayamayacak olması gibi durumlar ölüm kaygısının nedenleri olarak sıralanabilir (Yalom, 2001). Ölüm düşüncesi karşısında vurdumduymaz bir tavır beklemek nasıl mümkün olmayacaksa aşırı ve patolojik bir ölüm düşüncesi de bireyin kaygı düzeyini artırır, onun çevresine uyumunu zorlaştırır (Aksu ve Okçay, 2010; Akt. Özyürek, Atalay, 2020).

Ölümün doğru olarak kavranması, insanın verimli, hayata karşı etkili yönelimler yapmasını sağlayan bir olgu olarak karşılanmasını sağlamaktadır. İnsanın ölümüne yönelik farkındalığı daha anlamlı bir hayat sürdürebilmesini sağlayabileceği gibi yaşamının sonluluğu ile ilgili olarak yüksek düzeyde kaygı geliştirmesine de sebep olabilir. Ölümü bilmek, çoğu zaman insanın zamanı kendine göre daha etkili ve kaliteli geçirmesini, kendini tanıyabilmesini,

başkalarıyla daha kaliteli iletişim kurabilmesini sağlayabilmektedir. Bununla birlikte ölüm insanı, mühim sorunlardan kaçması ve gündelik hayatın değersiz meseleleri içinde savrulmasıyla yüz yüze bırakmaya zorlamakta ve bu şekilde de bireyin sarsılmasına zemin hazırlamaktadır (Yıldırım, 2018).

2.1.2. KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

2.1.2.1. Psikanalitik Kuram

Kaygı, psikanalitik kurama göre kişiliğin gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Freud, ölüm kaygısını doğumla birlikte yaşanan birincil kaygı olarak tanımlamakta ve diğer ikincil kaygıların sebebi olarak görmektedir. Bir bebeğin doğumundan itibaren savunmasız bir şekilde birçok uyarana karşı karşıya kalması sonucunda oluşan kaygıyı birincil kaygı olarak tanımlamaktadır. İkincil kaygıların ise birincil kaygıların hatırlanması sonucu ortaya çıktığını düşünmektedir. Aynı zamanda ölüm kaygısını, çözülmemiş çocukluk çatışmalarının yansıması olarak görmektedir (Özyürek, Atalay, 2020). Bu çatışmalar ödipal kompleks ve ayrılık kaygısı neticesinde oluşan suçluluk duygularıdır. Freud, ölümden çok yoğun ve sürekli olarak kaygı duyulduğunda aslında ölümün bilinçdışı simgelerinden korkulduğunu belirtmiştir (Bauman, 2000; Akt. Tanhan, 2007). Çünkü bilinçaltı sonsuz yaşamı benimsemektedir. Freud, insanların çoğunun ölümü göz ardı ettiğini, hiç ölümle yüzleşmeyecekmiş gibi yaşadığını ve ölümle ilgili durumları ifade ederken de dolaylı terimler (merhum, göçmek v.s.) kullandığını düşünmüştür. Bir başka deyişle insanoğlu ölümsüz olduğuna inanmıştır. İlk başlarda ölüm konusunu hiç ele almamış olsa da daha sonraları yaşam ve ölüm içgüdüleri (eros ve thanatos) kuramını ortaya koyarak ölümün insan üzerindeki etkilerini vurgulamıştır; bunu da ‘yaşamın gayesi ölümdür’ sözüyle özetlemiştir (Bauman, 2000; Akt. Tanhan, 2007). Her insanda bilinçaltında ölme arzusunun olduğunu savunmuştur.

Jung’a göre ise ölüm korkusu aynı zamanda yaşama korkusunu da barındırmaktadır. İnsanoğlunun yaşı ilerledikçe ölüme daha çok yaklaşmaya başlaması, birçok şeyin geri gelmeyecek şekilde yaşanması ve bitmesi, gençliğin sonlanması, yaşamı tam anlamıyla yaşayamamasına ve ölümle ilgili korku duymasına neden olmaktadır. Jung, bireyleşme süreci çerçevesinde ele aldığı ölümü kişinin kendi potansiyelini yapmaktan hoşlandığı şeyleri fark etmesi ve hayattan zevk alarak yaşamla bütünleşmesi şeklinde değerlendirir (Özyürek, Atalay, 2020). Ölümün bireyleşme, kendini gerçekleştirme için bir motivasyon kaynağı olduğunu, yaşamın ilerleyen zamanlarında ise dinin aracı rolüyle bu sürece hazırlık yaptığını

savunmuştur. Jung'a göre kaygı, kolektif bilinçaltından gelen irrasyonel güçlerin ve imajların insanın bilincini kaplamasına karşın kişinin reaksiyonudur (Jung, 1997; Akt. Tarhan, 2007).

Horney bireyin ölüme karşı kendisini çaresiz hissettiğini ve bu çaresizlik duygusunun onda kaygıya yol açtığını savunmaktadır. Aynı zamanda yaşanan sıkıntılardan dolayı insanların farkında olmadan ölme arzusu geliştirdiğini de düşünmektedir. Horney kaygıyı 'temel kaygı' ve 'normal kaygı' olarak ikiye ayırmaktadır. Normal kaygı, ölüm ve doğa olayları karşısında geliştirilen kaygı; temel kaygı ise doğumdan itibaren var olan, nörotik savunmaların ortaya çıkmasına sebep olan kaygı olarak tanımlanmaktadır.

Psikanalitik bir yaklaşımla durumu ele alan Otto Rank da Freud gibi ilk çocukluk yıllarından kalma travmaların ölüm kaygısına neden olduğunu düşünmektedir (Tanhan, 2007). Fakat Rank, Freud'dan farklı olarak birincil kaygıları ele almaktadır. Rank'a göre çocuğun doğumla bedensel olarak anneden ayrılıp kopması temel ölüm korkusunu oluşturur (Gençtan, 2005).

Ölüm kaygısı genel olarak psikanalitik kuram açısından içgüdüsel bir süreç olarak algılanır. Ancak yaşantıların neden olduğu bir tarafının da olduğu kabul edilir (Tanhan, 2007).

2.1.2.2. Varoluşçu Kuram

Yaşamın anlamını keşfetme noktasında ölümün varoluşçu yaklaşıma göre önemli bir rolü vardır. İnsanın yaşamı boyunca yaşadığı en büyük ikilem olarak görülmektedir. Kaygı ise insanın yaşamının her anında, var olduğunu hissettiği her anda ortaya çıkabilmektedir; insanoğlunun yaşamı daha anlamlı kılabilmesi açısından olumlu olarak görülmektedir. Bu dünyadaki durumu üzerine derinlemesine düşünen her insan eninde sonunda varoluşunun derinliklerindeki bu nihai kaygıya ulaşır ki; bu ölüm kaygısıdır (Yalom, 2001). Varoluşçu yaklaşım ölüm kaygısını insanın yaşadığı temel kaygı olarak görmektedir. İnsanın sonsuz varlığının söz konusu olmadığı bilincinde olması ve bu durumla ilgili çeşitli deneyimlerle yüzleşmesi ölüme yönelik kaygının başlangıcını oluşturur. Bu açıdan kaygı, ölümlülük olgusundan bağımsız düşünülemez ve kaygı, ölümlülük algısının yaşattığı hiçlik duygusunun bir sonucu olarak yaşanır (Deren, 1999). Yalom (2001), kişilerin her dönemde ölüm kaygısı yaşadığını ve bu kaygının minimum düzeyde olması için insanların enerjilerinin bir kısmını buraya kanalize ettiklerini savunmuştur. Enerjiden kastedilen sağlıklı ve dengeli beslenme, fiziksel olarak aktiflik, çevredeki diğer insanlarla sosyal ilişkiler kurma, yaşamı anlamlı bulup hedef odaklı olma, yeni öğrenmelere açık olma, olumlu düşünme, kendinden memnuniyet ve affedilme davranışlarıdır; bu durumda iyilik halinden söz edilebilir (Özyürek, Atalay, 2020).

Varoluşçu bakış açısına göre yaşam ve ölüm birbirine bağlıdır; fiziksel ölüm tahrip etmesine karşın, ölüm düşüncesi bireyi korur (Yalom, 2001). Ölüm yalnızca bir son olarak düşünülemez; aynı zamanda yaşamla uyumlu bir olgu olarak da değerlendirilir (Gashi, 2011). Ölüme ilişkin betimleme bireye daha otantik yaşaması noktasında yardım eder ve bireyin yaşamına yeni bakış açısı kazandırabilir (Garrow ve Walker, 2001). Otantik olmak, bireyin kendi potansiyelini keşfedip kabul etmesi, yaşamın anlamını kendi özgünlüğü çerçevesinde bulması, çevresiyle etkili iletişim kurması ve hayatını buna göre şekillendirmesi olarak görülmektedir. Genellikle otantik olma beraberinde varoluşsal suçluluğu da getirmektedir. Suçluluk duygusu, tamamlanmamışlık ve potansiyellerinden yararlanmamışlığı fark etmenin sonucunda ortaya çıkar ve yaşamı daraltan, eksilten etkileri olur (Corey, 2000). Otantik olma, ölüm kaygısı ile başa çıkmada önemli bir unsur olarak görülmektedir. Birey otantik olmaktan ne kadar uzaklaşırsa o kadar kaygının artmasına neden olur.

Yalom (2001), insanın derine indikçe nihai kaygılara ulaşabildiğini savunmaktadır. Nihai kaygılar ise dörde ayrılır:

Ölüm: Nihai kaygıların ilki ve en önemlisidir. Varoluşunu sorgulayan insan kendi sonluluğunun farkına vararak ölümle yüzleşir.

Özgürlük: Nihai kaygıların ikincisi olarak korkuyla birlikte var olur. Aynı zamanda sorumlulukla eşdeğerdir.

Anlamsızlık: Camus'un yaşamın anlamsızlığı ve saçmalığı ile özdeşleşmektedir. Ölümlü olan insanoğlunun yaşamının amacı ve anlamının cevapsız kalması anlamsızlığı doğurur.

Yalıtım: İnsanın tek başına doğup tek başına öldüğünü, bu sebeple varoluşunda yalnız ve yalıtılmış olduğu görüşünü savunmaktadır.

Yalom (2001), ölüm, özgürlük, anlamsızlık ve yalıtılmışlık durumlarının bireyleri otantik olmaktan kaçınmaya sevk ettiğini düşünmektedir.

Birçok varoluşçu, kaygıyı olumlu karşılar (Corey, 2000). Bir başka yaklaşım yaşamın anlamsızlığı görüşünü savunan Camus'a aittir. Kişi hayatın ve ölümün anlamını sorgular ve yaşamın anlamsız olduğu gerçeğiyle karşılaşır. Bu durumda yaşadığı içsel soyutlanma, onda her şeyden uzaklaşıp yabancılaşmaya ve buna bağlı olarak kaygı ve psikolojik bozukluklara sebebiyet verir (Nokay, 2011). Varoluşçu yaklaşıma göre yaşamın anlamı sorunu, ölümü

anlamayı da içerir ve bu sorun yalnızca kişinin kendisi tarafından çözülebilir (Koestenbaum, 1998; Akt. Tarhan, 2007).

2.1.2.3. Dehşet Yönetimi Kuramı

Dehşet yönetimi kuramı ilk olarak Jeff Greenberg tarafından öne sürülmüştür. Bu kuram ölüme yönelik kaygının nedenleri üzerinde durur. Ölümün kabul edilmemesinin ve ölümsüzlük arayışının insanın yaşamının temel dayanağı olduğunu savunmaktadır. Yaşama yönelik duyulan arzu insanın temel güdüsüdür. Kendini koruma içgüdüğü diğer canlılarda olduğu gibi insanlarda da bulunmaktadır. Fakat diğer canlılardan farklı olarak insan, entelektüel yapısı sebebiyle ölüme yönelik farkındalık geliştirmiştir. Bu sebeple insanlar en temel ihtiyaçlarını ve arzularını sonunda yitirebileceği bilgisi ile yaşamak zorundadır (Pyszczynski, Greenberg & Solomon, 1997). İnsanlar gelecekteki olası durumlar ile ilgili devamlı kaygı duymaktadır. Bu kaygı sebebiyle yaşama duyulan arzu oluşmakta, kendini güvence altına alma ihtiyacı meydana gelmektedir. Terör yönetimi kuramına göre kendini koruma içgüdüğü (canlı kalma hedefi) tüm davranışların yönlendirildiği üst düzey bir hedeftir (Bulut, 2015).

Ölüm tarafından harekete geçirilen kaygının sonucunda kullanılan psikolojik savunma mekanizmalarına odaklanır (Greenberg v.d., 1991). Ölüme ilişkin kaygının temel kaygı olduğunu savunur. İnsanın ölümlü olduğunun farkında olmasının kendisinde kaygı yarattığını; bu kaygı ile baş etme ve kendi varlığını koruma amacıyla çeşitli mekanizmalar kullandığını savunmaktadır. Ölüm kaygısı ile baş etmede, özsaygıyı yükseltmek ve kültürel dünya görüşü önemli görülmektedir. Özsaygısı yüksek olan bireylerin diğer insanlara göre ölüme yönelik oluşan dehşeti daha iyi yönetebildiği düşünülmektedir. Yine aynı zamanda kültürel dünya görüşü olan bireylerin yaşamı daha anlamlı bir hale getirebildiği ve kaygıyla baş etmede etkili olduğu düşünülmektedir. Bu kuram aynı zamanda toplumların bir kültür yaratarak yaşamın anlamlılığını ve devamı sağlamaya çalıştıklarını da ileri sürmektedir (Singh ve ark., 2005; Pyszczynski ve ark., 2004).

Greenberg v.d. (2003) insanların, ölüm düşüncesiyle baş etmede temel iki strateji kullandıklarını ortaya koymuşlardır; bu savunmalar yakınsal ve ıraksal savunmalardır. Yakınsal savunma, bireyin ölüm karşısında savunmasız olduğunu inkar etmesi, ölümlü olduğunu kabul etmemesi ve kaçınma davranışı sergilemesi olarak görülmektedir. Diğer yandan ölümlü doğrudan yüzleşmiş bireyler ise ıraksal savunmayı kullanmaktadır; ancak bu savunma bilinçli olarak kullanılmaz. Bu iki strateji, ölümün ortaya çıkardığı olmama

yönündeki tehdidi yani hiçlik duygusunu reddetmek için bireyi motive eder ve ölümü inkar yönündeki bireyin inancını korumayı sağlar (Mikulincer ve Florian, 1995). Aynı zamanda Mikulincer ve Florian (2000) ile Florian v.d. (2002)'e göre kişiler arası yakın ilişkiler ölüm düşüncesine karşı tampon görevi görebilir (Sarıkaya, 2013).

2.1.2.4. Hümanistik Yaklaşım

Türkçede bunaltı, endişe, tedirginlik gibi sözcüklerle anlatılmak istenen ölüm kaygısının anlaşılmasında varoluşçu felsefe ve fenomenolojiden beslenen hümanist psikolojinin verilerine bakmak gerekir (Güleç, 1999; Akt. Tanhan, 2007).

Fromm ölüm kaygısını iki şekilde ele alır: Birincisi, bireyin kendi ölümü karşısında yaşadığı, ölmek zorunda olduğuna ilişkin doğal korku; ikincisi ise, bireyi sürekli tedirgin eden ölüm kaygısıdır (Tanhan ve Arı, 2006). Bu sebeple ölüm kaygısının her insanda olası bir kaygı olduğu düşünülmektedir. Fromm (2003), ölüme yönelik korkunun temelinde yaşamı devam ettirememe korkusu yerine , yaşamı sahip olunması gereken bir şey olarak görmenin yattığını savunmakta; ayrıca ölüm kaygısının nedeni olarak yaşamı iyi bir şekilde değerlendirememe ve yaşam karşısında başarısızlık olarak görmektedir.

2.1.2.5. Bilişsel Davranışçı Yaklaşım

Bilişsel yaklaşıma göre dışarıdan gerçek bir tehdit olmadan yaşanan kaygı, bireyin içsel süreçlerinden kaynaklanmaktadır. Bireyin oluşturduğu algının kendisi için oldukça gerekçi olması sebebi ile kendisini veya bulunduğu ortamı yanlış anladığı anda kaygı yaşanmaktadır. Bu sebeple kaygıyı oluşturan algıların tanımlanması oldukça önemlidir. Bu yaklaşıma göre ölüm, birey tarafından kötü olarak algılanmaktadır ve ölüme yönelik kaygı da gerekçi olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple ölüm kaygısı ile baş etmede; kötü olarak algılanan ölümün bireyin yaşamına katacağı değer ve sonuçlar ile ilgili olarak yeni şemalar oluşturma'nın etkili olduğu savunulmaktadır.

2.1.3. ÖLÜM KAYGISI VE ÖLÜM KORKUSU ARASINDAKİ FARKLAR

Korku ve kaygı kavramları psikoloji literatüründe farklı anlamlarla ele alınmaktadır. Korku, somut bir durum karşısında ortaya çıkan veya çıkacak olan tehdit karşısında insanın geliştirdiği bilişsel bir süreçtir. Kaygı ise bir durum karşısında insanın geliştirdiği duygusal tepkidir. Yani korkunun ortaya çıkmasına sebep olan kaynak bilinirken, kaygının kaynağı somut olarak bilinmemektedir (Cüceloğlu, 2003).

Bir başka deyişle ceset görmek, mezarlık ziyaretleri, sevdiklerinden birinin ölümü v.b. durumlar ölümün somutlaşmış biçimleri olarak bireyde korku doğururken; zamanın belli olmaması, hiç kimsenin ne zaman öleceğini bilememesi gibi yönleriyle de ölüm, tüm yaşama yayılan bir olgu olarak kaygıya neden olabilmektedir (Hökelekli, 1991).

Ölüm kaygısı ve ölüm korkusu araştırmalarda çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılabilen terimlerdir. Korku ve kaygı terimlerinin ölümle ilgili literatürde birbirinin yerine kullanıldığı görülür (Schulz ve Adermen, 1979). Ancak bu iki kavramı farklı anlamlarıyla kullanan araştırmalar da bulunmaktadır (Hökelekli, 1991).

Kierkegaard (2003), ‘korku bireyin korkusudur, kaygı hiçbirşeyin korkusudur’ diyerek iki kavram arasındaki farkı belirten ilk kişi olmuştur (Tanhan, 2007). Rollo May, Kierkegaard’ın ayırımına katılarak insanın bilinçdışında ölüm kaygısını korkuya dönüştürmeye çalıştığından söz eder (Yalom, 2001).

Ölüm kaygısı ve ölüm korkusu terimleri arasında farklılıkların olduğu görülse de ölüm karşısında gerek kaygı olarak gerek ise korku olarak verilen tepkilerin benzer olduğu görülmektedir. Ancak ölüm, somut olmayan ve gelecekte olacak olan bir durum olması sebebi ile yaşanan duygunun kaygıya daha yakın olduğu düşünülmektedir ve bu nedenle de çalışmada ölüm kaygısı ele alınmaktadır.

2.1.4. ÖLÜM KAYGISINA KARŞI SAVUNMALAR

1. **Kültürel Savunmalar:** Ölüm her toplumda farklı şekilde törenlerle ifade edilmektedir. Ölümle ilgili olan; defnetme, mezar, dua, ruhlarla ilgili bir takım inançlar ölümden kaçınmak veya ölümün uzakta oluşu adına kişilere güven vermek için verilen uğraşlardır (Kılıçbay, 1999; Akt. Geçit, 2018). Freud insanoğlunun başkalarının ölümüne şahit olduğunu; ancak kendi ölümünü hayal edemediğini ve seyirci konumunda olduğunu savunur. Başkalarının ölümüne şahit olarak kendisinin ölümlü olduğunun farkına varır.
2. **Bireysel Savunmalar:** Bütün insanlarda ölüm kaygısı vardır. Ölüm kaygısı ile baş etmek için bastırma, yer değiştirme gibi mekanizmalar kullanır. Dini inançlar, inkar, kalıcı eserler bırakma gibi yollar insanın ölüm kaygısını en aza indirmek için uyguladığı çabalaradır. Ölüm kaygısından kaçınmak ve benliği korumak için birey erken dönemlerden itibaren ego savunmalarını devreye sokar (Kastenbaum, 1998). Fakat bu savunmaların fazlaca kullanılması bireyde patolojik durumlara sebebiyet

vermektedir. Ölüm kaygısına karşı oluşturulan bireysel savunmalar; kişinin biricik olduğuna ve kişisel dokunulmazlığına ve nihai kurtarıcının varlığına yönelik inanç olarak ikiye ayrılmaktadır (Yalom, 2001).

2.1. Biricik- Özel Olma: Bireyin ölümle ilgili yok olma söz konusu olmadan bir tehditle karşı karşıya kalması bireyi cesaretlendirir ve ölüm kaygısını azaltır. Kişi özel olduğuna dair inanç geliştirir (Geçit, 2018). Kişinin özel olduğuna dair inancının abartılması; zoraki kahramanlık, narsisizm, işkoliklik, saldırganlık ve kontrol odaklılık gibi bazı patolojik reaksiyonlara sebebiyet verir (Yalom, 2001).

2.2.Nihai Kurtarıcı: Nihai kurtarıcıya olan inanç bebeğin ilk yılları ile özdeşleştirilir. Kimi bireyler nihai kurtarıcı olarak doğaüstü gücü tercih ederken kimi bireyler kendisine göre daha yüksek veya güçlü konumda olan bireyleri tercih etmektedir. Nihai kurtarıcıya olan inanç, bireylerin ölüm kaygısıyla baş etmesini ve kaygıyı azaltmasını sağlayan bir etken olarak görülmektedir.

2.1.5. ÖLÜM KAYGISI YORDAYICILARI

Alanda ölüm kaygısı ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda birçok psikolojik faktörlerle çalışılmıştır. Yaş, çevre, dindarlık, kişilik özellikleri v.b. açısından ölüm kaygısının açıklayıcılarını bulmaya yönelik olarak yapılan araştırmalar arasında boylamsal araştırmaların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak ölüm kaygısını manipüle edici değişkenlerin oldukça fazla olması gösterilmektedir (Fortner ve Neimeyer 1999).

Literatürde ölüm kaygısı açısından yaş, cinsiyet, dindarlık, fiziksel sağlık ve kültür önemli değişkenler olarak görülmektedir (Yıldırım, 2018; Tarhan, 2007; Suhail ve Akram, 2002). Ancak konu ile alakalı yapılan çalışmalarda bu değişkenlerle ilgili farklı sonuçların olduğu görülmektedir.

2.1.5.1. Cinsiyet ve Ölüm Kaygısı

Keller v.d.'nin (1984) yaptığı çalışmada kadınlarda ölüm kaygısının erkeklere nazaran daha yüksek olduğu görülmektedir. Erkeklerin ölüm kavramına dair yaşadıkları korku, genelde yaşamın sonlanması ve soyunun devam etmemesi şeklindedir. Bu kaygı kadınlarda ise geride kalan ailelerine veya ölüm sırasında yaşanacaklara yöneliktir (Kastenbaum, 2007; Akt. Yıldırım, 2018).

2.1.5.2. Yaş ve Ölüm Kaygısı

Ölüm kaygısı ile yaş değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında; kimi çalışmalarda önemli bir belirleyici olarak görülürken kimi çalışmalarda belirleyici bir değişken olarak görülmemiştir.

Her yaş döneminde ölümün algılanması farklılıklar göstermektedir. Bazı araştırmalar ölüm kaygısı düzeyi ile yaş arasında doğrusal bir ilişki rapor ederken (Mc Mardie ve Kumar, 1984; Schumaker, Warren ve Groth-Marnat, 1991); kimi araştırmalar ise (Suhail ve Akram, 2002; Gesser, Wong ve Reker, 1987) ölüm kaygısıyla orta yaş düzeyi arasında bir ilişki olduğunu rapor etmektedir. Bunlarla birlikte birçok çalışmada yetişkinlerin ölüm kaygısı oranlarının ergenlere nazaran daha düşük olduğu görülmüştür (Gesser v.d., 1994, Gençtan, 2002; Akt. Yıldırım, 2018). Gençlikte yaşama dair hedeflere ulaşamama, başarısızlık, hayallerin yarım kalması olarak nitelendirilebilmektedir. Yaşlılık döneminde ise pişmanlık ve genel olarak yaşama ilişkin ‘yaşanmamışlık hissi’ ölüm kaygısının artmasına etki etmektedir (Smith, 2000; Akt. Tarhan, 2007). Aynı zamanda yaşlılıkta çevresindekilere, ailesine karşı sorumluluklarını yerine getirememesi olarak da görülebilmektedir.

2.1.5.3. Fiziksel Hastalık ve Ölüm Kaygısı

Alanyazında ölüm kaygısı ile fiziksel hastalık arasında ilişkinin olduğu çalışmalar mevcuttur. Tıbbi hastalığı olan kişide belirli zaman dilimlerinde ölümün olumsuz yorumlandığı gözlemlenir (Kastenbaum, 2007; Akt. Yıldırım, 2018). Kastenbaum (2007), hastalıkların seyrinin artış gösterdiği dönemlerde ölüm kaygısının artış gösterdiğini; hastalık sonucu bireyde oluşan yorgunluk, işlev yitimi gibi durumların ölüm kaygısının artmasında etkili olduğunu belirtmektedir (Tepe, 2020).

Bazı çalışmalarda ise hayati riski olan hastalıkların ölüm kaygısını tetiklemediği görülmektedir. Gibbs (1978)’in kanser hastası olan ve ölümcül hastalığı olmayan bireylerle yaptığı çalışmada kanser hastası olan bireylerin ölüm kaygısı düzeylerinin artış göstermediği görülmüştür. Bu araştırmaya paralel olarak Dougherty ve diğ. (1986)’nin yaptığı çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiş olup kanser hastalarının ölüm kaygısı düzeylerinin diğer hastalara kıyasla daha düşük olduğu saptanmıştır.

2.1.5.4. Ruhsal Hastalık ve Ölüm Kaygısı

Ruhsal hastalık sonucu ortaya çıkan bozuklukların bireyin ölüm kaygısını artırdığına yönelik literatürde çalışmalar mevcuttur. Ruhsal hastalıkla ölümü algılama arasında anlamlı bir ilişki

bulunmaktadır. Neimeyer ve diğ. (2004)'nin yaptığı çalışmada genel kaygı düzeyindeki artışın ölüm kaygısını artırdığı saptanmıştır. Yine Erdoğan ve Özkan (2007)'in yaptığı çalışmada da somatik rahatsızlığı ve fobik kaçınması olan bireylerin ölüm kaygısı düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte şizofreni ile ölüm kaygısı arasında pozitif yönde ilişkinin olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur (Planasky ve Johnston, 1977)

2.1.5.5. Medeni Durum ve Ölüm Kaygısı

Bireyin sosyal bir varlık olması sebebi ile yaşamında kendisine birisinin eşlik etmesi, destek vermesi, duygusal bir bağın olması ile yalnız bir yaşam sürmesi durumlarında ölüme yönelik yaklaşım farklılık göstermektedir. Bazı çalışmalarda bekar veya dul bireylerin ölüm kaygısı oranlarının evli bireylere kıyasla daha yüksek olduğu saptanmıştır (Kastenbaum, 2007; Akt. Tepe, 2020). Bazı çalışmalarda ise evli bireylerin eş ve çocuğa yönelik sorumluluk duygusunun olması sebebi ile ölüm kaygısı düzeylerinin bekar bireylere kıyasla yüksek olduğu görülmüştür (Yıldız, 1998; Erdoğan ve Özkan, 2007). Bununla birlikte ölüm kaygısı ile medeni durum arasında ilişki olmadığını belirten çalışmalar da mevcuttur (Suhail ve Akram, 2002).

2.1.5.6. Meslek ve Ölüm Kaygısı

Meslek, bireyin yaşamında karşılaştığı pek çok olay ve olguyu etkileyen, şekillendiren bir yordayıcı olarak görülmektedir. Ölüm kavramı üzerinden değerlendirildiğinde ise Eke (2003)'ün yaptığı bir çalışmada ölümle sık karşılaşan hemşire, doktor, itfaiyeci, polis gibi mesleğe sahip bireylerin, psikolog, öğretmen gibi ölümle seyrek karşılaşan bireylere kıyasla ölüm kaygısının daha düşük olduğu görülmüştür. Bu durum ölümle sık karşılaşan meslek sahibi bireylerin maruz kalma düzeyleri, yüzleşme oranları, mesleki riskin farkında olma durumlarının daha yüksek olması ile açıklanmaktadır (Karaca, 2000).

2.1.5.7. Dindarlık ve Ölüm Kaygısı

Ölüm kaygısı ile ilgili yapılan çalışmalarda din olgusunun önemli bir değişken olduğu pek çok araştırmada görülmüştür. Dindarlık düzeyleri yüksek bireylerin dindarlık düzeyi düşük olan bireylere kıyasla daha fazla ölüm kaygısına sahip olduklarını gösteren araştırmalar mevcuttur (Karaca, 2000; Hökelekli, 1991; Yıldız, 2001). Yurtdışında Yahudiler ve Hristiyanlar ile yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiş olup dindar bireylerin dindar olmayan bireylere nazaran ölüm kaygılarının daha yüksek olduğu görülmüştür (Florian ile Kravitz, 1981; Feifel, 1959; Akt. Yıldız, 2001). Dindarlık ile ölüm kaygısı arasında eğrisel

bir ilişkinin olduğu çalışmalar da mevcuttur. Dindarlık düzeyi çok yüksek olan ve dindar olmayan bireylerin ölüm kaygısı düzeyleri, orta düzeyde dini inanca sahip bireylere kıyasla daha düşük bulunmuştur (Tepe, 2020). Ölüm kaygısı ile dindarlık arasında negatif ilişkinin olduğu araştırmalarda bulunmaktadır (Suhail & Akram, 2002). Bunların dışında ölüm kaygısı ile dindarlık arasında anlamlı ilişkinin olmadığı çalışmalarda mevcuttur (Ertufan, 2008; Halıcı ve diğ. 2006).

2.1.6. YAPILAN ÇALIŞMALAR

20. yy. öncesinde ‘ölüm’ araştırmalara doğrudan konu edilmemiştir (Howze, 2001). Feifel (1990) ölüm konusunun 1900’lü yılların ortalarına kadar bir araştırma alanı olarak ele alınmadığını; fakat 1950’li yılların ardından ölüm ile ilgili çalışmalara başlandığını belirtmektedir.

Ölüm korkusu ve kaygısı ile ilgili araştırmaları inceleyen Pollack (1980), genellikle ölüm korkusu ve kaygısı ile ilişkili olarak pek çok boyutun olduğunu ve bu sebeple de araştırmacıların konuyu oldukça farklı boyutlarda ele aldıklarını belirtmiştir. Bu boyutlar arasında sosyoekonomik düzey, eğitim durumu, yaş, cinsiyet, kişilik özellikleri, dini inançlar ile düzeyleri ve ölümcül hastalık durumlarının ölüm kaygısı ve korkusuyla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Buna karşın Türkiye’de ölüm algısına ilişkin araştırmaların daha çok dini boyutta yapıldığı ve psikoloji açısından ele alınışının oldukça sınırlı kaldığı yapılan araştırmalara bakıldığında söylenebilir (Tanhan,2017). Ölüm kaygısı ile dindarlık arasında da ters orantılı bir ilişki olduğuna dair çalışmalar mevcuttur (Koenig, Mc Cullough ve Larson, 2001; Akt. Geçit, 2018). Aynı zamanda Kimter ve Köftegül (2017) tarafından yapılan çalışmada ölüm kaygısı ile dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki görülmüştür.

Ölüm kaygısının psikopatolojisi açısından kadınların erkeklere (Ayten, 2014; Bulut ve Kuşat, 2018; Chow, 2017; Yukay, Yüksel, Güneş, Akdağ, 2017); psikiyatrik bir tanıya sahip olanların olmayanlara (McMordie, 1981); nevrotik kişilik özellikleri gösteren kişilerin göstermeyenlere oranla daha fazla ölüm kaygısına sahip oldukları (Yıldız ve Bulut, 2017) yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Barnett, Anderson ve Marsden (2018) tarafından yapılan çalışmada ise kötümserlik ile ölüm kaygısı arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişki olduğu belirtilmiştir. An, Lo, Hales, Zimmerman ve Rodin (2018) tarafından kanser hastalarıyla yapılan çalışmada cesareti kırılan, cesaretini kaybeden hastalarda ölüm kaygısı düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur.

Yapılan başka bir araştırmada hayata karşı olumlu tutum içerisinde olan bireylerde ölüm kaygısının daha az olduğu görülmüştür (Azarian, Aghakhani, Azhuri, 2016). Russac, Gatliff, Reece ve Spottswood'un (2007) yaş ile ölüm kaygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaları, ölüm kaygısının hem erkeklerde hem de kadınlarda yirmili yaşlarda daha yüksek olduğunu ve daha sonra azaldığını göstermektedir. Yukay, Yüksel v.d. (2017) tarafından yapılan çalışmada bir yakınının ölümüne tanık olan bireylerin ölüm kaygısı düzeylerinin daha yüksek olduğu ifade edilmiştir.

Ölüm kavramı ile ilgili yurt içi literatür tarandığında ölüm kavramına ilişkin yayınların oldukça az ve birçoğunda uyarlama ölçeklerin kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır (Tanhan ve Arı, 2006; Erdoğan ve Özkan,2007; Tanhan, 2010; Öztürk,2010; Yıldız, 2011).

2.2.YAŞAM DOYUMU

Yaşam doyumu kavramından önce 'doyum' kavramını ele almak gerekirse; insanın beklentilerinin, ihtiyaçlarının kişinin tatmin olacağı düzeyde giderilmesidir. Budak (2003) organizmada fizyolojik susuzluk, açlık, cinsellik ya da psikolojik ihtiyaçların giderilmesi sonrasında tekrar eski haline gelmesi durumunu doyum olarak tanımlamıştır (Aydınlı, 2019). Eroğlu v.d. (2013) ise doyumun var olandan, elindekinden memnun olma durumu olarak tanımlamaktadır.

Yaşam doyumu ilk olarak Naugarten (1961) tarafından tanımlanmış ve genel olarak kişinin tüm yaşantıdaki doyumunu olarak ifade edilmiştir (Şahin, 2018). Kişinin yaşamı hakkındaki bilişsel değerlendirmelerdir (Diener, 1984). İnsanın beklentileri ile mevcut durumunu karşılaştırmasının ardından ortaya çıkan sonuç şeklinde de tanımlanabilir (Özer ve Karabulut, 2003). Bir başka tanımda ise bireyin yaşamının genelini değerlendirmesi sonucu ortaya çıkan memnuniyet düzeyidir (Dağlı ve Baysal,2016). Yaşam doyumu, belirli bir duruma veya olaya yönelik doyum değil, genel olarak sahip olunan bütün yaşantılardan elde edilen doyumdur (Özer ve Karabulut, 2003).

Diener (1984)'e göre yaşam doyumu üç kritere ayrılmıştır:

- Dışsal / Normatif Kriterler: Normatif tanımlar, ulaşılmak istenen ideal duruma göre şekil alırken bu kategoriye sosyal ve kültürel yapı ile çevresel faktörler oluşturmaktadır.

- İçsel / Subjektif Kriterler: Bireylerin belirlediği kriterlere ulaşabilmesi durumudur. Bu kategoride bireylerin kriterlerine yönelik oluşturulan yaşam kalitesine ilişkin değerlendirmeleri ve belirlenen bu kriterlere ulaşma düzeyi belirleyicidir.
- İçsel / Duygu Durum: Burada yaşam doyumunu etkileyecek unsurların başında bireyin bir ana dair yaşadığı hoş duygu, güzel deneyimler gelmektedir. O anda yaşanan olay esnasında bireyin kendisini mutlu, coşkulu, eğlenmiş ve ruhsal olarak kendini yüksek motivasyonda hissedebilir.

Alanyazın incelendiğinde Easterlin (2003) mutluluk, yararlılık, iyi oluş, yaşam doyumunu ve refah kavramlarını; Lyubomirsky (2001) ve Seligman (2002) iyi oluş ile mutluluk kavramlarını birbirlerinin yerine kullanmaktadır. Yaşam doyumunda bireyin sahip olduklarının azlığı veya çokluğundan ziyade, sahip olduklarından aldığı doyum ve sonucunda duyduğu mutluluğun derecesi önemlidir.

Yaşam doyumuna hakkındaki araştırmalarla bireyin zayıf yönlerini ele almak yerine güçlü yönlerini ortaya çıkarmak ve geliştirmek amaçlanmıştır (Proctor, Linley ve Maltby, 2009). Naugarten ve diğ. (1961) tarafından söz edilen yaşam doyumunu kavramı, daha sonraları pek çok araştırmaya temel oluşturmuştur. Bu araştırmalardan birisi olan Schmitter'in çalışmasına göre yaşam doyumunu, kapsamındaki belirsizlik nedeniyle kişiden kişiye farklılık göstermektedir (Naugarten v.d., 1961). Myers ve Diener'a (1995) göre yaşam doyumunun yüksek olması kişinin yaşamına dair olumlu değerlendirmelerinin olumsuz değerlendirmelerden fazla olmasıdır. Yaşam doyumunun ruh sağlığının önemli bir göstergesi olduğu ve kişisel, psikolojik, davranışsal, sosyal, kişilerarası ve kişisel alanlarda geniş bir pozitif sonuç yelpazesinin olduğu ifade edilmektedir (Proctor, Linley, Maltby ve Port, 2017). Bir başka deyişle bireylerin olumlu duygularının yaşam doyumlarını artırdığı, yaşam doyumunun da ruh sağlığı için önemli bir değişken olduğu söylenebilir. Yaşam doyumunu yüksek bireylerin çoğu, gündelik hayatını oluşturan faaliyetlerden zevk alan, hayatını anlamlı olarak gören, olumlu benlik imajlara sahip olan, yaşamını olduğu gibi kabul eden, mutlu ve iyimser ruh haline sahip bireylerdir (Naugarten, Havighurst ve Tobin, 1961). Literatür, yaşam doyumunun sadece pozitif psikolojik durumların bir sonucu olarak kavramsallaştırılmasını destekleyen kanıtlar sunmaktadır (Proctor, Linley, Maltby ve Port, 2017).

Bireylerin ailevi, sağlık, ekonomik konulara verdikleri önem ve değer farklılık göstermektedir. Bu sebeple her bir bireyin bu durumlara atfettiği değere göre yaşamdan aldıkları doyum da farklılık göstermektedir. Dolayısıyla yaşam doyumunu öznel bir kavram

olarak değerlendirilir. Genel anlamda bireyin yaşamdan beklentileri ve yaşadıkları arasında benzerlik ne kadar artarsa yaşam doyumu da o derecede artmaktadır. Bu sebeple yaşam doyumu, kişinin bilişsel yargılarını içermektedir (Eroğlu v.d., 2013). Bireyin fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarının giderilmesi yaşam doyumunu olumlu yönde etkilemektedir.

Yaşam doyumunun ekonomik düzey, iyimserlik, duygusal zeka, yalnızlık gibi pek çok faktörden etkilendiği görülmektedir. Bununla birlikte pek çok faktörden etkilendiği gibi yaşam doyumu da bireyin ruhsal durumunu ve toplumsal ilişkilerini etkilemektedir. Bireyin hayatında duygu, düşünce ve davranışlar önemli bir yer kaplamaktadır. Bireyin bu üç alanda gerçekleştirdiği kararlar ve ürettiği çözümler onun kişiliğini oluştururken aynı zamanda o kimseyi mutluluğa taşıyan sonuçları da doğurur (Tarhan, 2012; Akt. Aydın, 2019). Bireyin içinde yaşadığı sosyal ve kültürel ortam detaylı olarak incelemeye alındığında oldukça fazla duygu ve değer yargılarının etkisinde olduğu anlaşılır. Bu sebepler dikkate alındığında doyum sağlayan alanlar oldukça çoktur (Çalışkan, 2005). Yaşam doyumunu etkileyen iki önemli etken vardır:

Öznel İyi Oluş: Pozitif psikolojinin temelini oluşturan kavramlardan birisidir. Birçok kavramda öznel iyi oluş, doyum ve mutluluk kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır (Köker, 1991). Diener'e (1995) göre öznel iyi oluş üç ayrı bileşenden oluşur. Bunlar olumlu duygular, olumsuz duygular ve yaşam doyumudur. Olumlu ve olumsuz duygular duygusal boyutu oluştururken, yaşam doyumunu yapısal doyumunu oluşturur. Öznel iyi olma durumu, kişinin öznel olarak kendi yaşamını değerlendirmesidir. Liang (1980) öznel iyi olma durumunu ruh sağlığı, yaşam kalitesinin algılanması ve yaşama başarılı bir uyumun sonucu olarak görmektedir (Köker, 1991). Pozitif psikolojinin literatüründe genellikle mutluluk ile karakterize edilir (Diener, 2000). Duygusal ve duyuşsal boyutunu ise olumlu ve olumsuz duygular oluşturmaktadır (Diener v.d., 1985). Mutluluk kavramı ile ifade edilen öznel iyi olma beklentiye ulaşılması olarak ifade edilmektedir (Keser, 2003; Akt. Şahin 2018).

Bir toplumda öznel iyi oluş düzeyinin toplumun refah düzeyi, sağlık hizmetleri ve eğitim olanakları ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir (Wagner, 2006; Akt. Gündoğar v.d., 2007). Öznel iyi oluş düzeyi yüksek olan bireylerin yaşama karşı olumlu duygu ve düşünceleri fazladır. Düşük öznel iyi oluşa sahip bireylerin ise etraflarında olup biten olaylara, sahip olduğu yaşam koşullarına karşı istenmeyen durum olarak değerlendirip olumsuz duygular barındırırlar. Düşük öznel iyi oluşa sahip bireylerde kaygı, depresyon ve öfke gibi hoş olmayan duygular hissedirler (Myers ve Diener, 1995).

Yaşam Kalitesi: Dünya Sağlık Örgütü (WHO) yaşam kalitesini, ‘hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak; kişilerin yaşadıkları kültür ve diğer yargılarının bütünü içinde durumlarını algılama biçimi olarak tanımlamaktadır.

2.2.1. YAŞAM DOYUMU İLE İLGİLİ TEORİLER

Yaşam doyumu öznel iyilik, mutluluk, yaşam kalitesi olarak isimlendirilen, bireyin neler hissettiği ve hangi durumlarda daha iyi hissedebileceği sorularını cevaplamaya çalışan disiplinler arası bir yapıya sahiptir (Aydınlı, 2019).

2.2.1.1. Amaçsal Yaklaşımlar

Temelinde doyurulan ihtiyaç ve beklentilerin mutluluğa, doyurulmayan ihtiyaç ve beklentilerin ise mutsuzluğa yol açacağını savunan bir yaklaşımdır. Dört önemli yaklaşım içerir. Bunlardan ilki Maslow’a ait olan ihtiyaçlar hiyerarşisidir. Bu hiyerarşiye göre mutluluk ait olduğu basamağın ihtiyaçları giderildiği zaman ortaya çıkmaktadır. Mutluluk konusu bu ihtiyaçlar teorisine göre insanların temel gereksinimlerinin olduğunu ve bu gereksinimler giderildiğinde mutluluğun arttığını iddia etmektedir (Diener ve Lucas, 2000). İnsan temel gereksinimlerini pozitif duygularla ne denli zenginleştirirse hayat kalitesini de o denli artırır (Aydınlı, 2019).

İkinci yaklaşım ise kişi-çevre uyum yaklaşımıdır. Diener, Larsen ve Emmans (1983)’ e göre kişi-çevre uyumu çerçevesinde insanlar ihtiyaçları giderildiğinde mutlu olur. Bireylerin giderilmesi gereken temel ihtiyaçları ile beraber sevilme, takdir görme, onaylanma, beğenilme gibi tüm kültürler için geçerli olan ihtiyaçları da vardır ve kişi-çevre uyumu yaklaşımına göre bu ihtiyaçlar giderildiği takdirde birey mutluluğa ulaşmaktadır. Çevre uyumu için bireyler arasında sağlıklı ilişkiler kurulması gerekir (Telman, 2001; Akt. Aydınlı, 2019). Kişi-çevre uyumunda bireyin toplumla uyum içerisinde olması oldukça önemlidir. Eğer bireyin amaçları ile toplumun amaçları tam olarak uyum göstermiyorsa birey hem kendi amaçları için hem de toplumun amaçları için yeterli düzeyde eyleme geçemez.

Üçüncü yaklaşım yaşam planı yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre yaşam doyumu amaçların sistematik bir bütünlük göstermesine ve hedeflerin gerçekleşmesine bağlıdır. Yapılan bir çalışmada, bireylerin kendilerine özgü planları olduğu ve bunların bütün sistem içinde olduğu varsayımı ileri sürülmektedir (Köker, 1991).

Dördüncü yaklaşım ise acı ve haz yaklaşımıdır. Buna göre arzu edilen kaynaklara ulaşamamak kişiyi mutsuz kılar (Diener, 1984). Bu yaklaşımda kişinin belirlenmiş bir alışkanlığı dikkate alınır (Eroğlu v.d., 2013).

Bahsi geçen ihtiyaçlar doyurulduğu halde tüm kültürlerde aynı mutluluk düzeyinin oluşmaması, bireylerin doyuma ulaşabilmek için farklı yollar izlemesi, hedefi olmayan bireylerin doyuma veya mutluluğa ulaşmaması sebepleri ile bu yaklaşım eleştirilmiştir (Gümüş, 2006).

2.2.1.2. Etkinlik Yaklaşımları

Bu yaklaşımın en önemli savunucusu Aristoteles'tir. Bu yaklaşıma göre yaşam doyumunda önemli olan, amaca ulaşmaktan ziyade amaca yönelik yapılan etkinliklerdir. Bireyin kendi davranışlarının neticesine mutluluk oluşmaktadır. İnsanların yaşamı içerisinde katılım gösterebileceği pek çok etkinlik bulunmaktadır. Bu etkinlikler içerisinde birey, istediği etkinliğe katılım gösterebiliyorsa ve isteyerek katılım gösterdiği etkinliklerin sayısı birden çoksa mutluluk ve hazzı ulaşır. Aksi takdirde zorunlu olarak bir etkinliğe katılıyorsa ve süreç birey için yıpratıcı ve olumsuz ise gerginlik ve üzüntü oluşur. Bu sebeple etkinlikler bireyin ilgisine, yeteneğine, yapabilme potansiyeline uygun olarak belirlenmelidir. Etkinlik teorileri, mutluluğun insan faaliyetinin bir yan ürünü olduğunu savunur (Bilici, 2020).

2.2.1.3. Yukarıdan-Aşağıya Aşağıdan-Yukarıya Yaklaşımı

Diener ve Seligman (2002) çalışmasında mutluluğun küçük küçük hoşlanımların bir araya gelmesinden oluştuğunu belirtmektedir (Aşağıdan-Yukarıya). Tümevarımcı bir yaklaşımdır. Yukarıdan-aşağıya durumunda ise bireyin hayatını, kendi içinde barındırdığı alanların birbiri ile ilişkili olmasıyla bir bütün olarak ele almaktadır. Bireyin özünde potansiyel bir güç olduğunu ve olumlu bir bakış açısına sahip olduğunu savunur. Yani kişi hem mutlu olduğu için bir eylemi gerçekleştirir hem de olumlu bir bakış açısına sahip olması sebebi ile mutludur. Yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya kuramları arasında sebep-sonuç ilişkisi bulunmaktadır (Sözay, 2020).

2.2.1.4. İlişkilendirici Yaklaşım

Bu yaklaşıma göre kendi duygularını tanıyıp benimseyebilen ve kontrol edebilen bireyler hayat karşısında oldukça kazançlı oldukları düşünülmektedir. Bireyin olaylara yaklaşımı

önemli görülmektedir. Kişinin içsel motivasyondan kaynaklı bir işi, faaliyeti, bir ilişkiyi sürdürmesi onu mutlu edecek en önemli unsurlar olarak görülmektedir (Aydınlı, 2019).

Bilişsel yaklaşımda hatırlamayı temel alan Brown, bireylerin geçmiş yaşantıları ile ilişki kurup, değerlendirdiklerini ve bu değerlendirmenin de şu anki duygusal durumunu etkilediğini belirtmektedir (Diener, 1984). Çoğunlukla bireylerin olumlu yaşantıları daha kolay hatırladıkları, olumsuz yaşantıları ise hatırlamakta zorlandıkları görülmüştür. Geçmişte daha sık olumlu olaylar yaşayan bireylerin şu andaki durumunu daha olumlu değerlendirdiği ve daha mutlu olduğu belirtilmektedir (Diener, 1984).

Kurama yönelik en önemli eleştiri dış olayların kişisel çabaları ile ilişkisinin bütünleştirilmemiş olmasıdır (Gümüş, 2006).

2.2.1.5. Yargı Yaklaşımı

Bu yaklaşım için önemli olan olayın olumlu veya olumsuz olarak nitelendirilmesinden ziyade olay sonucu ortaya çıkan duygunun derecesidir. Birey doyum durumunda bilinçlidir; duygu durumunda ise standartlarla bilinçdışı karşılaştırma yapılmaktadır (Diener, 1984). Standart durumlar ile gerçeklerin karşılaştırılması sonucunda gerçek hayat, standartlara yakın ise yaşamdan alınan doyum düzeyi yüksektir (Topbaşoğlu, 2016). İstenilen bir standartta sonuç elde edilmişse bireyler mutlu olabilmektedir; istenilen bir düzeyin altında kalan bir sonuç ise bireye mutluluk vermeyebilir (Diener, 1984). Bu yaklaşıma göre mutluluk belirli ölçütlerle belirlenmektedir. ‘Çok Yönlü Uyuşmazlık Kuramı’ ve ‘Sosyal Karşılaştırma Kuramı’ olmak üzere iki tane kuram barındırmaktadır. Kurama yönelik eleştiri ise karşılaştırmanın ne zaman ve ne şekilde hangi mekanizma ile yapıldığına dair bilgi yetersizliğidir (Diener, 1984).

2.2.2. YAŞAM DOYUMUNU ETKİLEYEN DEĞİŞKENLER

2.2.2.1. Yaş ve Yaşam Doyumu

Myers ve Diener (1995) bireylerin yaşının, yaşam doyumu düzeyi hakkında anlamlı bir etkiye sahip olmadığını belirtmiştir. Gwozdz ve Sousa-Poza (2010)’nın yaptığı çalışmada yaş düzeyinin arttıkça yaşam doyumunun azaldığı görülmüştür. Öte yandan Eskhoor v.d. (2015)’nin yaptığı çalışmada yaş ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Aynı şekilde Türkiye’de Sözay (2020) tarafından yapılan çalışmada da yaşam doyumunun yaşa göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür.

2.2.2.2. Cinsiyet ve Yaşam Doyumu

Yaşam doyumu ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişki ile ilgili farklı bulgular bulunmaktadır. Yetim (1991)'in yaptığı çalışmada kadınlarda yaşam doyumunun erkeklere oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Yavuz (2006)'un yaptığı çalışmada da benzer şekilde kadınlarda yaşam doyumunun erkeklere oranla daha yüksek olduğu bulunmuştur. Sözü (2020)'in yaptığı çalışmada ise yaşam doyumu cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir. Fakat erkeklerde kadınlara oranla daha yüksek yaşam doyumu olduğu görülmüştür. Bunlarla birlikte Bilici (2020)'nin yaptığı çalışmada ise cinsiyet ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

2.2.2.3. İş ve Yaşam Doyumu

Yaşam doyumu üzerinde iş hayatının etkisi büyük öneme sahiptir. Yetim (1991)'in yaptığı çalışmada iş doyumu düşük olan bireylerin yaşam doyumlarının da düşük olduğu görülmüştür. Yavuz (2006) ve Keser (2005)'in yaptığı çalışmada da benzer olarak ekonomik anlamda doyum sağlayan bireylerde yaşam doyumunun yüksek olduğu görülmüştür.

2.2.2.4. Eğitim ve Yaşam Doyumu

Diener (1984) eğitimin yaşam doyumu üzerinde yeterli bir etkiye sahip olmadığını belirtmektedir. Öte yandan Köker (1991)'in ergenlerle yaptığı bir çalışmada ise okuldaki yaşam olaylarının ve sosyal desteğin okul doyumunu etkilediği, okulda daha olumlu ilişkileri olan kişilerin doyum seviyelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

2.2.3. YAPILAN ÇALIŞMALAR

Türkiye’de yapılan çalışmalarda, ekonomik durumun iyi olmasının (Çelik, Çelik, Hikmet ve Khan, 2017; İncekara, 2018; Yıkılmaz, Demir, Gündül, 2015), iyimserlik düzeylerinin iyi olmasının (Gülcan, 2014), duygusal zeka düzeylerinin yüksek olmasının (Özdemir ve Dilekmen, 2016) ve yalnızlık düzeylerinin düşük olmasının (Özkaya, 2017) yaşam doyumunu olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Ayrıca evli olmanın, bir işte çalışmanın (Çelik v.d., 2017),; yoksulluğun, fiziksel sağlıkta azalmanın, depresif duygulara sahip olmanın (Çelik v.d., 2017) ise yaşam doyumunu azalttığı görülmektedir. Bununla birlikte Arslan (2019)'ın yaptığı çalışmada yaşam doyumu ile ölüm kaygısı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Makas (2019)'un yaptığı çalışmada yaşam doyumu ile yaş arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür. Bununla birlikte Hisoğlu (2018)'in

yaptığı çalışmada ise yaşam doyumu ile yaş arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Çetinkaya (2004)'nın yaptığı bir çalışmada ise yaşam doyumu ile eğitim düzeyi ilişkisine bakılmış olup; üniversite mezunlarının lise mezunlarına kıyasla daha yüksek yaşam doyumuna sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Yurt dışında alan yazında yapılan çalışmalarda yaşam doyumunun yaş ile ilişkisine bakıldığında net bir sonuç elde edilmediği görülmektedir. Gwozdz ve Souza-Poza (2010) yaptıkları çalışmada yaşlı insanların yaşam doyumlarının azaldığı ve düşük düzeyde olduğu belirtilmektedir. Fakat Eshkoo, Hamid, Mun ve Shahar (2015)'in yaptığı çalışmada yaşam doyumu ile yaş arasında önemli sayılabilecek bir ilişki olmadığı görülmüştür. Sağlıklı olmanın, sosyal ilişkilerin iyi olmasının (Lee ve Cagle, 2018) yaşam doyumunu artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yaşam doyumu ile ilgili yapılan çalışmalar pek çok araştırmada farklı değişkenlerle (yaş, cinsiyet, eğitim, gelir düzeyi v.b) ilişkili sonuçlar elde edilmiş olsa da genel geçer sonuçlar elde etmek için yeterli düzeyde etkilerinin olmadığı, bunların yanı sıra psikolojik değişkenlerin, kişisel tercihlerin, sosyal ilişkilerin, kültürün yaşam doyumunu yordama da daha etkili olduğu görülmektedir (Myers ve Diener, 1995).

2.3.COVID-19

2.3.1. Pandemi

Dünyada birden fazla ülkede veya kıtada, çok geniş bir alanda yayılan ve etkisini gösteren salgın hastalıklara verilen genel isimdir. Pandemi, Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) tanımlamasına göre, bir hastalığın pandemi olabilmesi için genel ifadelerle üç kriter aranmaktadır. Bunlar, yeni bir virüs veya mutasyona uğramış bir etken olması, insanlara kolayca geçebilmesi, insandan insana kolay ve sürekli bir şekilde bulaşması olarak sayılabilir (Aysan, v.d., 2020). Diğer temel kriterlerinden birisi de yaygın coğrafi dağılım göstermesidir. (Morens, 2009).

2.3.2. Koronavirüs Salgınları

Koronavirüsler pozitif polariteye sahip, tek zincirli, RNA virüsleridir (Fehr and Perlman, 2015). Etrafları glikoproteinlerden oluşan çubuksu yapılarla donatılmıştır. Bu yapılar taç görüntüsüne benzediğinden Koronavirüs (taçlı virüs) ismi verilmiştir (Lai and Cavanagh, 1997). Koronavirüslerin insanlarda bulunan ve insandan insana bulaşabilen alt türleri olduğu gibi, hayvanlarda bulunan alt türleri de mevcuttur (Yaş, 2020).

Bu zamana kadar dünyada insanları enfekte edebilen 6 koronavirüs tipi tanımlanmıştır (Su v.d., 2016). Bunlar:

- HCoV – 229E (Alfacoronavirüs)
- HCoV – 0C43 (Betacoronavirüs)
- HCoV – NL63 (Alfacoronavirüs)
- HKU1 – CoV (Betacoronavirüs)
- SARS – CoV (Betacoronavirüs)
- MERS – CoV (Betacoronavirüs)

Belirtilenlerin içerisinde üç büyük CoV salgını olmuştur. Bunlar; SarsCoV (Şiddetli Akut Solunum Sendromu Koronavirüsü) ve Mers-CoV (Ortadoğu Solunum Sendromu Koronavirüsü) olarak adlandırılan CoV salgınlarının ilki olan SARS 2002-2003 yılları arasında yaşanırken, MERS ilk olarak 2012 yılında yaşanmıştır. Covid-19 ise Dünya Sağlık Örgütü tarafından 30.01.2020 tarihinde ilan edilmiştir (Cascella v.d., 2020). SARS –CoV’a benzerliği sebebi ile yeni tip koronavirüse Şiddetli Akut Solunum Sendromu Koronavirüsü- 2 (SARS– CoV– 2) adı verilmiştir (Gorbalenya v.d., 2020). Virüsün oluşturduğu hastalık tablosu COVID-19 olarak adlandırılmıştır (Yaş, 2020).

CoV salgınları, farklı hayvan türlerinin solunum sisteminde, bağırsaklarında, karaciğerinde ve sinir sisteminde hastalıklara neden olabilmektedir. Çeşitli nedenlerle bu virüsler kolay yayılım göstermektedir (Cascella v.d., 2020). Virüs tespit edildikten sonra yapılan araştırmalara göre SARS-Cov-2 genetik yapısı, yarasalarda bulunan koronavirüslerle oldukça benzerlik saptanmıştır (Lu v.d., 2020). SARS-CoV-2 için yarasaların ilk konak olduğu düşünülmektedir (Shereen v.d., 2020).

Ribo Nükleik asit (RNA) virüsü olan, zatüree nedeniyle ölümlere yol açan ve Covid-19 olarak nitelendirilen Koronavirüsü, 02.04.2020 tarihi itibarıyla bir milyondan fazla insana bulaşmıştır (Özyürek ve Atalay, 2020).

Covid-19 ilk vakalarının Wuhan’daki Huanan Deniz Ürünleri Toptancı Pazarı’na doğrudan maruz kalma ve hayvandan insana bulaşma yoluyla bağlantılı olduğu varsayılmıştır. Daha sonraki vakaların ise maruz kalma ile ilişkilendirilmediği, insandan insana bulaştığı ve bu bulaşmanın da semptomatik insanlarla arttığı görülmüştür (Cascella v.d., 2020). Bununla birlikte virüs bulaşı semptomatik kişilerde olduğu gibi asemptomatik veya henüz semptom oluşturmamış taşıyıcılarda bulaştırıcı olabilmektedir (Furukowa v.d., 2020). Asemptomatik

hastalarla semptomları olan hastalardan alınan örnekler karşılaştırıldığında her iki grupta da benzer viral yük olduğu görülmüştür. Bu durum, asemptomatik hastaların semptomatik olanlar ile benzer bulaştırıcılığa sahip olduğunu göstermektedir (Zou v.d., 2020). COVID-19'un toplum içinde özellikle asemptomatik taşıyıcılar tarafından daha hızlı yayıldığı düşünülmektedir (Arons v.d., 2020).

Genellikle öksürük ve hapsirik yoluyla damlacık şeklinde ve kontamine yüzeylere temas ile bulaşan bir virüstür. Bulaş riski, kapalı alanlarda kalma süresinin uzun olması veya yakın temasın olması ile artmaktadır. Elde edilen verilere göre kuluçka süresi genellikle 3-7 gün olmak ile birlikte iki haftaya kadar uzayabilmektedir (Lauer v.d., 2020). Bu viral enfeksiyonun en yaygın semptomları ateş, soğuk algınlığı, öksürük, kemik ağrısı ve solunum problemleridir (Özaykan, 2020). Covid-19 ölümlerinin çoğu 50 yaş üstü kişilerde ve kronik rahatsızlığı olan hastalarda görülmektedir. Küçük çocuklar enfeksiyonu hafif geçiriyor gibi gözüktense de bulaşıcılık noktasında vektör görevi görmektedir (Cascella v.d., 2020). Tüm bunlarla birlikte salgının başladığı tarihin henüz yakın bir tarih olması sebebi ile bu hastalığı geçirenlerde uzun süreli ne tür bir komplikasyon geliştiği henüz bilinmemektedir.

2.3.3. Covid-19 Salgını ve Gelişen Sorunlar

Covid-19 salgını insanları sağlık problemleri açısından etkilemekle birlikte ekonomik, politik, ve ruhsal açıdan da etkilemektedir. Eğitim askıya alınması, spor müsabakalarının ertelenmesi veya iptal edilmesi, toplumsal iletişimin fiziki kısıtlılığa uğraması, ekonomik faaliyetlerin durdurulması veya yavaşlatılmak zorunda kalması, işsiz kalma veya izolasyon önlemlerine rağmen çalışmak zorunda olma, mahkemelerin ertelenmesi gibi hayatın pek çok alanı pandemiden etkilenmiştir (Malay, 2020). Kolaylıkla bulaşıyor olması, kendi kendini sınırlamaması ve henüz uygun tedavinin bulunmaması gibi nedenlerle bu durum, büyük bir belirsizliğe yol açmış ve sadece bireysel değil toplumsal düzeyde de korkunun yayılması ile sonuçlanmıştır (Bingöl, 2020).

COVID-19'un günlük yaşamda pek çok alana olumsuz etkileri olduğu görülmüştür. Bunlar ele alındığında;

- Sağlık alanındaki etkileri; vakaların teşhisi, karantina süreci ve tedavisinde yaşanan zorluklar, sağlık sisteminin işleyişindeki zorluklar, farklı hastalıkları olan kişilerin tedavisinin ihmal edilmesi, doktorların ve hemşirelerin yoğun çalışma saatleri, tıbbi

malzeme talebinin yüksek olması, yoğunluk sebebiyle tıbbi malzeme tedariklerinde sorunlar yaşanması, yüksek koruma gereksinimi (Driggin v.d., 2020)

- Ekonomi alanındaki etkileri; imalatların yavaşlaması, ürün tedariklerinde yaşanan sıkıntılar, ithalat ve ihracatta ticari kayıplar, zayıf nakit akışı, maddi gelirde düşüş (Nicola v.d., 2020)
- Sosyal alandaki etkileri; hizmet sektörünün yaşadığı iş kaybı, yurt içi ve yurt dışı seyahatlerin iptal edilmesi ve buna bağlı olarak turizmde yaşanan sorunlar, spor faaliyetlerinin iptal edilmesi, kültürel etkinliklerin ve bayramların kutlanamaması, insanlar arası yaşanan sosyal mesafe, sinema ve tiyatroların kapatılması, sınavların ertelenmesi (Sher, 2020).

Bir başka deyişle bulaş riskinin yüksek olduğu ve pek çok insanın ölümle, enfeksiyonla karşı karşıya kaldığı; aynı zamanda uzun süreli izolasyona maruz kalıp iş kaybı yaşadığı Covid-19, insanların ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemiştir. İnsanların psikolojilerine ve mental sağlıklarına etkisi basit korkulardan, intihar düşüncelerine kadar genişleyebilmektedir (Yaş, 2020). Pek çok insanda kaygı, korku, hayal kırıklığı, yalnızlık, öfke, can sıkıntısı, depresyon, stres, kaçınma davranışları görülmektedir (Karadem, 2020).

Çin’de sağlık çalışanları ve Covid-19 virüsüne yakalanan hastalarda depresyon (Bo v.d., 2020), travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete ve uykusuzluk (Lai v.d., 2020; Xiang v.d., 2020) olduğu belirtilmiş; fakat bu belirtilerin koronavirüs kaygısını ne ölçüde yordadığı belirtilmemiştir. Bunlarla birlikte uygulanan karantina süreçleri sebepleri ile pek çok insan ölmekte olan veya ölmüş yakınlarının ziyaretine, cenazesine katılamamış; süreçle ilgili olumsuz duygularında artış olmuştur. Tüm dünya genelinde bir yılı aşkın bir süredir sosyal medya gündeminde ağırlıklı olarak pandemi ile ilgili haberlerin yayınlanması, pek çok bilgi kirliliğinin oluşmasına neden olmakta ve bu durumun süreçle başa çıkma durumunu olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Bulaş korkusu, kronik hastalığın varlığı, strese veya virüse doğrudan maruz kalma, bireysel ve toplumsal düzeylerde meydana gelen sosyal ve ekonomik zorluklar neticesinde bireylerde anksiyete seviyelerinin artması beklenebilir (Li v.d., 2020; Wang v.d., 2020; Shevin v.d., 2020). Aynı zamanda yaş ilerledikçe bedende ortaya çıkan fizyolojik, hormonal ve metabolik değişimler beraberinde pandemi sürecinde ruhsal durumun bozulmasına ve hayat kalitesinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır (Çayırtepe, 2021).

Pandemiye bir psikolojik kriz olarak değerlendirmek ve bu krizin doğasında yer alan belirsizlik ve öngörülmezliğin sosyal, psikolojik ve davranışsal etkileri olacağını kabul etmek

rasyonel görülmektedir (Brooks v.d., 2020). Özellikle bireylerin yaşam kalitelerini ve süreçle başa çıkma becerisini olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir. Pandemi döneminde yaşanan zorlukların ve stresin, anksiyete, depresyon ve intihar gibi yaygın ruhsal sorunları tetikleyebildiği de bilinmektedir (Holmes v.d., 2020; Rajkumar, 2020).

Çocuklar açısından pandemi süreci ele alındığında; Lee, v.d. (2020)'e göre Covid-19 enfeksiyonuna daha az duyarlı olsalar da onlar üzerinde önemli psikolojik etkileri olduğu; okulların ve oyun alanlarının kapatılması, ebeveynlerinin kirlenme korkusunun yanı sıra açık hava etkinliklerinin kısıtlanması, panik atak ve psikosomatik semptomlar gibi anksiyetenin tetiklenmesine yol açtığı düşünülmektedir (Tsamakis v.d., 2020). Salgın sürecinin ve alınacak olan tedbirlerin çocuklara yaşlarına uygun düzeyde ifade edilmesi oldukça önemlidir. Bu küresel durumun anlık ve uzun vadeli psikolojik etkilerini görmezden gelmek, özellikle dünya nüfusunun% 42'sini oluşturan çocuklar ve gençler için olumsuz etki yaratacaktır (Dalton, Rapa ve Stein, 2020).

2.3.4. YAPILAN ÇALIŞMALAR

Çin'de başlayan salgının ilk aşamasında yapılan bir araştırmada üşüme, nezle, öksürük, baş dönmesi, kas ağrısı ve boğaz ağrısı gibi spesifik semptomlar gösteren genel popülasyonun yanı sıra sağlık durumu kötü olan ve kronik hastalık öyküsü olanların da salgının psikolojik bir etkisini yaşadığını hatta daha yüksek seviyelerde stres, kaygı ve depresyon yaşadığı görülmüştür (Wang, v.d.,2020). Çin'de yapılan bir başka çalışmada katılımcıların %35'inde anksiyete %20'sinde depresif semptomlar saptanmış %18'inde ise uyku kalitesinde azalma gözlenmiştir (Huang ve Zhao, 2020). Li v.d. 'nin (2020) yaptığı bir çalışmada ise Covid-19 ile ilgili olarak ön saflarda olmayan hemşirelerin ön saflarda olan hemşirelere kıyasla daha yüksek travmatizasyon yaşadığı belirtilmiştir. Xiao v.d. (2020) sağlık personelleri ile yaptığı çalışmada anksiyete ve stres arasında pozitif yönde bir ilişki, uyku kalitesi, sosyal destek ve öz-verimlilik ile negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Lee (2020) tarafından yapılan çalışmada COVID-19 teşhisi pozitif olanların, enfekte olmayan fakat kaygılı yaşlılarına kıyasla daha yüksek kaygı barındırdığı belirtilmiştir. Sosyodemografik açıdan incelendiğinde ise Asyalıların, Beyazlar ve Siyahlara nazaran daha yüksek kaygı geliştirdiği; ayrıca daha genç yaş ve yüksek eğitim seviyesi olan kişilerin daha yüksek koronavirüs kaygısı barındırdığı belirtilmiştir. Çin'de yapılan kapsamlı bir çalışmada, çalışmaya katılanların ortalama %35'nin pandemi sebebiyle psikolojik sıkıntı yaşadığı ve özellikle yaşlıların pandemiden daha fazla etkilendiği saptanmıştır (Qui v.d., 2020).

Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında; Hoşgör, Ülker ve Sağcan’ın (2020) acil sağlık hizmetlerinde çalışan sağlık personellerinin COVID-19 anksiyete ve mesleki performans düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek adına yaptığı çalışmada, sağlık çalışanlarının COVID-19 anksiyetesinin düşük ve mesleki performanslarının yüksek olduğu görülmüştür. Mesleki deneyim arttıkça kadınlarda COVID-19 anksiyetesinin anlamlı olarak daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte sağlık çalışanlarının COVID-19 anksiyete düzeyleri ile mesleki performansları arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür. Özdin ve Bayrak-Özdin’in (2020) COVID-19 salgını esnasında Türk toplumundaki depresyon, anksiyete ve sağlık anksiyetesi düzeylerini değerlendirmek ve bunları etkileyen faktörleri incelemek adına yapılan çalışmada, kadınlarda erkeklere oranla anksiyete düzeyinin daha yüksek olduğu; aynı zamanda daha önce psikiyatrik hastalığa ve kronik hastalığa sahip olan bireylerin süreçten en çok etkilenen grup olduğu, kırsal bölgelere nazaran kentsel alanda yaşayan kişilerinde kaygı seviyelerinin yüksek olduğu belirtilmiştir. Polat ve Coşkun’un (2020) yaptığı araştırmada ise kadın sağlık çalışanlarının ve bekar sağlık çalışanlarının anksiyete düzeylerinin daha yüksek olduğu, bununla birlikte yoğun mesai ile çalışan sağlık çalışanlarının depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinin süreçten olumsuz yönde etkilendiği belirtilmiştir. Yaş (2020)’nin yaptığı çalışmada hastane çalışanlarında depresyon %22,5, anksiyete %23,6, stres %20,3 oranlarında bulunmuştur. Yine aynı çalışmada kadın cinsiyet, daha önce psikiyatrik hastalığın var olması ve psikolojik destek talebi depresyon, anksiyete ve stres varlığı ile ilişkili bulunmuştur. Çayırtepe (2021)’nin yaptığı çalışmada Covid-19 korkusu kadınlarda erkeklere nazaran daha yüksek saptanmıştır. Aynı zamanda kronik hastalığı bulunan ve düzenli ilaç kullanan, pandemiden önce anksiyete, depresyon gibi ruhsal bozukluk tanısı alan ve antidepresan kullanan bireylerde Covid-19 korkusu yüksek saptanmıştır. 126 adolesanla yapılan başka bir çalışmada, Covid- 19 pandemi sürecinde internet bağımlılığı ve yaşam kalitesine bakılmış; adolesanların pandemi sürecinde önceki döneme kıyasla daha fazla internet kullanımının olduğu, günlük ihtiyaçlarını ertelediği, bunlarla birlikte uyku kalitelerinde bozulmaların olduğu, kilo artışı, stres ve depresyon gibi belirtilerin görüldüğü saptanmış olup, Covid-19 pandemi sürecinden etkilenme düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür (Özaykan,2020).

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, örnekleme, veri toplama araçları ve verilerin analizi yer almaktadır.

3.1.ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılarak, ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide Covid-19 korkusunun aracı rolü incelenerek betimsel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla sayıdaki değişken arasındaki değişimin birlikte var olup olmadığını veya bu değişimin derecesini belirlemeyi amaçlayan modeldir (Heppner, Wampold ve Kivlighan, 2013).

Araştırmanın temel amacı çerçevesinde ölüm kaygısı yordayan değişken, yaşam doyumu yordanan değişken ve Covid-19 korkusu da aracı değişken olarak belirlenmiştir. Yapılan bu çalışmada öncelikle ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Daha sonra ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide Covid-19 korkusunun aracılık edip etmediği incelenmiştir.

3.2.ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA GRUBU

Bu araştırmanın çalışma grubunu Türkiye’de yaşayan ve Covid-19 enfeksiyonunu geçirmiş ve geçirmemiş 87 kadın 148 erkekte oluşan toplamda 235 yetişkin oluşturmaktadır. Eğitim düzeyinde tek kişilik gruplarda yer alan birer kişi anlamlı sonuçlar elde edilemeyeceği için çalışmaya dahil edilmemiş olup araştırmanın analizi 86 kadın ve 147 erkek olmak üzere toplam 233 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Bu yetişkinler çevrimiçi ortamda (mail) kolay ulaşılabilen örnekleme yöntemi ile çalışma grubuna dahil edilmiştir.

3.3.VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu çalışmada verileri toplama amacıyla ‘Kişisel Bilgi Formu’, ‘Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği’, ‘Yaşam Doyumu Ölçeği’ ve ‘Covid-19 Korkusu Ölçeği’ kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcılara uygulanan ‘Kişisel Bilgi Formu’ ile yaş, medeni durum, eğitim, meslek, kronik rahatsızlık, katılımcıların Covid-19 hastalığı geçirip geçirmeme durumu ve Covid-19 sebebi ile yakın kaybı yaşayıp yaşamama durumları sorgulanmıştır.

3.3.2. Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)

Yaşam Doyumu Ölçeği Diener ve arkadaşları tarafından 1985 yılında geliştirilmiştir. Yaşam Doyumu Ölçeği, bireylerin yaşamlarından aldıkları doyumunu belirlemek ve ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Yaşam Doyumu Ölçeği, likert tarzı 7 dereceli (1: kesinlikle katılmıyorum - 7: Kesinlikle katılıyorum) 5 maddeden oluşmaktadır. Diener ve arkadaşları kendi yaptıkları orijinal çalışmada ölçeğin güvenirliğini $\alpha = .87$ olarak, ölçüt bağımlı geçerliğini ise .82 olarak saptamışlardır. Ölçek, Yetim (1991), tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin Türkçeye uyarlamasında Cronbach Alpha iç tutarlık kat sayısı 0,88 ve test- tekrar test güvenirliği ise 0,97 olarak saptanmıştır. Yaşam doyumu ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan 35, en düşük puan ise 5'tir. Katılımcının ölçekten aldığı puan düşük ise yaşam doyumunun düşük olduğu kabul edilmektedir. Eğer ölçekten aldığı puan yüksekse yaşam doyumunun yüksek olduğu düşünülmektedir.

3.3.3. Türkçe Ölüm Kaygısı Ölçeği (TÖKÖ)

Türkçe Ölüm kaygısı ölçeği (TÖKÖ) 5’li likert formatta hazırlanmıştır ve 20 maddeden oluşmaktadır. Maddelerin faktörlere dağılımı şu şekildedir.

Ölümün belirsizliği faktörü: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10

Maruz kalma faktörü: 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17

Acı çekme faktörü: 18, 19, 20

5’li likert formatta 1-Hiçbir Zaman, 2-Nadiren, 3-Ara Sıra, 4-Sık Sık ve 5-Her Zaman şeklinde cevaplandırılmaktadır (Sarıkaya, 2013). Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesi için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmış; ‘ölümün belirsizliği faktörü’ için cronbach alfa değeri 0,94, ‘ölümü düşünme ve tanıklık faktörü’ için 0,92 ve ‘acı çekme faktörü’ için ise 0,76 bulunmuştur (Sarıkaya, 2013). Bu değerler ölçek maddelerinin iç tutarlılığını göstermektedir. Her bir maddeye verilen ‘hiçbir zaman’ cevabı için sıfır puan, ‘nadiren’ cevabı için bir puan, ‘ara sıra’ cevabı için iki puan, ‘sık sık’ cevabı için üç puan ve ‘her zaman’ cevabı için dört puan verilmektedir. Ölçek 0 ile 80 puanları arasında puanlanırken

yüksek puanlar yüksek düzeyde ölüm kaygısına karşılık gelmektedir. Bu ölçeğe alınan en düşük puan 0, en yüksek puan ise 80'dir. Sarıkaya (2013), TÖKÖ maddelerine ilişkin ortalama, standart sapma, standart hata değerleri ve madde seçeneklerinin işaretlenme yüzdeleri incelemiştir. Bu sonuçlara göre ölçek sonucunda alınan; 65-80 puan aralığının çok yüksek seviyede ölüm kaygısını, 48-64 puan aralığının yüksek seviyede ölüm kaygısını, 30-47 puan aralığının orta seviyede ölüm kaygısını, 13-29 puan aralığının düşük seviyede ölüm kaygısını ve 0-12 puan aralığının ise çok düşük seviyede ölüm kaygısını gösterebileceği değerlendirilmiştir (Sarıkaya, 2013). Ölçeğe tersine puanlanan madde bulunmamaktadır.

3.3.4. Covid-19 Korkusu Ölçeği

Bireylerin Covid-19 kaynaklı korku düzeylerinin ölçülmesi için Ahorsu ve arkadaşları (2020) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin öğeleri korku üzerindeki mevcut ölçeklerin kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmesi, uzman değerlendirmeleri ve katılımcı görüşmeleri temel alınarak oluşturulmuştur. Ölçek tek faktörlü yapıda olup 7 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğe her bir madde 5'li likert tipinde tasarlanmış olup; her bir madde için "1-Kesinlikle Katılmıyorum" ile "5-Kesinlikle Katılıyorum" arasında işaretleme yapılması beklenmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan, Covid-19 korkusunun yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğe ters madde bulunmamaktadır. Orijinal ölçeğin madde faktör yükleri .66 ile .74 arasında ve madde-toplam korelasyonları .47 ile .56 arasında değişmektedir. Ölçeğin iç tutarlılığı 0,82 ve test-tekrar test güvenilirliği 0,72 olarak bulunmuştur. Ölçeğin iki yarısı arasındaki tutarlılığı inceleyen Guttman Split Half katsayısı 0,82 olarak hesaplanmıştır. Diğer yandan 120 katılımcı ile yapılan ve 15 gün arayla uygulanan test-tekrar test sonucunda hesaplanan 0,86 değerinde korelasyon katsayısı uyarlanan ölçeği güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu göstermektedir.

Orijinal ölçek için bulunan 0,82'lik iç tutarlılık katsayısı Türkiye'de yapılan çalışmada 0,86 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bulgu çalışmanın Türk örneklemini için güvenilir bir ölçüm aracı olduğu belirtmektedir. Son olarak 15 gün arayla yapılan test-tekrar test sonucunda 0,86 hesaplanan güvenilirlik katsayısı ölçeğin aracının tutarlı bir ölçüm aracı olduğunu göstermiştir.

3.4. VERİLERİN ANALİZİ

Verilerin analizinde IBM SPSS 25 programı kullanılmıştır. Çalışmanın ilk aşamasında tanımlayıcı istatistikler frekanslar ile belirtilmiştir.

Normallik varsayımı: Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1.5 ile +1.5 aralığında olduğu durumlarda, çalışma örnekleminin 50 ile 300 değerleri arasında olması sebebiyle z skorunun

-3.29 ve 3.29 aralığında olduğu durumlarda ve son olarak histogramlara bakılarak değişken dağılımlarının normal dağıldığı kabul edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Ölçeklere göre gruplar arası karşılaştırma, normallik varsayımının sağlandığı durumlarda ANOVA ve bağımsız gruplar t testi ile araştırılmıştır. Bu durumlarda gruplara göre nümerik değişkenlerin ortalama ve standart sapmaları ($ort \pm ss$) verilmiştir.

Ölçekler arası korelasyonun incelenmesi için normal dağılım göstermeleri sebebiyle Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Çok değişkenli regresyon analizi ölüm kaygısının Covid-19 üzerindeki etkisini incelemek için uygulanmıştır. Bu modele ayrıca cinsiyet, covid-19 geçirme durumu, medeni hal değişkenleri de eklenmiştir.

Ölüm kaygısının yaşam doyumuna etkisinde Covid-19 korkusunun aracılığının incelenmesinde IBM SPSS 25'de Process eklentisi kullanılmıştır. Burada içsel değişken: yaşam doyumuna, dışsal değişken: ölüm kaygısı, aracı değişken: Covid 19 korkusu olarak alınmıştır. Analizde bootstrap yöntemi (5000 seçilmiştir) kullanılmış, model 4 seçilmiştir.

BÖLÜM IV

IV. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırma sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Öncelikle katılımcıların tanımlayıcı özelliklerinin analizine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Daha sonra araştırma kapsamında kullanılmış olan istatistiksel analiz yöntemlerinin varsayımlarına ilişkin sonuçlara, araştırmada kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları ile aracılık analizinin sonuçlarına yer verilmiştir. Son olarak da araştırma için kullanılan ölçeklerin geçerlilik ve güvenirliliğine ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

4.1. Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklerine İlişkin Bulgular

Türkiye genelinde yapılan bu çalışmada 235 katılımcı ile çalışılmış olup istatistik öneri doğrultusunda eğitim düzeyi ilkokul ve ortaokul düzeyinde olan tek kişilik gruplarda yer alan birer kişi ile anlamlı sonuçlar elde edilemeyeceği için analize dahil edilmemiştir. Çalışma 233 kişi ile yapılmış olup; katılımcıların %36.6'sı (n=86) kadın, %63.1'i (n=147) erkektir. Katılımcıların %12,9'u 18-24 yaş aralığında, %35.2'si 25-34 yaş aralığında, %39.1'i 35-44 yaş aralığında, %9.4'ü 45-54 yaş aralığında, %3.4'ü 55-64 yaş aralığındadır. %43.3'ü bekar bireylerden, %56.7'si evli bireylerden oluşmaktadır. Eğitim düzeyine bakıldığında %12.4'ü lise, %62.2'si lisans, %25.3'ü lisansüstü düzeydedir. Katılımcıların %10.7'sinin daha önce kronik rahatsızlığı varken, %89.3'ünün kronik rahatsızlığı bulunmamaktadır. Bununla birlikte katılımcıların %82.8'i daha önce covid geçirmemişken; %0.9'u ağır şekilde, %9'u orta düzeyde, %7.3'ü hafif düzeyde covid rahatsızlığı geçirmiştir. Katılımcıların %23.2'si covid sebebi ile bir yakını kaybetmiş olup, %76.8'i covid sebebiyle herhangi bir kayıp yaşamamıştır (Tablo 1).

Tablo 1.

Katılımcıların Tanımlayıcı Özellikleri

Değişkenler	N	(%)
Cinsiyet		
Kadın	86	(36,6)
Erkek	147	(63,1)
Yaş		
18-24	30	(12,9)
25-34	82	(35,2)
35-44	91	(39,1)
45-54	22	(9,4)
55-64	8	(3,4)
Medeni Hal		
Bekar	101	(43,3)
Evli	132	(56,7)
Eğitim		
Lise	29	(12,4)
Lisans	145	(62,2)
Lisansüstü	59	(25,3)
Kronik Rahatsızlık		
Evet	25	(10,7)
Hayır	208	(89,3)
Covid geçirdiniz mi? Geçirdiyseniz durumunuz		
Geçirmedi	195	(82,8)
Ağır	2	(0,9)
Hafif	17	(7,3)
Orta	21	(9)
Covid yakın kaybı		
Evet	54	(23,2)
Hayır	179	(76,8)
Meslek		
Eğitimci/öğretmen/akademisyen	81	(34,8)
Avukat	11	(4,7)
Mühendis	15	(6,4)
Öğrenci	22	(9,4)
Mesleği yok	14	(6)
Memur	10	(4,3)
Mimar	6	(2,6)
Psikolog	28	(12)
Diş hekimi/hekim/biyolog	9	(3,9)
Diğer	37	(15,9)

4.2. Ölüm Kaygısı Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Cinsiyetler arasında Ölüm Kaygısı ortalamaları açısından anlamlı farklılık vardır($p<0.001$). Kadınların ölüm kaygıları erkeklerden daha fazladır.

Yaş grupları arasında Ölüm Kaygısı ortalamaları açısından anlamlı farklılık vardır ($p=0.01$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post-Hoc (Gabriel's test) testi uygulanmıştır. Bu teste göre 55-64 yaş grubu ile 18-24 yaş grubundaki bireyler arasında ($p=0.02$) ve 55-64 yaş grubu ile 25-34 yaş grubundaki bireyler arasında ($p=0.02$) anlamlı farklılık vardır. 55-64 yaş grubundaki bireylerin ölüm kaygıları 18-24 ve 25-34 yaş grubundaki bireylerden daha düşüktür.

Medeni durumlar arasında Ölüm Kaygısı ortalamaları açısından anlamlı farklılık yoktur ($p=0.3$).

Eğitim durumları arasında Ölüm Kaygısı ortalamaları açısından anlamlı farklılık yoktur ($p=0.16$).

Kronik rahatsızlık olup olmaması durumları arasında Ölüm Kaygısı ortalamaları açısından anlamlı farklılık yoktur ($p=0.97$).

Covid-19 geçirme durumları arasında Ölüm Kaygısı ortalamaları açısından anlamlı farklılık yoktur ($p=0.6$).

Covid1-19 kaynaklı yakın kaybı durumları arasında Ölüm Kaygısı ortalamaları açısından anlamlı farklılık yoktur ($p=0.63$) (Tablo 2)

Tablo 2

Ölüm Kaygısı Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Cinsiyet		t=3.78 p<0.001
Erkek	21.98±16.26	
Kadın	30.77±17.80	

Yaş		F=4.30 p=0.01
18-24	33.27±19.75	
25-34	30.66±17.64	
35-44	25.37±16.88	
55-64	20.13±15.56	Post-Hoc 55-64; 18-24 p=0.02 55-64; 25-34 p=0.02
Medeni Hal		t=1.05 p=0.30
Bekar	28.97±18.10	
Evli	26.54±17.45	
Eğitim		F=1.86 p=0.16
Lise	33.52±20.03	
Lisans	26.68±16.57	
Lisansüstü	26.98±19.07	
Kronik Rahatsızlık		t=-0.03 p=0.97
Evet	27.48±17.99	
Hayır	27.61±17.75	
Covid geçirdiniz mi?		t=0.53 p=0.60
Evet	29±16.23	
Hayır	27.33±18.03	

Covid Yakın kaybı		t=-0.48 p=0.63
Evet	26.57±17.43	
Hayır	27.89±17.86	

4.3. Yaşam Doyumu Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Cinsiyetler arasında Yaşam Doyumu ortalamaları açısından anlamlı farklılık vardır($p=0.002$). Kadınların yaşam doyumları erkeklerden daha fazladır.

Yaş grupları arasında Yaşam Doyumu ortalamaları açısından anlamlı farklılık vardır ($p=0.02$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post-Hoc (Gabriel's test) testi uygulanmıştır. Bu teste göre 18-24 yaş grubu ile 25-34 yaş grubundaki bireyler arasında ($p=0.02$) ve 18-24 yaş grubu ile 35-44 yaş grubundaki bireyler arasında ($p=0.02$) anlamlı farklılık vardır. 18-24 yaş grubundaki bireylerin yaşam doyumları 35-44 ve 25-34 yaş grubundaki bireylerden daha düşüktür.

Evli ve bekar bireyler arasında Yaşam Doyumu ortalamaları açısından anlamlı farklılık vardır($p<0.001$). Evli bireylerin yaşam doyumları bekarlardan daha fazladır.

Eğitim durumları arasında Yaşam Doyumu ortalamaları açısından anlamlı farklılık vardır ($p=0.01$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post-Hoc (Gabriel's test) testi uygulanmıştır. Bu teste göre lise mezunları ile lisans mezunları arasında ($p=0.02$) ve lise mezunları ile lisansüstü mezunları arasında ($p=0.01$) anlamlı farklılık vardır. Lise mezunlarının yaşam doyumları diğer eğitim durumuna sahip bireylerden daha düşüktür.

Kronik rahatsızlık olup olmaması durumları arasında Yaşam Doyumu ortalamaları açısından anlamlı farklılık yoktur ($p=0.19$).

Covid-19 geçirme durumları arasında Yaşam Doyumu ortalamaları açısından anlamlı farklılık yoktur ($p=0.89$).

Covid-19 kaynaklı yakın kaybı durumları arasında Yaşam Doyumu ortalamaları açısından anlamlı farklılık yoktur ($p=0.2$) (Tablo 3).

Tablo 3

Yaşam Doyumu Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Cinsiyet		t=3.15 p=0.002
Erkek	18.06±7.21	
Kadın	21.18±7.42	
Yaş		F=3.24 P=0.02
18-24	16.13±7.12	Post-Hoc 18-24; 25-34 p=0.02 18-24; 35-44 p=0,02
25-34	20.71±7.84	
35-44	20.52±7.20	
55-64	20.67±6.78	
Medeni Hal		t=-4.67 p<0.001
Bekar	17.51±7.81	
Evli	21.99±6.62	
Eğitim		F=4.92 P=0.01
Lise	16.31±6.93	Post-Hoc Lise; Lisans p=0,02 Lise; Lisansüstü p=0,01
Lisans	20.20±7.65	
Lisansüstü	21.48±6.82	

Kronik Rahatsızlık		t=-1.31 p=0.19
Evet	18.20±7.82	
Hayır	20.27±7.43	
Covid geçirdiniz mi?		t=-0.14 p=0.89
Evet	19.89±7.77	
Hayır	20.08±7.44	
Covid Yakın kaybı		t=-1.28 p=0.20
Evet	18.91±8.04	
Hayır	20.39±7.30	

4.4. Covid-19 Korkusu Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Cinsiyetler arasında covid-19 korkusu ortalamaları açısından anlamlı farklılık vardır($p<0.001$). Kadınların covid-19 korkuları erkeklerden daha fazladır.

Covid geçirme durumları arasında covid-19 korkusu ortalamaları açısından anlamlı farklılık vardır($p=0.02$). Covid geçirmeyen bireylerin Covid-19 korkusu geçiren bireylerden daha fazladır.

Yaş grupları arasında covid-19 korkusu ortalamaları açısından anlamlı farklılık yoktur ($p=0.71$).

Medeni durumlar arasında covid-19 korkusu ortalamaları açısından anlamlı farklılık yoktur ($p=0.12$).

Eğitim durumları arasında covid-19 korkusu ortalamaları açısından anlamlı farklılık yoktur ($p=0.84$).

Kronik rahatsızlık olup olmaması durumları arasında covid-19 korkusu ortalamaları açısından anlamlı farklılık yoktur ($p=0.08$).

Covid kaynaklı yakın kaybı durumları arasında covid-19 korkusu ortalamaları açısından anlamlı farklılık yoktur ($p=0.21$) (Tablo 4).

Tablo 4

Covid-19 Korkusu Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Cinsiyet		t=3.60 p<0.001
Erkek	14.81±5.71	
Kadın	17.75±6.23	
Yaş		F=0.46 P=0.71
18-24	17.10±5.89	
25-34	17.15±6.57	
35-44	16.13±6.34	
55-64	16.77±5.05	
Medeni Hal		t=-1.58 p=0.12
Bekar	15.97±5.53	
Evli	17.24±6.63	
Eğitim		F=0.18 p=0.84
Lise	17.34±6.82	
Lisans	16.65±6.36	
Lisansüstü	16.54±5.68	

Kronik Rahatsızlık		t=1.79 p=0.08
Evet	18.80±7.14	
Hayır	16.46±6.08	
Covid geçirdiniz mi?		t=-2.38 p=0.02
Evet	14.53±5.17	
Hayır	17.12±6.33	
Covid Yakın kaybı		t=-1.27 p=0.21
Evet	15.76±6.42	
Hayır	16.98±6.16	

4.5. Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerin Ölçekler İle Analizine İlişkin Bulgular

4.5.1. Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerle Yaşam Doyumlarına İlişkin Bulgular

Covid geçiren bekar ve evli bireyler arasında yaşam doyumu ortalamalarına göre anlamlı fark vardır($p<0.001$). Covid geçiren evli bireylerin yaşam doyumları bekar bireylerden daha fazladır. Covid geçiren bireylerin eğitim durumları arasında yaşam doyumu ortalamalarına göre anlamlı fark vardır($p=0.01$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post-Hoc (Gabriel's test) testi uygulanmıştır. Bu teste göre covid geçiren lise mezunları ile lisansüstü mezunları arasında anlamlı farklılık vardır($p=0.01$). Covid geçiren lisansüstü mezunlarının yaşam doyumları lise mezunlarından daha fazladır (Tablo 5).

Tablo 5

Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerle Yaşam Doyumlarına İlişkin Bulgular

YAŞAM DOYUMU		
Cinsiyet		t=0.64 p=0.53
Erkek	18.77±8.29	
Kadın	20.48±7.6	
Yaş		F=2.64 P=0.09
18-24	14.71±5.74	
25-34	20.67±8.47	
35-44	22.57±6.96	
Medeni Hal		t=-4.07 p<0.001
Bekar	13.92±7.18	
Evli	23±6.16	
Eğitim		F=5.22 P=0.01
Lise	13.75±6.39	Post Hoc Lise; Lisansüstü P=0,01
Lisans	20.27±7.77	
Lisansüstü	25±4.93	

4.5.2. Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerle Ölüm Kaygısına İlişkin Bulgular

Covid geçiren bireylerin eğitim durumları arasında ölüm kaygısı ortalamalarına göre anlamlı fark vardır($p=0.04$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post-Hoc (Gabriel's test) testi uygulanmıştır. Bu teste göre covid geçiren lise mezunları ile lisans mezunları arasında anlamlı farklılık vardır($p=0.04$). Covid geçiren lise mezunlarının ölüm kaygısı lisans mezunlarından daha fazladır (Tablo 6).

Tablo 6

Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerle Ölüm Kaygısına İlişkin Bulgular

ÖLÜM KAYGISI		
Cinsiyet		t=0.04 p=0.97
Erkek	30±14.18	
Kadın	30.24±16.84	
Yaş		F=3.27 P=0.5
18-24	43.14±12.88	
25-34	26.93±14.85	
35-44	27.14±15.85	
Medeni Hal		t=1.32 p=0.20
Bekar	34.77±15.19	
Evli	27.57±15.97	
Eğitim		F=3.57 P=0.04
Lise	42.5±18.86	Post-Hoc

		Lise; Lisans P=0,04
Lisans	26.9±10.48	
Lisansüstü	26±19.52	

4.5.3. Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerle Covid-19 Korkusuna İlişkin Bulgular

Covid-19 korkusu ortalamalarına göre cinsiyetler, medeni hal, yaş grupları, eğitim grupları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır (Tablo7).

Tablo 7

Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerle Covid-19 Korkusuna İlişkin Bulgular

COVID-19 KORKUSU		
Cinsiyet		t=0.76 p=0.46
Erkek	13.64±4.90	
Kadın	15.04±5.22	
Yaş		F=1.5 P=0.24
18-24	17.43±3.64	
25-34	13.47±5.48	
35-44	14.43±5.08	
Medeni Hal		t=0.61 p=0.55
Bekar	15.31±4.71	
Evli	14.21±5.37	
Eğitim		F=2.95 P=0.07

Lise	17.50±5.24	
Lisans	14.65±5.14	
Lisansüstü	11.63±3.34	

4.6. Ölçekler Arasındaki İlişkilerin Analizine İlişkin Bulgular

Ölçekler arasındaki ilişkiyi incelemeye Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Pearson Korelasyon analizine göre yalnızca ölüm kaygısı ile Covid-19 korkusu arasında anlamlı farklılık bulunmuştur($p<0.001$). Buna göre Covid-19 korkusu ile ölüm kaygısı arasında pozitif ve orta dereceli bir ilişki vardır (Tablo 8).

Tablo 8

Ölçekler Arasındaki İlişkilerin Analizine İlişkin Bulgular

		Ölüm Kaygısı	Yaşam Doyumu	Covid 19 Korkusu
Ölüm Kaygısı	Pearson Korelasyon	1	0.002	0.44
	p		0.97	$p<0.001$
Yaşam Doyumu	Pearson Korelasyon	0.002	1	0.099
	p	0.97		0.13
Covid 19 Korkusu	Pearson Korelasyon	0.44	0.099	1
	p	$p<0.001$	0.13	

4.7. Ölüm Kaygısının Covid-19 Korkusuna Etkisine İlişkin Bulgular

Ölüm kaygısının Covid-19 korkusu üzerindeki etkisini incelemek amacıyla çok değişkenli lineer regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Çok değişkenli regresyon analizini gerçekleştirmek için gerekli tüm varsayımlar sağlanmıştır. Araştırmaya dahil edilen bağımsız değişkenler: Covid geçirme durumu, cinsiyet, ölüm kaygısı ve medeni hal; bağımlı değişken ise Covid-19 korkusudur (Tablo 9).

Tablo 9

Model Özeti				
Model	R	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Standart Tahmin Hatası
1	,504a	,254	,241	5,42356
a. Bağımsız Değişkenler: (Sabit), Covid Geçirme Durumu, Cinsiyet, Medeni Hal, Ölüm Kaygısı				

Varyans analizine göre ($F(4,233)=19.83$) oluşturulan model anlamlıdır ($p<0.001$). Buna göre bağımsız değişkenler Covid-19 korkusunu %25 oranında açıklamaktadır (Tablo 10).

Tablo 10

ANOVA						
Model		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Sig.
1	Regression	2333,712	4	583,428	19,834	,000b
	Residual	6853,700	233	29,415		
	Total	9187,412	237			
a. Bağımlı Değişken: KKOTop						
b. Bağımsız Değişkenler: (Sabit), Covid Geçirme Durumu, Cinsiyet, Medeni Hal, Ölüm Kaygısı						

Ölüm kaygısı, Covid-19 korkusunu pozitif yönde yordamaktadır($p<0.001$). Bir birimlik ölüm kaygısındaki değişim, covid korkusunda 0.15 birimlik değişime neden olmaktadır. Kadınların covid-19 korkuları erkeklerden 1.58 puan daha fazladır ($p=0.04$). Bekarların covid-19 korkusu evli bireylerden 1.74 puan daha düşüktür ($p=0.02$). Covid-19 geçiren bireylerin covid korkuları, covid-19 geçirmeyen bireylerden 3.07 puan daha düşüktür ($p=0.002$) (Tablo 11).

Tablo 11

Katsayılar								
Model		Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	Sig.	95,0% B için Güven Aralığı	
		B	Standart Hata	Beta			Alt Limit	Üst Limit
1	(Sabit)	12,846	,812		15,821	,000	11,246	14,445
	OKTop	,148	,021	,422	7,217	,000	,108	,189
	Kadın	1,580	,756	,122	2,089	,038	,090	3,070
	Bekar	-1,735	,716	-,138	-2,422	,016	-3,146	-,324

Covid_Gecirme_Evet	-3,065	,964	-,181	-3,181	,002	-4,964	-1,167
a. Bağımlı Değişken: KKOTop							

4.8. Ölüm Kaygısı İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Covid-19 Korkusunun Aracı Rolüne İlişkin Bulgular

Ölüm kaygısının yaşam doyumuna etkisinde Covid 19 korkusunun aracılık etkisi incelenmiştir.

Aracılık analizini gerçekleştirmek için IBM SPSS 25'de Process eklentisi kullanılmıştır.

Aracılık etkisi sonucunda Ölüm kaygısının yaşam doyumuna etkisinde Covid 19 korkusunun aracılık etkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir (Tablo 12).

ÖK: Ölüm kaygısı; CK:Covid 19 Korkusu; YD:Yaşam Doyum

Tablo 12

Ölüm Kaygısı İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Covid-19 Korkusunun Aracı Rolüne İlişkin Bulgular

Model	Yol	Katsayı	Standart Hata	p
I. Basit model (CK eklenmeden)	ÖK → YD	-0.02	0.03	0.48
II. Aracılık analizi	ÖK → CK	0.15	0.02	0.00
II. Aracılık analizi	CK → YD	0.15	0.09	0.09
II. Aracılık analizi (doğrudan etki)	ÖK → YD	-0.02	0.03	0.48
II. Aracılık analizi (dolaylı etki)	Yol	Katsayı	Standart hata	Bootstrap Güven aralığı BootAlt limit/BootÜst limit
	ÖK → CK → YD	-0.02	0.01	-0.003/0.05

4.9. Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Ölçeklerin güvenirlik analizi için Cronbach Alfa değerinden yararlanılmıştır. Cronbach alfa değeri temsil ettiği değer aralıklarına göre isimlendirilmektedir. Cronbach alfa değeri ve temsil ettiği güvenirlik düzeyleri aşağıdaki gibidir (Alpar, 2020):

0.80-1 aralığında ise ölçek yüksek güvenilir

0.60-0.79 oldukça güvenilir

0.40-0.59 güvenilirliği düşük

0-0.39 güvenilir değil

Bu değerlere göre her bir ölçek değerlendirilmiş sonuçlar paylaşılmıştır. Ölçeklerin geçerliliği faktör analizi ile belirlenmiştir. Faktör analizi gerçekleştirilirken temel bileşenler analizinden yararlanılmıştır. Faktör analizine uygunluk Barlett ve Kaiser-Meyer testiyle incelenmiş olup açıklanan varyans değerleri tablolarla gösterilmiştir.

4.9.1. Ölüm Kaygısı Ölçeği

Faktör analizinin uygunluğunu test etmek amacıyla Barlett ve Kaiser-MeyerOlkin (KMO)Testleri gerçekleştirilmiştir. KMO değerinin 0.942 olması ve dolayısıyla0.9'dan büyük olması sebebiyle veri kümesi faktör analizine mükemmel derecede uygundur. Yine Barlett Testine göre veri seti faktör analizine uygundur ($X^2_{190} = 4328.62, p < 0.001$) (Tablo 13-14).

Tablo 13

Ölüm Kaygısı Ölçeği için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları

KMO ve Bartlett Testi		
Kaiser-Meyer-Olkin Sonucu		0.942
Bartlett Küresellik Testi	Ki-Kare	4328.624
	Serbestlik Derecesi	190
	Sig.	0.000

Tablo 14

Öz Değer İstatistiği Varyans Tablosu

Açıklanan Varyans							
Bileşen	Başlangıç Değerleri			Çıkarılan Boyutlar			Döndürme İşlemi Sonrası
	Öz Değer	Varyans Yüzdesi	Toplam Açıklanan Varyans	Öz Değer	Varyans Yüzdesi	Toplam Açıklanan Varyans	Öz Değer
1	11,688	58,439	58,439	11,688	58,439	58,439	9,839
2	1,710	8,551	66,991	1,710	8,551	66,991	8,323
3	1,005	5,027	72,018	1,005	5,027	72,018	6,069
4	,667	3,334	75,351				
5	,637	3,185	78,536				
6	,580	2,902	81,438				
7	,478	2,392	83,831				
8	,456	2,282	86,112				
9	,419	2,095	88,208				

10	,388	1,940	90,147				
11	,363	1,816	91,963				
12	,301	1,507	93,471				
13	,251	1,257	94,728				
14	,227	1,137	95,865				
15	,176	,880	96,745				
16	,166	,829	97,573				
17	,153	,766	98,340				
18	,130	,652	98,991				
19	,113	,563	99,554				
20	,089	,446	100,000				
Eksiltme Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi							
a. Bileşenler ilişkili olduğunda toplam varyansı elde etmek için kare yüklerin toplamaları eklenmez.							

Faktör analizi sonucunda madde öz değerleri 1'den büyük ve açıklanan varyans değeri %5'den büyük olan 3 faktörün oluştuğu gözlemlenmektedir. Yine bu analize göre toplam açıklanan varyans %72.02'dir (Tablo 15).

Tablo 15

Ölüm Kaygısı İçin Pattern Matrisi Tablosu

Pattern Matrisi			
	Bileşen		
	1	2	3
Madde 1	,904		
Madde 2	,870		
Madde3			,445
Madde 4		,555	
Madde 5	,518		
Madde 6	,824		
Madde 7	,873		
Madde 8	,620		
Madde 9	,750		
Madde 10	,687		
Madde 11	,783		
Madde 12		,633	
Madde 13		,875	
Madde 14		,857	
Madde 15			,449
Madde 16		,757	
Madde 17			,474
Madde 18			,846
Madde 19		,761	
Madde 20			,586
Eksiltme Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi			
Döndürme Yöntemi: Kaiser Normalizasyon ile Oblimin.			
a. Döndürme 10 yinelemede birleştirildi.			

Pattern matrisi tablosunda Oblimin rotasyonuna göre maddelerin faktör yükleri ve maddelerin alt boyutlara göre dağılımları görülmektedir.

Güvenirlilik analizine göre Cronbach Alfa değeri 0.96 bulunmuştur. Buna göre veriler yüksek güvenirliliğe sahiptir (Tablo 16).

Tablo 16

Ölüm Kaygısı Ölçeği için Güvenirlilik Analizi

Güvenirlilik analizi için Cronbach alfa sonuçları Tablo16'daki gibidir.

Güvenirlilik İstatistikleri	
Cronbach Alfa	Madde Sayısı
,962	20

Güvenirlilik analizine ve yukarıda verilen bilgiye göre Cronbach Alfa değeri 0.96 bulunmuştur. Buna göre veriler yüksek güvenirliliğe sahiptir (Tablo 16).

4.9.2. Yaşam Doyumu Ölçeği

KMO değerinin 0.88 olduğundan veri kümesi faktör analizine iyi derecede uygundur. Yine Barlett Testine göre veri seti faktör analizine uygundur ($X^2_{10} = 847.98, p < 0.001$) (Tablo 17).

Tablo 17

Yaşam Doyumu Ölçeği İçin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları

KMO ve Bartlett Testi		
Kaiser-Meyer-Olkin Sonucu		,882
Bartlett Küresellik Analizi	Ki-Kare	847,981
	Serbestlik Derecesi	10
	Sig.	,000

Açıklanan varyans tablosuna göre ölçek tek kategoriden oluşmaktadır. Bu faktörler ise toplam varyansın %74.99'unu açıklamaktadır (Tablo 18).

Tablo 18

Öz Değer İstatistiği Varyans Tablosu

Açıklanan Varyans						
Bileşen	Başlangıç Değeri			Çıkarılan Boyutlar		
	Öz Değer	Varyans Yüzdesi	Toplam Açıklanan Varyans	Öz Değer	Varyans Yüzdesi	Toplam Açıklanan Varyans
1	3,749	74,989	74,989	3,749	74,989	74,989
2	,499	9,989	84,978			
3	,323	6,460	91,438			
4	,251	5,022	96,459			
5	,177	3,541	100,000			
Eksiltme Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi						

Faktör yükleri Component matrisindeki gibidir (Tablo 19). Buna göre ölçek tek bir faktörden oluşmaktadır.

Tablo 19

Yaşam Doyumu İçin Bileşen Matrisi

Bileşen Matrisi	
	Bileşen
	1
Madde 1	,863
Madde 2	,906
Madde3	,904
Madde 4	,880
Madde 5	,769
Eksiltme Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi	
a. 1 çıkarılan bileşen.	

Güvenirlilik analizine göre Cronbach Alpha değeri 0.91 bulunmuştur. Buna göre veriler yüksek güvenirliğe sahiptir (Tablo 20).

Tablo 20

Yaşam Doyumu İçin Güvenirlilik Analizi

Güvenirlilik İstatistiği	
Cronbach Alfa	Madde Sayısı
,914	5

4.9.3. Covid-19 Korkusu Ölçeği

KMO değerinin 0.88 olduğundan veri kümesi faktör analizine iyi derecede uygundur. Yine Barlett Testine göre veri seti faktör analizine uygundur ($X^2_{21} = 1060.97, p < 0.001$) (Tablo 21).

Tablo 21

Covid-19 Korkusu Ölçeği İçin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları

KMO ve Bartlett Testleri		
Kaiser-Meyer-Olkin Sonucu		,875
Bartlett Küresellik Testi	Ki-Kare	1060,968
	Serbestlik Derecesi	21
	Sig.	,000

Açıklanan varyans tablosuna göre ölçek tek kategoriden oluşmaktadır. Bu faktörler ise toplam varyansın %64.77'sini açıklamaktadır (Tablo 22)

Tablo 22

Öz Değer İstatistiği Varyans Tablosu

Açıklanan Varyans						
Bileşen	Başlangıç Değerleri			Çıkarılan Boyutlar		
	Öz Değer	Varyans Yüzdesi	Toplam Açıklanan Varyans	Öz değer	Varyans Yüzdesi	Toplam Açıklanan Varyans
1	4,534	64,771	64,771	4,534	64,771	64,771
2	,864	12,338	77,108			
3	,413	5,900	83,009			
4	,398	5,681	88,690			
5	,362	5,171	93,861			
6	,229	3,269	97,131			
7	,201	2,869	100,000			
Eksiltme Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi						

Faktör yükleri Component matrisindeki gibidir (Tablo 23). Buna göre ölçek tek bir faktörden oluşmaktadır.

Tablo 23

Covid-19 Korkusu Ölçeği İçin Bileşen Matrisi

Bileşen Matrisi	
	Bileşen
	1
Madde 1	,805
Madde 2	,764
Madde3	,802
Madde 4	,830
Madde 5	,814
Madde 6	,758
Madde 7	,856
Eksiltme Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi	
a. 1 çıkarılan bileşen.	

Güvenirlilik analizine göre Cronbach Alfa değeri 0.91 bulunmuştur. Bu değer paylaşılan aralığa göre ölçeğin yüksek güvenirliğe sahip olduğunu belirtmektedir. (Tablo 24).

Tablo 24

Covid-19 Korkusu Ölçeği İçin Güvenirlilik Analizi

Güvenirlilik İstatistiği	
Cronbach Alfa	Madde Sayısı
,907	7

BÖLÜM V

5. TARTIŞMA

Bu çalışmada ölüm kaygısı, yaşam doyumu ve Covid-19 korkusu ilişkisinin ve ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasında Covid-19 korkusunun aracı rolünün incelenmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda enfekte olan ve olmayan gruplar arasında değişkenlerde anlamlı farkların olup olmadığının incelenmesi ve ölüm kaygısı, yaşam doyumu, Covid-19 korkusuna etki eden demografik değişkenlerin belirlenmesi de bu araştırmanın amacıdır.

5.1. Ölçekler Arasındaki İlişkilerin Analizine İlişkin Bulgular

Ölüm kaygısı, yaşam doyumu ve Covid-19 korkusunun ilişkisine yönelik bulgulara bakıldığında, Pearson Korelasyon analizine göre yalnızca ölüm kaygısı ile Covid-19 korkusu arasında pozitif yönde ve orta dereceli ilişki olduğu görülmüştür. Bu durumda bireylerde Covid-19 korkusu arttıkça ölüm kaygısı düzeyinde de artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalarda Covid-19 korkusu ve ölüm kaygısı arasında ilişkiye yönelik çok fazla çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte salgın sürecinin bireylerde kaygı düzeyini artırdığı ve pek çok olumsuz duyguya sebep olduğu belirtilmiştir (Maunder v.d., 2003). Yine bir başka yapılan çalışmada benzer görüşü savunarak salgın zamanının artan ölümler ve yeni vakalarla birlikte kaygı düzeyini artırdığı belirtilmektedir (Rubin ve Wessely, 2020). Türkiye’de sağlık çalışanları ile yapılan bir çalışmada Covid-19 salgını ile bireylerin kaygı düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, salgın sürecinde kaygı düzeylerinde artış olduğu görülmüştür (Şahin ve Kulakaç, 2021). Yine Türkiye’de hemşirelerle yapılan başka bir çalışmada da Covid-19 enfeksiyonu bulaşma korkusu olan hemşirelerin ölüm kaygısı düzeylerinin diğerlerine göre yüksek olduğu bulunmuştur (Yiğit ve Açıkgöz, 2021).

Yapılan araştırmalar neticesinde görülmüştür ki geçmiş yıllardan günümüze kadar ortaya çıkan ve milyonlarca insanın ölümüne sebep olan salgınlar insanlarda en temel kaygı olarak görülen ölüm kaygısını tetiklemektedir. Covid-19 yeni ve henüz dünya genelinde tam olarak tedavisi bulunamayan ve ölüm riski taşıyan bir salgın sürecidir. Yaşanılan bu süreçte bireylerin kısıtlamalara maruz kalması, hastalığın seyrinin tahmin edilememesi, tedavi sürecinin netlik kazanmamış olması aile üyelerinin veya tanıdıkların kaybı, gerek kısıtlamaların gerek ise salgının ne zamana kadar devam edeceği yönündeki bilinmezlik kaygı ve korku düzeyinde artışa neden olmaktadır.

Ölçekler arasındaki ilişkinin analizine ilişkin diğer bir bulguda yaşam doyumu ile ölüm kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamış olmasıdır. Yaşam doyumu ile ölüm kaygısı arasında her zaman ilişki olduğu belirtilmiş olsa da (Yalom, 2007), literatür taramasında iki değişken arasında çok fazla çalışmaya rastlanmamıştır. Karşılaşılan çalışmaların çoğunda ise bu iki değişken arasında zayıf bir ilişki olduğu görülmüştür (Arslan, 2019; Şahin, 2018; Benli ve Yıldırım, 2017; Tel, Koç ve Aydın, 2020). Bununla birlikte araştırma sonucunda elde edilen bulgulara paralel olarak ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığını gösteren çalışmalar da mevcuttur. Karataş, Karataş ve Şenol (1989)'un huzurevlerinde kalan yaşlılarla yaptığı çalışmada ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. İstanbul ilinde sivil toplum kuruluşunda çalışan kişilerle yapılan bir başka çalışmada da yaşam doyumu ve ölüm kaygısı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir (Toplanır, 2018). Araştırmanın kuramsal açıklamalar kısmında değinildiği gibi yaşam doyumu psikolojik, davranışsal, sosyal, kişilerarası ve kişisel pek çok alanda geniş bir yelpazeden etkilenmektedir (Proctor, Linley, Maltby ve Port, 2017). Dolayısıyla her bireyin bu durumlara karşı attığı değere göre yaşamdan aldıkları doyum çeşitlilik göstermektedir. Bu sonuçlardan yola çıkarak ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiye pek çok değişken dahil olmuş olabilir.

Araştırmada yaşam doyumu ile Covid-19 korkusu arasındaki ilişkiye bakıldığında her iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Araştırma sonucunu destekler nitelikte özel yetenek sınavına katılan öğrencilerle yapılan bir çalışmada Covid-19 korkusu ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Aksoy ve Atılgan, 2021). Çalışır v.d. (2020)'nin lisans ve lisansüstü eğitim alan öğrencilerle yaptığı çalışmada da araştırmada elde edilen bulgulara benzer olarak yaşam doyumu ile Covid-19 korkusu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Literatür taraması sonucu elde edilen bazı sonuçlarda ise Covid-19 korkusu ile yaşam doyumu arasında negatif yönde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Baykal, 2020; Saticı v.d., 2020; Trzebinski v.d., 2020). Yaşam koşulları ve daha önce de belirtildiği gibi yaşam doyumunu etkileyen çeşitli faktörler bireylerin Covid-19 salgınına karşı yaklaşımında farklılıklara sebep olabilir. Bireylerin Covid-19 salgını sürecinde içinde bulundukları koşullara göre yaşam doyumlarının farklılık gösterebileceği düşünülmektedir. Yapılan araştırmada katılımcılarının çoğunun süreci ev ortamında, yoğun iş temposundan sıyrılıp ailesi ile vakit geçirebileceği, kendisine daha fazla zaman ayırabileceği bir süreç dönüşmüş olmasının yaşam doyumunun salgından etkilenmesini engellediği düşünülmektedir.

5.2. Covid-19 Hastalığı Geçiren Bireylerde Demografik Değişkenlerin Ölçeklerle Analizine İlişkin Bulgular

Daha önce Covid-19 hastalığı geçiren bireylerin yaşam doyumlarına ilişkin bulgulara bakıldığında; covid geçiren bekar ve evli bireyler arasında yaşam doyumu ortalamalarına göre anlamlı fark bulunmuştur. Covid geçiren evli bireylerin yaşam doyumlarının bekar bireylerden daha fazla olduğu görülmüştür. Bununla birlikte covid geçiren bireylerin eğitim durumları ile yaşam doyumları arasında da anlamlı farklılıkları olup lisansüstü bireylerin yaşam doyumları lise mezunlarından daha fazla olduğu görülmüştür. Literatür taraması yapıldığında Covid-19 geçirmiş bireylerin medeni durumu ve eğitim durumları ile yaşam doyumları arasında herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Daha önce Covid-19 hastalığı geçiren bireylerin ölüm kaygısına ilişkin bulgulara bakıldığında eğitim durumları açısından anlamlı farklılık bulunmaktadır. Covid-19 geçiren lise mezunlarında ölüm kaygısının lisansüstü mezunların ölüm kaygısından fazla olduğu görülmüştür. Yapılan literatür taramasında doğrudan Covid-19 hastalığı geçiren bireylerin eğitim düzeyleri ile ölüm kaygısı arasındaki ilişkiye ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmamakla birlikte, Gürocak (2020)'ın Covid-19 salgını sürecinde yetişkinlerin kaygı düzeyleri ve psikolojik dayanıklılığının şema özellikleri ile ilgili çalışmada katılımcıların eğitim düzeyleri ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

Daha önce Covid-19 hastalığı geçiren bireylerde demografik değişkenlerle Covid-19 korkusuna ilişkin elde edilen bulguda ise cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi ve Covid-19 korkusu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Covid-19 hastalığı geçiren bireylerde demografik değişkenlerin ölçeklerle analizine ilişkin bulgular genel olarak değerlendirildiğinde konu ile ilgili literatürde beklenen yönde bulguya rastlanmamıştır. Yurtiçinde ve yurtdışında yapılan çalışmalar incelendiğinde Covid-19 tanısı almış bireylerde ölüm kaygısı, yaşam doyumu ve Covid-19 korkusu ile ilgili yapılan çalışmalarda enfekte grubun demografik değişkenlerle ilgili bulgularının sınırlı olduğu görülmüştür. Bu nedenle araştırmanın bu kısmının alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5.3. Ölüm Kaygısı Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Ölüm kaygısının demografik özelliklere göre dağılımına ilişkin bulgulara bakıldığında; araştırmada cinsiyetler arasında ölüm kaygısı açısından anlamlı farklılıkların olduğu, kadınların erkeklere göre ölüm kaygısının yüksek olduğu görülmüştür. Araştırma sonucunu destekler nitelikte Tepe (2020)'nin ölüm kaygısını çeşitli değişkenler açısından incelediği çalışmada ölüm kaygısının kadınlarda erkeklere göre daha fazla olduğu görülmüştür. Balta (2020)'nin genç yetişkin bireylerin bilişsel esneklik düzeylerinin ölüm kaygısı düzeyleri ve mutluluk düzeylerine etkisini incelediği çalışmasında da benzer olarak kadınlarda ölüm kaygısı düzeyi erkeklere kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Gashi (2011)'nin Türk ve Kosovalı öğrencilerin ölüm kaygısı üzerine karşılaştırmalı araştırmasında da kadınların ölüm kaygısı düzeyi erkeklere oranla yüksek bulunmuştur. Yurtdışında yapılan çalışmalar incelendiğinde Harding v.d. (2007)'nin dinin ölüm kaygısı ve ölüm kabulü üzerine etkisini araştırmak için yaptıkları çalışmada demografik değişkenler arasındaki tek anlamlı ilişki cinsiyetle ilgili olup kadınlarda ölüm kaygısı erkeklere kıyasla daha fazla görülmüştür. Schumaker v.d. (1991)'nin yaptığı bir çalışmada da kadınlarda ölüm kaygısı erkeklere göre önemli ölçüde yüksek bulunmuştur. Çoğu araştırmada görüldüğü gibi kadınlarda ölüm kaygısının erkeklere kıyasla daha fazla olduğu görülmekle birlikte cinsiyet ile ölüm kaygısı arasında anlamlı ilişkinin bulunmadığı çalışmalara da rastlanmıştır. Erdoğan ve Özkan (2007)'nin yaptığı bir çalışmada cinsiyetle ölüm kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Tamam, Öztürk ve Karakuş (2011)'un yaşlı bireylerde ölüm kaygısı ile ilgili yaptığı çalışmada da cinsiyet ile ölüm kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Yapılan araştırma ve literatürdeki diğer çalışmaların neticesine bakıldığında kadınlarda ölüm kaygısının yüksek olmasının pek çok sebepten etkilenebileceği düşünülmektedir. Kadının doğurgan yapıya sahip olması sebebiyle geride kendisine ihtiyacı olabilecek kişilerin olacağına dair düşünce, aile düzenini koruma arzusu, daha duygusal bir yapıda olma ve duygularını daha fazla ifade edebilme ölüm kaygısı oranının yüksek olmasının sebepleri olarak görülebilir. Bununla birlikte toplumsal açıdan erkeklerden güçlü olmaları yönünde beklentilerin fazla olması, duygusal yönü bastırma gibi sebeplerin erkeklerin ölüm kaygısı düzeylerinin düşük olmasını açıklayabileceği düşünülmektedir.

Yapılan araştırmada yaş grupları arasında ölüm kaygısı ortalamaları açısından anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. 18-24 yaş ve 25-34 yaş arasındaki bireylerin ölüm kaygısı, 55-64 yaş arasındaki bireylerden daha yüksek bulunmuştur. Araştırmayı destekler nitelikte çalışmalar mevcuttur. Bulut ve Kuşat (2018)'in yaptığı çalışmada yaş ile ölüm kaygısı düzeyi

arasında ters yönde istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuş olup; katılımcıların yaşları arttıkça ölüm kaygısı düzeylerinin azaldığı görülmüştür. Yine yurtiçinde yapılan bir başka çalışmada da benzer bulgular elde edilmiş olup yaş düzeyi arttıkça ölüm kaygısı düzeyinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Seyhan, 2015). Yurtdışında çalışmalara bakıldığında da benzer sonuçların elde edildiği çalışmalar mevcuttur (Schumaker v.d., 1991). Bununla birlikte yaş ile ölüm kaygısı arasında anlamlı farklılığın bulunmadığı çalışmalara da rastlanmıştır (Yıldız, 2011; Eyüpoğlu, 2009; Tepe, 2020). Araştırma sonucunda yaş düzeyi arttıkça ölüm kaygısı düzeyinin azalmasının sebebi olarak daha genç yaşlarda bireylerin yaşamla ilgili planlarının, hedeflerinin olması, ölümü kabullenme ve ölüm kavramı ile yüzleşme konusunda yaş sebebiyle kaçınma davranışı gösterme; bununla birlikte yaş seviyesi arttıkça bireylerin hayattaki görevlerini tamamladıklarını düşünmesi, hayatın ölümle neticelenebileceğine dair kabullenişin olması, nihai kurtarıcıya daha fazla yönelmesi olarak düşünülebilir.

Araştırmada medeni durumlar arasında ölüm kaygısı ortalamaları açısından anlamlı farklılık bulunmamıştır. Literatür taraması sonucunda araştırma sonucunu destekler nitelikte Yıldız (1998)'ın dini hayatla ölüm kaygısı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada medeni durum ile ölüm kaygısı arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Öngider ve Eyüpoğlu (2013)'nın yaptığı çalışmada da benzer sonuçlar elde edilerek medeni durum ile ölüm kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bununla birlikte medeni durum ile ölüm kaygısı arasında anlamlı ilişkinin olduğu çalışmalar da mevcuttur (Kandemir, 2020; Öztürk, Karakuş ve Tamam, 2011).

Araştırmada eğitim durumları arasında ölüm kaygısı ortalamaları açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatürde yine Öngider ve Eyüpoğlu (2013) ve Yıldız (1998)'ın yaptıkları çalışmalarda eğitim durumu ile ölüm kaygısı arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Yapılan araştırmada katılımcıların kronik rahatsızlığı olup olmaması durumu ile ölüm kaygısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Araştırmayı destekler nitelikte Top, Saraç ve Yaşar (2010)'ın huzurevinde yaşayan bireylerde depresyon düzeyi, ölüm kaygısı ve günlük yaşam işlevlerinin belirlenmesi ile ilgili yaptığı çalışmada kronik rahatsızlığın ölüm kaygısı düzeyini etkilemediği saptanmıştır. Yine Magrebi ve Akçay (2020)'ın huzurevinde yaşayan yaşlıların ölüm kaygısı ve ölüme ilişkin depresyon düzeylerinin incelendiği araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bireylerin kronik rahatsızlık sebebiyle sürekli olarak bedensel sıkıntı yaşamalarının, hayati risklerinin olmasının ölümü kabullenme süreçlerini etkilemiş

olabileceği; ölümü kader olarak göremelerinin kronik hastalığın ölüm kaygısına etkisini azalttığı düşünülmektedir.

Yapılan araştırmada Covid-19 geçirme durumları arasında ölüm kaygısı ortalamaları açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatür taramasında yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgunun aksine, Söğütü ve Gökteş (2021)'in üniversite öğrencilerinde sağlık anksiyetesi, ölüm kaygısı ve bedensel belirtiler üzerine etkisi üzerine yaptığı çalışmada Covid-19 geçirme durumları ile ölüm kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Ölüm kaygısı ile demografik değişkenler arasındaki ilişkide son olarak Covid-19 kaynaklı yakın kaybı durumları ile ölüm kaygısı ortalamaları incelendiğinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgudan farklı olarak sonuçlara ulaşılmış olup; doğrudan Covid-19 kaynaklı olmayan yakın kaybı yaşayan bireylerde ölüm kaygısı düzeylerinin yüksek olduğu çalışmalar mevcuttur (Balta, 2020; Tepe, 2020; Toplanır, 2018).

5.4. Yaşam Doyumu Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Yapılan araştırmada cinsiyetle yaşam doyumu arasındaki ilişkiye bakıldığında anlamlı farklılık bulgusuna rastlanmıştır olup; kadınların yaşam doyumlarının erkeklere nazaran daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde bazı çalışmalarda araştırma sonucunu destekler nitelikte kadınların yaşam doyumu düzeylerinin erkeklerden daha fazla olduğu sonucuna rastlanmıştır (Toplanır, 2018; Bilici, 2020; İncekara, 2018; Makas, 2019). Bazı araştırmalarda ise cinsiyet ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Karataş, Karataş ve Şenol, 1989; Güler, 2015; Aydın, 2019). Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda kadınlarda erkeklere kıyasla yaşam doyumunun yüksek olmasının sebebi olarak erkeklerin kendilerine atfedilen toplumsal roller neticesinde güçlü görünme, iş bulma, aileye bakmakla yükümlü olma gibi sorumluluklar alması olarak düşünülebilir.

Araştırmada yaş grupları ile yaşam doyum ortalamaları açısından anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Yaş düzeyi arttıkça yaşam doyumunun arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde araştırmada elde edilen bulguyu destekler nitelikte yaş ile yaşam doyumu arasında pozitif yönde ilişki olduğuna dair çalışmalar mevcuttur (Makas, 2019). Öte yandan

yaş ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı çalışmalara da rastlanmıştır (Toplanır,2018; Hisoğlu,2018). Araştırmada elde edilen bulgu doğrultusunda bireylerin genç yaşlarda hayata dair adımlar atacak olması, iş bulma, sorumluk almaya başlama, maddi gelir kaygısı gibi sebeplerden dolayı bulguların bu doğrultuda neticelendiği düşünülmektedir.

Araştırmada medeni durum ile yaşam doyumu ortalamaları arasındaki ilişki incelendiğinde evli bireylerin bekar bireylere kıyasla yaşam doyumunun daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aydın (2019)'nın psikolojik danışmanlarla mesleki tükenmişlik ve yaşam doyumu düzeyleri ile ilgili olarak yaptığı çalışmada araştırmayı destekler nitelikte evli bireylerin yaşam doyumunun bekar bireylere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine Yılmaz ve Aslan (2013)'ın öğretmenlerin iş yerindeki yalnızlıkları ve yaşam doyumları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmada eğitim durumları ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir farklılık bulunarak lise mezunlarının yaşam doyumlarının lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip bireylerden daha düşük olduğu görülmüştür. Yapılan literatür taramasında Erdinç (2018)'in evli çiftlerde evlilik uyumu, cinsel yaşam doyumu ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmada araştırma sonucunu destekler nitelikte lise mezunlarının yaşam doyum düzeyleri lisans ve lisansüstü mezunu kişilere kıyasla daha düşük çıkmıştır. Eğitim düzeyi arttıkça yaşam doyumunun artmasının sebebi olarak karşılaşılan problemler karşısında daha etkili çözümler üretebilmeleri, uyum süreçlerinin daha yüksek olması, yaşantılarının ve beklentilerinin daha fazla farkında olmaları olarak düşünülebilir.

Araştırmada katılımcıların kronik rahatsızlığın olup olmaması durumu ile yaşam doyumu ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Kalinkaya ve Kalaycı (2017)'nin yaşlılara bakım hizmeti veren bireylerle yaptığı çalışmada ve Kankaya ve Karadakovan (2017)'in yaptığı çalışmada benzer sonuçlar elde edilmiş olup kronik rahatsızlık ile yaşam doyumu arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Araştırmada Covid-19 geçirme durumları ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatür taramasında Karataş, Uzun ve Tagay (2021)'in yaptığı çalışmada benzer sonuçlar elde edilmiş olup Covid-19 geçirme durumunun yaşam doyumunu önemli ölçüde yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan çalışmada Covid-19 kaynaklı yakın kaybı ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatür incelendiğinde araştırmanın bu kısmı ile ilgili doğrudan bir

sonuç elde edilememekle birlikte benzer olarak Toplanır (2018)'ın yaptığı çalışmada yakın kaybı ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bağlamda yaşanan yas sürecinin bireyin o esnadaki yaşam doyumu üzerinde etkili olduğu düşünülse de genel olarak kalıcı bir etkiye sahip olmadığı düşünülmektedir.

5.5. Covid-19 Korkusu Ölçeğinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Yapılan araştırmada cinsiyetle Covid-19 korkusu arasında anlamlı bir farklılık vardır. Bulgulara göre kadınlarda Covid-19 korkusu erkeklere kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Yapılan literatür taramasında bulguları destekler nitelikte Alacahan, Kuş ve Gümüştakım (2021)'in kronik hastalarla yaptığı çalışmada kadınlarda erkeklere kıyasla Covid-19 korkusu daha yüksek çıkmıştır. Yine Gencer (2020)'in yaptığı çalışmada da benzer sonulara ulaşılmıştır. Kadınların erkeklere kıyasla kaygı düzeylerinin daha yüksek olması, herhangi bir tehdit durumunda kendisini ve çevresini koruma içgüdülerinin daha fazla olması sebebiyle Covid-19 korkusu düzeylerinin bu yönde etkilendiği düşünülmektedir. Araştırmada elde edilen bulgulardan farklı olarak cinsiyet ile Covid-19 korkusu arasında anlamlı farklılık bulunmayan çalışmalar da mevcuttur (Cao v.d., 2020).

Araştırmada Covid-19 geçirme durumları ile Covid-19 korkusu arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Covid-19 geçirmeyen bireylerin Covid-19 korkusu, geçiren bireylerden daha fazla bulunmuştur. Literatür taramasında araştırma sonucunda elde edilen bulguların aksine Covid-19 tanısı olan kişilerin Covid-19 korku düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özdemir ve Arpacıoğlu, 2020). Öte yandan Türkmen (2021)'in yaptığı çalışmada ise Covid-19 tanısı almış olma ile Covid-19 korkusu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Covid-19 tanısı almamış bireylerin hastalık sürecinde ne ile karşılaşacağını bilememeleri, hastalığın tedavi süreci ile ilgili bilinmezliğin verdiği kaygı, hastalığın farklı etkilerinin olmasıyla birlikte kendilerinde nasıl bir etkiyi bırakacağı ile bilinmezliğin araştırmanın bulgularını etkilediği düşünülmektedir.

Araştırmada yaş grupları ile Covid-19 korkusu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Araştırma bulgularını destekler nitelikte yaş düzeyi ile Covid-19 korkusu arasında anlamlı ilişki bulunmayan çalışmalar mevcuttur (Gashi, 2020; Özdemir ve Arpacıoğlu, 2020; Tönbül, 2020). Öte yandan Gencer (2020)'in yaptığı çalışmada Covid-19 korkusunun en fazla 15-20 yaş aralığında bulunan gençlerde olduğu, katılımcıların yaşı arttıkça Covid-19 korku düzeyinin düştüğü belirtilmiştir.

Yapılan araştırmada medeni durum ile Covid-19 korkusu arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Araştırmadaki bulgulara benzer olarak medeni durum ile Covid-19 korkusu arasında anlamlı ilişkinin bulunmadığı çalışmalara rastlanmıştır (Tönbül, 2020; Kurt, 2020; Wang, 2020; Karadem,2020). Bununla birlikte elde edilen bulgunun aksine Gencer (2020)'in yaptığı çalışmada bekar bireylerin Covid-19 korkusu evli bireylerden daha yüksek görülmüştür.

Araştırmada eğitim durumu ile Covid-19 korkusu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yapılan araştırmada elde edilen bulguyu destekler nitelikte çalışmalar mevcuttur (Gencer,2020; Tönbül, 2020; Özdemir ve Arpacıoğlu, 2020; Türkmen,2021; Gashi, 2020). Öte yandan Aksoy ve Atılgan (2021)'in özel yetenek giriş sınavlarına katılan öğrencilerle yaptığı çalışmada ise öğrenim durumu önlisans ve lisans olan öğrencilerin Covid-19 korku düzeyi öğrenim durumu lise olan öğrencilerden anlamlı biçimde yüksek olduğu görülmüştür.

Araştırmada kronik rahatsızlığı olup olmaması durumu ile Covid-19 korkusu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yapılan araştırmalarda bulguları destekler nitelikte çalışmaya rastlanmıştır (Gencer,2020; Karadem,2020). Bununla birlikte farklı sonuçların elde edildiği çalışmalar da mevcuttur. Alacahan, Kuş ve Gümüştakım (2021)'in kronik hastalığı olan erişkinlerle yaptığı çalışmada kronik hastalığı olan bireylerin Covid-19 korkusu düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Altundağ (2021)'in yaptığı çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırmada Covid-19 kaynaklı yakın kaybı durumu ile Covid-19 korkusu arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Türkmen (2021)'in banka personeli ile Covid-19 korkusu üzerine yaptığı çalışmada yakını Covid-19 korkusu tanısı almış bireylerle Covid-19 korkusu arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yine Çalışır v.d. (2020)'nin yaptığı çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bununla birlikte Özdemir ve Arpacıoğlu (2020)'nin yaptığı çalışmada doğrudan Covid-19 sebebiyle hayatlarını kaybeden yakınları olan katılımcıların Covid-19 korku düzeyleri daha yüksek bulunmuştur.

5.6. Ölüm Kaygısı İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Covid-19 Korkusunun Aracı Rolüne İlişkin Bulgular

Araştırmada son olarak ele alınan aracılık rolüne ilişkin bulgularda, ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide Covid-19 korkusunun aracılık etkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Literatür taraması çalışmada yer alan aracılık etkisine ilişkin herhangi bir

çalışmaya rastlanmamış olması sebebi ile bulgunun karşılaştırmalı olarak tartışılması mümkün olmamıştır.

Ölüm, tarih boyunca insanlar için bilinmezliği temsil etmesinden dolayı daima ilgi uyandıran bir durum olmuştur. Aynı zamanda yaşamın sona erecek olması, sevdiklerinden ayrılma düşüncesi, ölüm sonrasına dair bilinmezlik duygusu karşısında ölümle yüzleşecek olma insanlarda kaygının oluşmasına sebebiyet vermektedir. Yaşanılan bu kaygı düzeyi kimi zaman hayatı sağlıklı bir şekilde devam ettirme sürecinde tolere edilebilirken kimi zaman ise kaygı seviyesinin yüksek olmasına bağlı olarak bireylerin insanlarla ilişkilerini, mesleki hayatını, eğitim sürecini ve daha pek çok alanı sağlıklı olarak devam ettirmesini sekteye uğratabilir. Yapılan literatür taramalarında karşılaşılan sonuçların çoğunluğunda ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasında beklenen düzeyde ilişki bulunmamış olsa da yaşanan ölüm kaygısının yaşam doyumunu zayıf da olsa etkilediği sonuçlar mevcuttur (Arslan, 2029; Şahin, 2018; Benli ve Yıldırım, 2017; Tel, Koç ve Aydın, 2020). Yaşam doyumunun hayatın pek çok alanından etkilendiği, geniş bir yelpazeyi içinde barındırdığı göz önünde bulundurulursa ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin olabileceği yönünde araştırmamızda bu değişkenlerin ele alınması elzem görülmüştür. Bununla birlikte son zamanlarda tüm dünyayı etkisi alan Covid-19 salgını süreci insan yaşamında pek çok alanı olumsuz yönde etkilemiştir. Milyonlarca kişinin bu hastalığa yakalanıyor olması, sebebinin ve hastalık seyrinin bilinmemesi, tedavi sürecinin netlik kazanmamış olması, salgının ne zaman biteceğine yönelik bilinmezlik, hastalığın ölüm riski taşıması, yakın kayıpları; aynı zamanda zorunlu olarak yaşanan kısıtlama ve izolasyon süreçlerinde ölüme yönelik kaygı düzeyinin artış gösterebileceği öngörülebilir. Tüm bu sebeplerden dolayı bu süreçte insanların gelece dair uzun süreli planlar yapamamaları, iş kayıpları yaşamaları, maddi kazanca ve sosyal ilişkilere etkileri, yaşamdan alınan doyumu da etkileyebileceği düşünülerek bu çalışma ölüm kaygısı, yaşam doyumu ve Covid-19 korkusu ilişkisi üzerine yapılmıştır. Tartışmanın başlarında belirtildiği gibi, araştırma esnasında gerek Covid-19 korkusu ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkiye yönelik çalışmaların kısıtlı olması; yurtiçinde ve yurtdışında yapılan çalışmalar neticesinde Covid-19 tanısı almış bireylerde ölüm kaygısı, yaşam doyumu ve Covid-19 korkusu ile ilgili yapılan çalışmalarda enfekte grubun demografik değişkenlerle ilgili bulgularının kısıtlı olması; bununla birlikte alanyazında ölüm kaygısı ve yaşam doyumu arasında Covid-10 korkusunun aracı rolü ile ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması sebebi ile elde edilen bulguların yaşanan ve olası salgın süreçlerinde alanyazına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

BÖLÜM VI

6.1. SONUÇ

Bu araştırmayla ölüm kaygısı, yaşam doyumu ve Covid-19 ilişkisi ele alınmıştır. Araştırma neticesinde elde edilen bulgular doğrultusunda varılan sonuçlara göre;

- 1) Ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasında hipotezde belirtilmiş olan negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.
- 2) Ölüm kaygısı ile Covid-19 korkusu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.
- 3) Yaşam doyumu ile Covid-19 korkusu arasında hipotezde belirtilmiş olan negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.
- 4) Ölüm kaygısı ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide Covid-19 korkusu aracı bir etkiye sahip değildir.

6.2. ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda alanyazında yapılacak olan çalışmalara yön vermesi adına öneriler sunulmuştur.

- Araştırma Türkiye genelinde farklı eğitim durumu, yaş grubu, cinsiyet, medeni duruma sahip 233 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma farklı demografik değişkenler dahil edilerek daha fazla katılımcının olduğu örneklem grubu ile çalışılabilir.
- Bu çalışma ölüm kaygısı ölçeği, yaşam doyumu ölçeği ve Covid-19 korkusu ölçeği ile ölçülerek yapılmıştır. Benzer çalışmalar aynı nitelikteki farklı ölçeklerle çalışılabilir.
- Çalışmada kullanılan kişisel bilgi formundaki demografik veriler, başka çalışmalarda farklı bilgiler elde etmek adına çeşitlendirilebilir.
- Yapılan çalışma kesitsel bir çalışmadır. Salgının psikolojik etkileri hakkında daha geniş bilgi etmek adına gelecekteki araştırmalarda boylamsal ve deneysel olabilir.
- Yapılan literatür taramalarında Covid-19 salgın süreci ile ilgili olarak mevcut araştırmaların çoğu patolojik etkilere yoğunlaşmıştır. Daha önce yaşanan ve halihazırda yaşanmakta olan salgının insanlara psikolojik olarak ciddi etkileri göz önünde bulundurulursa, psikolojik boyutta daha fazla çalışma yapılabilir.

- Çalışmada katılımcılar yetişkinlerden oluşmaktadır. Pandemi sürecinin etkileri her yaş grubunda farklı olarak görülebileceği dikkate alınarak farklı yaş gruplarından katılımcılar ile çalışmalar artırılabilir.
- Covid-19 salgını yaşanan yeni bir süreç olması sebebiyle literatür açısından araştırmayı aydınlatma yönünde gerek yurtiçi çalışmalarında gerek ise yurtdışı çalışmalarında yeni bir kavramdır. Buradan yola çıkarak Covid-19'un ölüm kaygısı ve yaşam doyumuna etkisini daha etkili yordayabilmek adına yeni çalışmalar yapılabilir.
- Yapılan literatür taramalarında Covid-19 tanısı konulmuş bireylerde demografik değişkenlerle birlikte sürecin psikolojik etkisine ilişkin çalışmaların sınırlı olduğu veya çalışmanın olmadığı görülmüştür. Salgın süreçleri ile ilgili çalışmalarda özellikle hastalık sürecini deneyimlemiş kişilerden oluşan katılımcılarla yürütmek salgının seyrinin farklı etkilerini daha detaylı görebilmek adına faydalı olabilir.
- Her ne kadar bu araştırmada Covid-19 ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamış olsa da salgın sürecinin insanların hayatlarının pek çok alanına farklı düzeyde etkileri olduğu göz önünde bulundurularak her iki değişken arasındaki ilişkiyi anlamlandırmak adına daha detaylı çalışmalar yapılabilir.
- Yapılan literatür çalışmasında ölüm kaygısı ve yaşam doyumu ile ilgili yapılmış olan çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu nedenle varoluşsal bir kaygı olan ölüm kaygısının yaşam doyumu ile ilişkisini daha iyi anlamlandırmak adına konu ile ilgili yurtiçinde ve yurtdışında daha fazla çalışma yapılabilir.
- Araştırmada belirtilen sınırlılıklar göz önünde bulundurularak yapılacak olan çalışmalar bu doğrultuda yapılabilir.

KAYNAKÇA

Acehan, G., & Eker, F. (2013). Levels Of Death Anxiety, Death Related Depression Of Health Personel Providing Emergency Medical Services And Their Coping Methods / Acil Tıp Hizmeti Veren Sağlık Personelinin Ölüm Kaygısı, Ölüme İlişkin Depresyon Düzeyleri ve Kullandıkları Başa Çıkma Yolları. *Journal Of Psychiatric Nursing* 4(1), 27-36.

Aksoy, C., Atılgan, D. (2021). Covid-19 Korkusu ve Yaşam Doyum: Özel Yetenek Giriş Sınavlarına Katılan Öğrenciler Örnekleme. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi* , Cilt 4, Sayı 1.

Alacahan, J., Kuş, C., Gümüştakım, R.S. (2021). Kronik Hastalığı Olan Erişkinlerin Covid-19 Korkuları. 10. Internatioanl Trakya Family Medicine Congress Proceedings Book/ And Presentation; s: 154.

Alpar, R. (2020). Uygulamalı istatistik ve geçerlik-güvenirlilik: spor, sağlık ve eğitim bilimlerinden örneklerle. Detay Yayıncılık

Altundağ, Y. (2021). Erken Dönem Covid-19 Pandemisinde Covid-19 Korkusu ve Psikolojik Dayanıklılık. *Ekev Akademi Dergisi*. Yıl:25, Sayı: 85/ Kış (2021).

An, E., Lo, C., Hales, S., Zimmerman, C. & Rodin, G. (2018). Demoralization And Death Anxiety In Advanced Cancer. *Psycho-Oncology*.

Arons, M.M., Hatfield, K.M., Reddy, S.C., Kimball, A., James, A., Jacobs, J.R., et al.(2020). Presymptomatic SARS-CoV-2 infections and transmission in a skilled nursing facility. *New England journal of medicine*.

Arslan, A. (2019). Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Doyumu İle Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Eğitim ve Toplum Araştırma Dergisi /JRES*, 6(1), 113-129.

Aydınlı, F. (2019). Psikolojik Danışmanların Mesleki Tükenmişlik ve Yaşam Doyum Düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı. Samsun.

Aysan, A.F., Balcı, E., Karagöl, E.T., Kılıç, E., Gültekin, f., Şahin, F., v.d. (2020). Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, TÜBA Raporları No:34. Ankara.

Ayten, A. (2014). Üniversite Öğrencilerinde Ölüm Kaygısı: Türk ve Ürdünlü Öğrenciler Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(1), 85-108.

Azarian, A., Aghakhani, S. & Ashuri, A. (2016). Investigating The Relationship Between Death Anxiety And Attitude Towards Life Among University Students. *International Journal Of Medical Research And Health Sciences*, 5(5), 233-238.

Balta, Ş.N. (2020). Genç Yetişkin Bireylerin Bilişsel Esneklik Düzeylerinin Ölüm Kaygısı Düzeyleri ve Mutluluk Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Barnett, M.D., Anderson, E.A. & Marsden, A.D. (2018). Is Death Anxiety More Closely Linked With Optimism Or Pessimism Among Older Adults? *Archives Of Gerontology And Geriatrics*, 77169-173.

Baykal, e. (2020). Covid-19 Bağlamında Psikolojik Dayanıklılık, Kaygı ve Yaşam Doyumu İlişkisi. *IJSES E-ISSN: 2667- 4904* 10(2): 68-80.

Benli, S.S., Yıldırım, A. (2017). Hemşirelerde Yaşam Doyumu ve Ölüm Karşı Tutum Arasındaki İlişki. *Gümüşkane Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4), 167-179.

Bilici, H. (2020). Duygusal Zeka, Psikolojik Kırılganlık ve Yaşam Doyumu İlişkisinde Kısa Semptomların Aracı Rolü. Yüksek Lisans Tezi. Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı. Trabzon.

Blekas, A., Voitsidis, P., Athanasiadou, M., Parlapani, E., Chatzigeorgiou, A.F., Skoupna, M., Syngelakis, M., Holeva, V. & Diakogrannis, I. (2020). COVID-19: PTSD Symptoms In Greek Healthcare Professionals. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice and Policy*. Vol.12, No.7, 812-819.

Bo, H., Li, W., Yang, Y., Wang, Y., Zhang, Q., Cheung, T., Wu, X. and Xiang, Y. (2020). Posttraumatic Stress Symptoms And Attitude Toward Crisis Mental Health Services Among Clinically Stable Patients With COVID-19 In China. *Psychological Medicine*.

Brooks, S.K., Webster, R.K., Smith, L.E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N. et al. The Psychological Impact Of Quarantine And How To Reduce It Rapid Review Of The Evidence. *The Lancet*; 395(10227): 912-20.

Bulut, M.B. (2015). Terör Yönetimi Kuramı (Dehşet Yönetimi Kuramı). *Mediterranean Journal Of Humanities*: V/1, 161-174.

Bulut, M.B. & Kuşat, A. (2018). Benlik Saygısı, Dini Dünya Görüşleri ve Hayatın Amacının Ölüm Kaygısı Üzerine Etkisinin İncelenmesi. *Bilimname*, 35,145-173.

Büyükdüvenci, S. (1999). Olabileceğini Olmada Ölümün Yeri. *Düşünen Siyaset Dergisi*, Mayıs, ss. 37-46.

Cascella, M., Rojnik, M., Cuomo, A., Dulehohn, S.C., Di Napoli, R. (2020). Features, Evaluation And Treatment Coronavirüs (COVID-19). *StatPearls*.

Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J. & Zheng, J. (2020). The Psychological Impact of the COVID-19 Epidemic on College Students in China. *Psychiatry Research* 287(112934), 1- 5.

Chow, H.P.H. (2017). A time To Be Born And A Time To Die: Exploring The Determinants Of Death Anxiety Among University Students In A Western Canadian City. *Death Studies*, 41(6), 345-352.

Cohen, A.B., Pierce, J.D., Chambers, j., Meade, R., Gorvine, B.J. & Koenig, H.G. (2005). Intrinsic And Extrinsic Religiosity, Belief In The Afterlife, Death Anxiety And Life Satisfaction In Young Catholics And Protestans. *Journal Of Research In Personality*, 39(3), 307-324.

Corey, G. (2000). *Theory And Practice Of Group Counseling* (5th ed.), Monteray, CA: Brooks/ Cole.

Cüceloğlu, D. (2003). *İnsan Ve Davranışı* (12. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çalışkan, Z. (2005). İş Tatmini: Malatya'da Sağlık Kuruluşları Üzerine Bir Uygulama. *Fırat Üniversitesi, Doğu Araştırmaları Dergisi* 4(1), 9-18.

Çayırtepe, M. (2021). Aile Sağlığı Merkezine Kayıtlı 65 Yaş ve Üzeri Bireylerde COVID-19 Anksiyetesi ve Depresyon Sıklığının Araştırılması. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul Ümraniye Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Aile Hekimliği Ana Bilim Dalı. İstanbul.

Çelik, S.S, Çelik, Y., Hikmet, N. & Khan, M.M. (2017). Factors Affecting Life Satisfaction Of Older Adults In Turkey. The International Journal Of Aging And Human Development, 87(4), 392-414.

Çetinkaya, H. (2004) Beden İmgesi, Beden Organlarından Memnuniyet, Benlik Saygısı, Yaşam Doyumu ve Sosyal Karşılaştırma Düzeyinin Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşması. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı. Mersin.

Dağlı, A., Baysal, N. (2016). Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15(59), 1250-1262.

Dalton, L., Repa, E., Stein, A. (2020). Protecting The Psychological Health Of Children Through Effective Communication About COVID-19. C.4, The Lancet Child And Adolescent Health. Elsevier B.V.; s. 346-7

Deren, S. (1999). Angst Ölümlülük. Doğu Batı Dergisi, Felsefe Yayınları. Ankara, ss. 101-115

Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. Psychological Bulletin, 95, 542-575.

Diener, E., Larsen, R.J. & Emmons, R.A. (1984). Person X Situation Interactions: Choice Of Situations And Congruence Response Models. Journal Of Personality And Social Psychology, 47(3), 580-592.

Diener, E., Lucas, E.R. (2000). Explaining Differences In Societal Levels Of Happiness: Relative Standarts, Need Fulfillment, Culture And Evaluation Theory. Journal Of Happiness Studies, 1(1), 41-78.

Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J. and Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. Journal of Personality Assessment, 49(1), 71-75.

Diener, E., Seligman, M.E.P. (2002). Very Happy People. Psychological Science 13(1), 81-84.

Dougherty, K., Templer, D.I. and Brown, R. (1986). Psychological states in terminal cancer patients as measured over time. *Journal of Counseling Psychology*; 33(3): 357- 359.

Driggin, E., Madhavan, M. V., Bikdeli, B., Chuich, T., Laracy, J., BiondiZoccai, G., ... & Brodie, D. (2020). Cardiovascular considerations for patients, health care workers, and health systems during the COVID-19 pandemic. *Journal of the American College of Cardiology*, 75(18), 2352-2371.

Easterlin, R.A. (2003). Explaining Happiness. *Proceedings Of The National Academy Of Sciences*. 100(19), 11176-11183.

Eke, S. (2003). Farklı Mesleklerde Çalışanların Ölüm Kaygılarının Karşılaştırılması.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim BilimleriEnstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik, İstanbul.

Erdinç, İ. (20189). Evli Çiftlerde Evlilik Uymu, Cinsel Yaşam Doyumu ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı. İstanbul.

Erdoğan, M.Y., Özkan, M. (2007). Farklı Dini İnanışlardaki Bireylerin Ölüm Kaygıları İle Ruhsal Belirtiler ve Sosyodemografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler. İnönü Üniversitesi, Tıp Fakültesi Dergisi, 14(3), 171-179.

Eroğlu, E., Ünlü, S., Gökdağ, R., Ergüven, M.S., ve Tuna, Y. (Ed) (2013). İş ve Yaşamda Motivasyon. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayını.

Ertufan, H. (2008). Hekimlik uygulamalarında ölümle sık karşılaşmanın ölüm kaygısı üzerine etkisi. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

Eshkoo, S.A., Hamid, T.A., Mun, C.Y. and Shahar, S. (2015). An Investigation On Predictors Of Life Satisfaction Among The Eldery. *International E- Journal Of Advances In Social Sciences*, 1(2), 207-212.

Eyüpoğlu, S.Ö. (2009). Depresif Yakınmaları Olan Hastaların Depresyon İle Ölüm Kaygısı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Klinik Psikoloji. İstanbul.

Feifel,H. (1990). Psychology And Death: Meaningful Rediscover. *American Psychologist*, 45(4), 537-543.

- Fehr, A.R., Perlman, S. (2015). Coronaviruses: an overview of their replication and pathogenesis. *Coronaviruses: Springer*. p. 1-23.
- Forthner, V.D., Neimeyer. R.A. (1999). Death Anxiety In Older Adults: A Quarantitative Review. *Death Studies*, 23(5), 387-411.
- Fromm, E. (2003). *Sahip Olmak Ya da Olmamak*. Çev. Aydın Arıtan. Arıtan Kitapevi. İstanbul.
- Furukawa, N.W., Brooks, J.T., Sobel, J. (2020). Evidence supporting transmission of severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 while presymptomatic or asymptomatic. *Emerging infectious diseases*. 26 (7).
- Garrow, S. & Walker, J.A. (2001). Existential Group Therapy And Death Anxiety. *Adultspan Journal*, 3(2), 77-87.
- Geçit, H.K. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Erken Dönem Uyumsuz Şemalarının Ölüm Kaygılarını Yordaması. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı. Konya.
- Gencer, N. (2020). Pandemi Sürecinde Bireylerin Koronavirüs (Covid-19) Korkusu: Çorum Örneği. *USBAD Uluslar arası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, s:4, Aralık 2020.
- Gençtan, E. (2016). *Varoluş ve Psikiyatri*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Gençtan, E. (2005). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Gesser, G., Wong, P.T.P. & Reker, G.T. (1987). Death Attitudes Across The Life Span: The Development Andvalidational The Death Attitude Profile (DAP). *Omega: Journal Of Death And Dying*, 18, pp. 109-124.
- Gesser, G., Wong, P.T.P. & Reker, G.T. (1994). Death Attitude Profile- Revised: A Multimensional Measure Of Attitudes Toward Death, In R.A. Neimeyer (Ed.) *Death Anxiety Handbook. Research Instrumentation And Application* (pp. 121-148), Washington, D.C: Taylor and Francis.
- Gibbs, H.W. (1978). Spiritual values and death anxiety: implications for counseling with terminal cancer patients. *Journal of Counseling Psychology*; 25(6): 563-569

Gorbalenya, A.E., Baker, S.C., Baric, R., Groot, R.J.D., Drosten, C., Gulyaeva, A.A., et al. (2020). Severe acute respiratory syndrome-related coronavirus: The species and its viruses—a statement of the Coronavirus Study Group.

Greenberg, J., Simon, L., Pyszczynski, T., Solomon, S. and Chatel, D. (1992). Terror Management and Tolerance: Does Mortality Salience Always Intensify Negative Reactions To Others Who Threaten One's Worldview? *Journal Of Personality And Social Psychology*, 63, 212-220.

Greenberg, j., Martens, A., Jonas, E., Eisenstadt, D., Pyszczynski, T. and Solomon, S. (2003). Psychological Defences In Anticipation Of Anxiety: Eliminating The Potential For Anxiety Eliminates The Effect Of Mortality Salience On Worldview Defense. *Psychological Science*, 14, pp. 516-519.

Gülcan, A. (2014). Genç Yetişkinlerde İyimserliğin Mutluluk ve Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Güler, K. (2015). Beden İmajının Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Doyumu ve Umutsuzluk Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Gümüş, H. (2006). Farklı Mesleklerde Çalışanların İş ve Yaşam Doyumlarının Tükenmişlik Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması . Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı. Erzurum.

Gündoğar, D., Gül, S.S., Uskun, E., Demirci, S., Keçeci, D. (2007). Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Doyumunu Yordayan Etkenlerin İncelenmesi. *Klinik Psikiyatri*; 10: 14-27.

Gürocak, A.A. (2020). Türkiye’de Covid-19 Salgını Sırasında Yetişkinlerin Kaygı Düzeylerinin ve Psikolojik Dayanıklılıklarının Şema Özellikleri Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisan Tezi. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Ana Bilim Dalı. İstanbul.

Gwozdz, W. and Souza-Pouza, A. (2010). Ageing, helath and Life Satisfaction Of The Oldest Old: An Analysis For Germany. *Social Indicators Research*, 97(3),397-417.

Halıcı, K. & Kararımak, Ö. (2016). Ölüm kaygısı, tinsellik, dindarlık eğilimi ve varoluş kaygısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Spiritual Psychology & Counseling*, 1(2), 163- 187

Harding, S.R., Flannely, K.J., Weaver, A.J., & Costa, K.G. (2005). The Influence Of Religion On Death Anxiety And Death Acceptance. *Mental Health, Religion & Culture*, 8(4), 253-261.

Heppner, P.P., Wampold, B.E., Kivligan, D.M. (2013). *Psikolojik Danışmada Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Mentis Yayıncılık.

Hisoğlu, A. (2018). Otizim Spektrum Bozukluğu Tanılı Çocukların Ebeveynlerinde Algılanan Sosyal Destek ve Problem Çözme Becerilerinin Yaşam Doyumuna Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Ana Bilim Dalı. İstanbul.

Holmes, E.A., O'Connor, R.C., Perry, V.H., Tracey, I., Wessely, S., Arsenaault, L., et al. Multidisciplinary Research Priorities For The COVID-19 Pandemic: A Call For Action For Mental Health Science. *The Lancet Psychiatry*.

Hoşgör, H., Ülker, z., Sağcan, H. (2020). Acil Sağlık Hizmetleri Çalışanlarında COVID-19 Anksiyetesi ve Mesleki Performans İlişkisinin Tanımlayıcı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:7, Sayı:3. s.865-886.

Howze, R.A. (2001). Death Anxiety And Psychotherapy: An Examination Of Counselor Trainees Reactions To Death-Related Issues (Submitted To The Office Of Graduate Studies Of Texas A And M University In Partial Fulfillment Of The Requerements For The Degree Of Doctor Of Philosophy), Texas.

Hökelekli, H. (1991). Ölümle İlgili Tutumlar ve Dini Davranış. *İslami Araştırmalar Dergisi*, s.2 ss. 83-91.

Huang, Y., Zhao, N. (2020). Generalized anxiety disorder, depressive symptoms and sleep quality during COVID-19 outbreak in China: a web-based crosssectional survey. *Psychiatry research* :112954.

Hyland, P., Shevlin, M., McBride, O., Murphy, J., Koratzias, T., Bentall, R.P., et al. (2020). Anxiety And Depression In The Republic Of Ireland During The COVID-19 Pandemic. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 142(3), 249-256.

İme, Y., Ekşi, H., Ekşi, F. (2019). Ölüm Kaygısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki: Manevi Aşkınlığın Aracı Rolü. IX. Uluslar arası Yükseköğretimde Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı. Nobel Yayınları. İstanbul, s:164-169.

İncekara, T. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Vücut Algısı İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Jung, C.G. (1997). Ruh ve Ölüm, Çev: Ender Gürol, Analitik Psikoloji; İstanbul: Payel Yayınevi.

Kalınkara, V., Kalaycı, I. (2017). Yaşlıya Evde Bakım Hizmeti Veren Bireylerde Yaşam Doyumu, Bakım Yüğü ve Tükenmişlik. YSAD-EIRJ 2017/ 10(2): 19-39.

Kandemir, F.. (2020). Bazı Demografik Değişkenler Bağlamında Covid-19 Pandemi Neslinin Dindarlık ve Ölüm Kaygısı İlişkisi Üzerine Ampirik Vir Araştırma. Tokat İlmiyat Dergisi, 8/1 (Haziran, 2020).

Kankaya, H., Karadakovan, A. (2017). Yaşlı Bireylerde Günlük Yaşam Aktivite Düzeylerinin Yaşam Kalitesi ve Yaşam Doyumuna Etkisi. GÜSBD 2017; 6(4): 21-29.

Karaca, F.(2000). Ölüm Psikolojisi; İstanbul: Beyan Yayınları.

Karadem, F.B. (2020). Sağlık Çalışanlarında Covid Korkusunu Belirleyen Psikiyatrik Değişkenlerin İncelenmesi. Uzmanlık Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı. Isparta.

Karakuş, G., Öztürk, Z., Tamam, L. (2012). Ölüm ve Ölüm Kaygısı. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi; 21(1): 42-79.

Karataş, S., Karataş, K., Şenol, C. (1998). Huzurevlerinde Kalan Yaşlıların Yaşam Doyum Düzeyleri İle Ölüm Kaygıları Arasındaki İlişki. XXV. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi, 675-677, UDK Yayınları, Mersin.

Karataş, Z., Uzun, K., Tagay, Ö. (2021). Realitionships Between Fine Life Satisfaction, Meanin In Life; Hope And Covid-19 Fear For Turkish Adults During The Covid-19 Outbreak.

Kastenbaum, R.J. and Costa, P.T. (1997). Psychological Perspective On Death Annual Review Of Psychology, 28, pp. 225-249.

Kavaklı, M., Ak, M., Uğuz, F., Türkmen, O.O. (2020). The Mediating Role Of Self-Compassion In The Relationship Between Perceived COVID-19 Threat And Death Anxiety. Turkish J Clinical Psychiatry; 23 (supp 1): 15-23.

Keller, J.W., Sherry, D. and Piotrowski, C. (1984). Perspectives On Death: A Development Study. Journal Of Psychology, 166(1), 137-142.

Keser, A. (2005). Çalışma Yaşamı İle Yaşam Doyumu İlişkisine Teorik Bakış, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası, 55(1), 898-912.

Kimter, N., Köftegöl, Ö. (2017). Yetişkinlerde Ölüm Kaygısı İle Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme. Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD), 19(36).

Köker, S. (1991). Normal ve Sorunlu Ergenlerin Yaşam Doyumu Düzeylerinin Karşılaştırılması. Yüksek Lisan Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kurt, O., Deveci, S. E., & Oguzoncul, A. F. (2020). Levels of Anxiety and Depression Related to COVID-19 Among Physicians: An online cross-sectional study from Turkey. Annals of Clinical and Analytical Medicine, 1-6.

Lai, J., Ma, S., Wang, Y., Cai, Z., Hu, J., Wei, N., Wu, J., Du, H., Chen, T., Li, R., Tan, H., Liu, S., Yang, L., Zang, C., Xiang, Y., Liu, Z., Hu, S. and Zhang, B. (2020). Online Mentalhealth Services In China During The COVID-19 Outbreak. The Lancet Psychiatry.

Lai, M.M., Cavanagh, D. (1997). The molecular biology of coronaviruses. Advances in virus research. 48: Elsevier. p. 1-100.

Langs, R. (2004). Death Anxiety And The Emotion- Processing Min. Psychoanalytic Psychology, 21(1), 31-53.

Lauer, S.A., Grantz, K.H., Bi, Q., Jones, F.K., Zheng, Q., Meredith, H.R. v.d. (2020). The Incubation Period Of Coronavirüs Disease 2019 (COVID-19) From Publicly Reported Confirmed Cases: Estimation And Application. Ann InternMed.

Lee, J. & Cagle, J.G. (2018). Social Exclusion Factors Influencing Life Satisfaction Among Older Adults. Kournal Of Poverty And Social Justice, 26(1), 35-50.

Lee, P.I., Hu, Y.L., Chen, P.Y., Huanh, Y.C., Hsueh, P.R. (2020). Are Children Less Susceptible TO COVID-19? *Microbial Immunol Infect*; 53(3).

Lee, S.A. (2020). Coronavirus Anxiety Scale: A Brief Mental Health Screener For COVID-19 Related Anxiety- *Death Studies* , 1-9.

Li, W., Yang, Y., Liu, Z.H., Zhan, Y.J., Zhang, Q., Zhang, L., Cheung, T., Xiang, Y. (2020). Progression Of Mental Helath Services During The COVID-19 Outbreak In China. *International Journal Of Biological Sciences*, 16 (10): 1732-1738.

Lu, R., Zhao, X., Li, J., Niu, P., Yang, B., Wu, H., et al. (2020). Genomic characterisation and epidemiology of 2019 novel coronavirus: implications for virus origins and receptor binding. *The Lancet*. 395 (10224):565-74.

Lyubomirsky, S. (2001). Why Are Some People Happier Then Others? The Role Of Cognitive And Motivational Processes In Well- Being. *American Psychologist*, 56(3), 239-249.

Magrebi, K.T., Akçay, s. (2020). Huzurevinde Kalan Yaşlıların Ölüm Kaygısı ve Ölümüne İlişkin Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Ekim 2020, Cilt 19, Sayı 76, s 2100-2118. 19p.

Makas, S. (2019). Yaşam Doyumunun Duyguları İfade Etme, Kendini Toparlama Gücü ve Algılanan Sosyal Destek Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı. Sakarya.

Malay, D.S. (2020). COVID-19, Pandemic And Social Distancing. *The Journal Of Foot And Ankle Surgery*, 59(3), 447-448.

Maunder, R., Haunter, J., Vincent, L., Bennet, J., Mazzulli, T. (2003). The İmmediate Psychological And Occupational Impact If The 2003 SARS Outberak In A Teaching Hospital. *CMAJ*, 168(10): 1245-51.

McMordie, W.R. & Kumar, A. (1984). Cross-Cultural Research On The Templer/ McMordie Death Anxiety Scale. *Psychological Reports*, 53(3), 959-963.

McMordie, W.R. (1981). Religiasity And Fear Of Death: Strength Of Belief System. *Psychological Reports*, 49(3), 921-922.

Mikulincer, M. & Florian, V. (1995). Stress, Coping And Fear Of Personal Death: The Case Of Middle- Aged Men Facing Early Job Retirement. *Death Studies*, 19(5), 413-431.

Moreno, R.P., De La Fuente Solana, E.I., Rico, M.A. & Fernandez, L.M.L. (2009). Death Anxiety In Institutionalized And Non-Institutionalized Elderly People In Spain. *OMEGA- Journal Of Death And Dying*, 58(1), 61-76.

Morens DM, Folkers GK, Fauci AS. What is a pandemic? : The University of Chicago Press; 2009.

Myers, D.G. & Diener, E. (1995). Who Is Happy? *Psychological Science*, 6(1), 10-19.

Neimeyer, R.A., Wittkowski, J. & Moserç, R.P. (2004). Psychological research on death attitudes: An overview and evaluation. *Death Studies*, 28: 309-340

Neugarten, B.L., Havighurst, R.J. & Tobin, S.S. (1961). The Measurement Of Life Satisfaction. *Journal Of Gerontology*, 16(2), 134-143.

Nicola, M., Alsafi, Z., Sohrabi, C., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., ... & Agha, R. (2020). The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19): A review. *International journal of surgery (London, England)*, 78, 185.

Nokay, P. (2011). Tüketimin Zamanlar Arası Tercihinde Ölüm Kaygısının Etkisi. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Onur, B. (2000). Gelişim psikolojisi, 5. baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Öngider, N., Eyüpoğlu, S.Ö. (2013). Depresyon Tanısı Almış Hastalarda Ölüm Kaygısının Araştırılması. *Klinik Psikiyatri*, 16: 34-46.

Özaykan, E.E. (2020). Aile Hekimliği Polikliniklerine Başvuran Adölesanların COVID-19 Pandemi Sürecinde İnternet Bağımlılığı ve Yaşam Kalitesi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul Ümraniye Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Aile Hekimliği Ana Bilim Dalı. İstanbul.

Özdede, M. & Şahin, S. (2020). Views And Anxiety Levels Of Turkish Dental Students During The COVID-19 Pandemic. *Journal Of Stomatology*, 73(3), 123-128.

Özdemir, D., Arpacıoğlu, S. (2020). Sosyal Medya Kullanımı, Sağlık Algısı ve Sağlık Arama Davranışının Koronavirüs Korkusu Üzerine Etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12 (Suppl 1): 364-321.

Özdemir, M. & Dilekmen, M. (2016). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Duygusal Zeka ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. Sakarya University Journal Of Education, 6(1), 98-113.

Özderin, M. (2006). Adli Tıp Ders Notları - Ölüm. <http://adlitip.blogspot.com.tr/2006/10/1.5.html> (14.06.14).

Özdin, s. & Bayrak- Özdin, Ş. (2020). Level And Predictors Of Anxiety, Depression And Health Anxiety During COVID-19 Pnademic In Turkish Society: The Importance Of Gender. International Journal Of Social Psychiatry, 66(5), 504-511.

Özer, M., Karabulut, Ö.Ö. (2003). Yaşlılarda Yaşam Doyumu. Geriatri, 6(2), 72-74.

Özkaya, G. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Yanlızlık Düzeyleri İle Umutsuzluk ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Öztürk, M.O. (2002). Ruh Sağlığı ve Bozuklukları. Ankara: Nobel Tıp Kitapevi.

Özyürek, A., & Atalay, D. (2020). COVID-19 Pandemisinde Yetişkinlerde Yaşamın Anlamı Ve Ölüm Kaygısı İle İyi Hali Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. TURAN: Stratejik Arastirmalar Merkezi, 12(46), 458-472.

Planasky, K. & Johnston, R. (1977). Preoccupation with death in schizophrenic men. Journal of Diseases of the Nervous System 1977; 38: 194-197.

Pollak, J.M. (1980). Correlates Of Death Anxiety: Review Of Empirical Studies. OMEGA-Journal Of Death And Dying, 10(2), 97-121.

Polat, Ö.P. & Coşkun, F. (2020). COVID-19 Salgınında Sağlık Çalışanlarının Kişisel Koruyucu Ekipman Kullanımları İle Depresyon, Anksiyete, Stres Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. Batı Karadeniz Tıp Dergisi, 4(2), 51-58.

Proctor, C. L., Linley, P. A. and Maltby, J. (2009). Youth life satisfaction: A review of the literature. Journal of Happiness Studies, 10(5), 583-630.

Proctor, C., Linley, P.A., Maltby, J. Ve Port, G. (2017). Life Satisfaction Encyclopedia Of Adolescence, Springer International Publishing AG.

Pyszczynski T., Greenberg J. & Solomon S. (1997). "Why Do We Need What We Need? A Terror Management Perspective on the Roots of Human Social Motivation". *Psychological Inquiry* 8/1 (1997) 1-20.

Pyszczynski, T., Greenberg, J., Solomon, S., Arndt, J., Schimel, J. (2004). Why do People Need Self-esteem? A Theoretical and Empirical Overview. *Psychological Bulletin*, 130, 435-468.

Qiu J, Shen B, Zhao M, Wang Z, Xie B, Xu Y. (2020). A Nationwide Survey Of Psychological Distress Among Chinese People In The COVID-19 Epidemic: Implications And Policy Recommendations. *Gen Psychiatry* ;33(2):e100213.

Rajkumar, R.P. (2020). COVID-19 And Mental Helath: A Review Of The Existing Literature. *Asian Psychiatr*; 52: 102066.

Roy, D., Tripathy, S., Kar, S.K., Sharma, N., Verma, S.K., Kaushal, V. (2020). Study Of Konwledge Attitude, Anxiety & Perceived Mental Healthcare Need In Indian Population During COVID-19 Pandemic: *Asian J Psychiatr*; 51.

Rubin, G.J., & Kulakaç, N. (2021). The Psychological Effects Of Quarantining A City. *Bmj*, 368.

Russac, R.J., Gatlift, C., Reece, M. & Spottswood, D. (2007). Death Anxiety Across The Adults Years: An Examination Of Age And Gender Effects *Death Studies*, 31(6), 549-561.

Sarıkaya, Y. (2013). Ölüm Kaygısı Ölçeği Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması. Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Satıcı, B., Gocet-Tekin,E., Deniz, M.E., & Satıcı, S.A. (2020). Adaptation Of The Fear Of Covid-19 Scale: Its Association With Psychological Distress And Life Satisfaction in Turkey. *Internatioanl Journal Of Mental Health And Addiction*.

Schulz. R. And Aderman, D. (1979). Physicians Death Anxiety And Patient Outcomes, *Omega: Journal Of Death And Dying*, 9, 327-332.

Schumaker, J.F., Warren, W.G. & Gtorth- Marnat, G. (1991). Death Anxiety In Japan And Australia. *The Journal Of Social Psychology*, 131(4), 511-518.

Seligman, M.E.P., Royzman, E. (2003). Happiness: The Three Traditional Theories Authentic Happiness Newsletter.

Seyhan, B.Y. (2015). Ölüm Kaygısı ve Dua Tutumu Üzerine Bir Araştırma. Turkish Studies, 10(2), 863-882.

Sher, L. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on suicide rates. QJM: An International Journal of Medicine, 113(10), 707-712.

Shereen, M.A., Khan, S., Kazmi, A., Bashir, N., Siddique, R. (2020). COVID-19 infection: Origin, transmission, and characteristics of human coronaviruses. Journal of Advanced Research.

Shevlin, M., McBride, O., Murphy, J., Miller, J.G., Hartman, T.K., Levita, L., Mason, L., Martinez, A., McKay, R., Stocks, T., Bennet, K., Hyland, P., Karatzias, T., Bentall, R.P. (2020). Anxiety, Depression, Traumatic Stress And COVID-19 Related Anxiety In The UK General Population During The COVID-19 Pandemic.

Singh, A, Singh, D., Nizamie, S. H. (2005). Death And Dying. Indian Journal Social Psychiatry, 21(1&2), 4-18.

Söğütü, L., Göktaş, S.S. (2021). The Effect Of Covid-19 Pandemic On Health Anxiety, Death Anxiety And Somatic Symptoms In University Students. J Contemp Med; 11(3): 323-329.

Sözay, D. (2020). Lise Öğrencilerinde Beş Faktörlü Kişilik Özellikleri, Pozitif Negatif Duygu ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı. İzmir.

Su, S., Wong, G., Shi, W., Liu, J., Lai, A.C., Zhou, J., et al. (2016). Epidemiology, genetic recombination, and pathogenesis of coronaviruses. Trends in microbiology.24 (6):490-502.

Suhail, K. & Akram, S. (2002). Correlates Of Death Anxiety In Pakistan. Death Studies, 26(1), 39-50.

Şahin, Z. (2018). Ölüm Algısının ‘Yaşam Doyumu’ Üzerinde Etkisi: Üniversite Örneği. Bitlis Eren Üniversitesi, Akademik İzdüşüm Dergisi, Cilt:3.Sayı:3, ss. 1-18.

Şahin, C.U., & Kulakaç, N. (2021). Exploring Anxiety Levels In Healthcare Workers During Covid-19 Pandemic: Turkey Sample. *Curr Psychol.* 12; 1-8.

Tabachnick, B.G. (2013). *L.S. Fidell Using Multivariate Statistics (sixth ed.)* Pearson, Boston

Tanhan, F. (2007). Ölüm Kaygısıyla Baş Etme Eğitiminin Ölüm Kaygısı ve Psikolojik İyi Olma Düzeyine Etkisi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı. Ankara.

Tanhan, F., Arı, F. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Ölüm Verdikleri Anlam ve Öğrenim Gördükleri Program Açısından Ölüm Kaygısı Düzeyleri. *Yüzüncüyıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, ss. 34-43.

Tel,H., Koç, M., Aydın, H.T. (2020). Evde Yaşayan Yaşlılarda Yalnızlık, Yaşam Doyumu ve Ölüm Kaygısının Belirlenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi / IBAD Journal Of Social Sciences*, (Özel Sayı / Special Issue): 1-10.

Tepe, F. (2020). Varoluşsal Bir Sorun Olarak Ölüm Kaygısının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Biruni Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı. İstanbul.

Top, F.Ü., Saraç, A., Yaşar, G. (2010). Huzurevinde Yaşayan Bireylerde Depresyon Düzeyi, Ölüm Kaygısı ve Günlük Yaşam İşlevlerinin Belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri*; 13: 14-22.

Topbaşoğlu, T. (2016). Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak Öfke ve Affetme: Affetmenin düzenleyici rolü. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bilim Dalı. Denizli.

Toplanır, E. (2018). Yaşam Doyumu, Kendini Gerçekleştirme ve Ölüm Korkusu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı. İstanbul.

Tönbül, Özgür. “Koronavirüs (Covid-19) Salgını Sonrası 20-60 Yaş Arası Bireylerin Psikolojik Dayanıklılıklarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Uluslararası Akademik Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi* 2/2 (Haziran 2020). 159-174.

Trzebinski, J., Cabanski, M., & Czarnecka, J.Z. (2020). Reaction To The Covid-19 Pandemic: The Influence Of Meaning In Life Satisfaction And Assumptioans On World Orderliness And Positivity. *Kournal Of Loss And Trauma*, 25 (6-7), 544-557.

Tsamakis, K., Rizos, E., Manolis, a., Chaidou, S., Kypouropoulos, S., Sportalis, E. v.d. (2020). COVID-19 Pandemic And Its Impact On Mental Health Of Heathcare Professionals. *EYP Thermed*; 19(6): 3451.

Türkmen, A. (2021). Covid-19 Korkusu: Banka Personeli Örneği. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, Cilt- Vol.3, Sayı-No. 2, s-p: 87-92.

Ulusoy, S., Çelik, Z. (2020). COVID-19 Sürecinde İnternet Tabanlı Müdahaleler Bir Seçenek Olabilir mi? *J Cogn Behov Psychother Res* ; 9(2), 166-169.

Wahl, C.W. (1959). The Fear Of Death, In *The Meaning Of Death* , Ed: Herman Feifel, Mc. Graw-Hill, pp. 16-29, New York.

Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C.S. v.d. (2020): Immediate Psychological Responses And Associated Factors During The Initial Stage Of The 2019 Coronavirüs Disease (COVID-19) Epidemic Among The General Population In China. *International Journal Environmental Research And Public Health*; 17(5), 1729.

Xiao, H., Zhang, Y., Kong, D., Li, S., Yang, N. (2020). The Effects Of Social Support On Sleep Quality Of Medical Staff Treating Patients With Coronavirüs Disease 2019 (COVID-19) In January And February 2020 In China. *Med. Sci. Monst*; 26.

Yalom, I.D. & Babayiğit, Z.İ. (2001). *Varoluşçu Psikoterapi*. Kabalcı Yayınevi.

Yaş, S.C. (2020). COVID-19 Pandemisinin Hastane Çalışanlarının Psikolojik Durumuna Etkisi. *Uzmanlık Tezi*. Gazi Üniversitesi, Acil Tıp Ana Bilim Dalı. Ankara.

Yavuz, Ç. (2006). Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğrencilerinde Öznel İyi Olma Hali, Psikiyatrik Belirtiler ve Bazı Kişilik Özellikleri: Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yetim, Ü. (1991). Kişisel Projelerin Organizasyonu ve Örüntüsü Açısından Yaşam Doyumu *Doktora Tezi*. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yıkılmaz, M. & Demir-Güdül, M. (2015). Üniversite Öğrencilerinde Yaşamda Anlam, Bilinçli Farkındalık, Algılanan Sosyoekonomik Düzey ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiler. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(2), 297-315.

Yıldırım, E.A. (2018). Anksiyete Bozukluğu Olgularında Ölüm Anksiyetesi Sıklığının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Ana Bilim Dalı. İstanbul.

Yıldız, E. (2020). COVID-19 Pandemisinin Yaşam Tarzı ve Psikososyal Alandaki Etkileri. Yeni Koronavirüs Hastalığının Toplum Üzerine Etkileri ve Hemşirelik Yaklaşımları. S: 111-119. İnönü Üniversitesi Yayınevi. Malatya.

Yıldız, M. (1998). Dini Hayat İle Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı. İzmir.

Yıldız, M. (2001). Dindarlık ve Ölüm Kaygısı: Tasavvufi Yaklaşım ve Günümüz Üniversite Öğrencileri. *Journal Of Religious Culture* Nr. 436.

Yıldız, M. (2011). Tutuklu ve Hükümlülerde Umutsuzluk, Ölüm İlişkin Depresyon ve Ölüm Kaygısı İlişkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 35(1), ss. 17.

Yıldız, M., & Bulut, M.B. (2017). Ölüm Kaygısı İle Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki. *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic* 12(13).

Yılmaz , E., Aslan, H. (2013). Öğretmenlerin İş Uerinde Yanlılıkları ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 3(3), 59-69.

Yiğit, D., & Açıkgöz, A. (2021). Covid-19 Pandemisinde Hemşirelerin Anksiyete ve Ölüm Kaygısı Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler. *J.Educ ResNurs.*; 18 (Supp.1):85-92.

Yukay-Yüksel, M., Güneş, F. & Akdağ, C. (2017). Investigation Of The Death Anxiety And Meaning In Life Levels Among Middle-Aged Adults. *Spiritual Psychology And Counseling*, 2, 165-181.

Zou, L., Ruan, F., Huang, M., Liang, L., Huang, H., Hong, Z., et al. (2020). SARS-CoV-2 viral load in upper respiratory specimens of infected patients. *New England Journal of Medicine*, 382 (12):117

EK 1.ETİK KURUL ONAY BELGESİ

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURUL İZİN TALEP VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	
ADI VE SOYADI	Gamze Ceren SAĞIRER
ÖĞRENCİ NO	201910029
TEL. NO.	
E - MAİL ADRESLERİ	
ANA BİLİM DALI	Psikoloji
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	TEZ
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP-YAPILMADIĞI	2020/2021- BAHAR DÖNEMİ KAYDINI YENİLEDİM.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	Ölüm Kaygısı, Yaşam Doyumu ve COVID-19 Korkusu İlişkisi
TEZİN AMACI	Bu çalışmanın amacı, ölüm kaygısının Covid-19 korkusunun aracı rolüyle yaşam doyumunu doğrudan veya dolaylı olarak etkileyip etkilemediğinin incelenmesidir.
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	Ölüm kavramı, insanlık tarihi boyunca önemini korumuş; her toplumda üzerine çalışmaların yürütüldüğü anlamlandırılmaya çalışıldığı bir konu olmuştur.Yaşanılan ölüm kaygısı bireyin yaşamdan aldığı doyumunu etkileyebilir. Literatürde ölüm kaygısı ve yaşam doyumunu ile ilgili yapılan pek çok çalışmada her ikisi arasında anlamlı ilişki olduğu görülmüştür.Fakat bu ilişkinin derecesi pek çok değişkenden etkilenebilir. Bu değişkenlerden birisi de son zamanlarda tüm dünyayı saran ve çoğu insanın ciddi sağlık sorunları yaşamasına, ölümle yüzleşmesine, kayıplar vermesine; aynı zamanda kültürel, sosyal, toplumsal, ekonomik açıdan yaşamını olumsuz yönde etkilemesine sebep olan Covid-19 salgınıdır. Covid-19 sürecinin fizyolojik etkisi üzerinde çok sayıda araştırma yapılmış olmasına rağmen psikososyal açıdan yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Bu bilgiler ışığında ölüm kaygısının Covid-19 korkusunun aracı rolüyle yaşam doyumunu doğrudan veya dolaylı olarak etkileyip etkilemediğinin incelenmesinin hem Covid-19 pandemi süreci hem de daha sonraki zamanlarda olası pandemi süreçleri ile ilgili alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.Bu araştırmanın çalışma grubunu Türkiye’de yaşayan ve 2021 yılında Covid-19 enfeksiyonunu geçirmiş ve geçirmemiş yetişkinler oluşturacaktır. Bu yetişkinler çevrimiçi ortamda kolay ulaşılabilen örnekleme yöntemi ile çalışma grubuna dahil edilecektir.

ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye’de yaşayan ve 2021 yılında Covid-19 enfeksiyonunu geçirmiş ve geçirmemiş yetişkinlerin oluşturması planlanmaktadır. Araştırmanın çevrimiçi olarak bilgilendirilmiş onam formunu kabul eden yetişkinler ile yürütülmesi düşünülmektedir.	
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI- ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)		
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye’de yaşayan ve 2021 yılında Covid-19 enfeksiyonunu geçirmiş ve geçirmemiş yetişkinlerin oluşturması planlanmaktadır. Araştırmaya onam formunu kabul eden bireyler dahil edilecektir. 'Devrimci-Özgüven, H., Kundakçı, N., Kumbasar, H., & Boyvat, A. (2000). The depression, anxiety, life satisfaction and affective expression levels in psoriasis patients. <i>Journal of the European Academy of dermatology and venereology</i> , 14(4), 267-271.' çalışması temel alınarak örneklem hesabı yapılmıştır. örneklem hesabı için G-Power 3.1.9.7 programı kullanılmıştır. Bu çalışmanın örneklem boyutu %95 GA, %95 power ve 0.57 etki büyüklüğü ile her bir grup için minimum yeter sayı 80 hesaplanarak toplam 160 kişi olarak belirlenmiştir. Bu sebeple çalışmada minimum 160 kişiye ulaşılması hedeflenmektedir.	
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇELERİN UYGULANACAĞI	Kişisel Bilgi Formu Ölüm Kaygısı Ölçeği Yaşam Doyumu Ölçeği COVID-19 Korkusu Ölçeği	
EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, V.B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	1) EK 1 (1) Sayfa Kişisel Bilgi Formu 2) EK 2 (1) Sayfa Ölüm Kaygısı Ölçeği 3) EK 3 (1) Sayfa Yaşam Doyumu Ölçeği 4) EK 4 (1) Sayfa COVID-19 Korkusu Ölçeği	
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: Gamze Ceren SAĞIRER	ENSİTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜN DE EVRAK ISLAK İMZALI ÖĞRENCİNİN İMZASI: TARİH: 25 / 03/ 2021	
TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU		
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.		
2. Anılan konu faaliyet alanı içerisine girmektedir.		

1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	ANA BİLİM DALI BAŞKANININ ONAYI	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI			
Adı - Soyadı: Mehmet Emin DEMİRKOL	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı: Şükrü UĞUZ	Adı - Soyadı: Murat KOÇ			
Unvanı: Doç. Dr.	Unvanı:	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı: Doç. Dr.			
Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	İmzası:	Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.			
... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20...			
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER						
Adı - Soyadı: Şehnaz ŞAHİNKARAKAŞ	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Deniz Aynur GÜLER	Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Mustafa Tefvik ÖDMAN	Adı - Soyadı: Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU	Adı - Soyadı: Jülide İNÖZÜ
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.
Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır..	Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.
... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE		Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince İncelenmiş olup, ... / ... / 20.... - ... / ... / 20.... tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin verilmesi taraflarımızca uygundur.				
OY ÇOKLUĞU İLE						

EK 2.BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ETİK KURULU

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Bu formun amacı katılmanız rica edilen araştırma ile ilgili olarak sizi bilgilendirmek ve katılmanız ile ilgili izin almaktır.

Bu kapsamda “Ölüm Kaygısı, Yaşam Doyumu ve COVID-19 Korkusu İlişkisi ” başlıklı araştırma “Gamze Ceren SAĞIRER.” tarafından **gönüllü katılımcılarla** yürütülmektedir. Araştırma sırasında sizden alınacak bilgiler gizli tutulacak ve sadece araştırma amaçlı kullanılacaktır. Araştırma sürecinde konu ile ilgili her türlü soru ve görüşleriniz için aşağıda iletişim bilgisi bulunan araştırmacıyla görüşebilirsiniz. Bu araştırmaya **katılmama** hakkınız bulunmaktadır. Aynı zamanda çalışmaya katıldıktan sonra çalışmadan **çıkabilirsiniz**. Bu formu onaylamanız, **araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** anlamına gelecektir.

Araştırmayla İlgili Bilgiler:

Araştırmanın Amacı: Bu çalışmanın amacı, ölüm kaygısının Covid-19 korkusunun aracı rolüyle yaşam doyumunu doğrudan veya dolaylı olarak etkileyip etkilemediğinin incelenmesidir.

Araştırmanın Nedeni: Alanyazına katkı sağlamak.

Süresi: 30 dk

Araştırmanın Yürütüleceği Yer: Çevrimiçi Yöntem

Çalışmaya Katılım Onayı:

Katılmam beklenen çalışmanın amacını, nedenini, katılmam gereken süreyi ve yeri ile ilgili bilgileri okudum ve gönüllü olarak çalışma süresince üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma ile ilgili ayrıntılı açıklamalar yazılı ve sözlü olarak tarafıma sunuldu. Bu çalışma ile ilgili faydalar ve riskler ile ilgili bilgilendirildim.

Bu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Adı-Soyadı:

İmzası ^{***} :

Araştırmacının

Adı-Soyadı: Gamze Ceren SAĞIRER

Unvanı: Psikolojik Danışman

e-posta:

EK 3.KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()

Yaşınız: 18-24 ()

25-34 ()

35-44 ()

45-54 ()

55-64 ()

65 yaş ve üstü ()

Medeni Durum: Evli () Bekar ()

Eğitim: İlköğretim ()

Ortaöğretim ()

Lise ()

Üniversite ()

Yüksek Lisans ve Üstü ()

Mesleğiniz:

Kronik rahatsızlığınız var mı? Evet () Hayır ()

Daha önce COVID-19 rahatsızlığı geçirdiniz mi? Evet () Hayır ()

Eğer geçirdiyseniz hastalık sürecindeki durumunuzu nasıl tanımlarsınız?

Hafif () Orta () Ağır ()

COVID-19 nedeniyle herhangi bir yakınınızı kaybettiniz mi? Evet () Hayır ()

EK 4.ÖLÜM KAYGISI ÖLÇEĞİ

Bu ölçekte gerilim ya da endişeye neden olabilecek bazı deneyim ve durumlarla ilgili 20 adet ifade yer almaktadır. Her bir maddeyi okuyarak, maddede belirtilen durumun genelde sizi ne kadar rahatsız ettiğini “Hiçbir Zaman”, “Nadiren”, “Ara Sıra”, “Sık Sık” veya “Her Zaman” seçeneklerinden birini işaretleyerek belirtiniz. Lütfen ifadeler üzerinde fazla düşünmeyiniz. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. İfadeyi okuduktan sonra fazla zaman sarf etmeden uygun seçeneği işaretleyiniz.

İfadeler	Hiçbir Zaman	Nadiren	Ara Sıra	Sık Sık	Her Zaman
1. Ölümün nasıl bir şey olacağını bilememek beni kaygılandırır					
2. Ölümün belirsizliği beni kaygılandırır.					
3. Ölümcül bir hastalığa yakalanmaktan endişe duyarım.					
4. Bir tabut görmek beni kaygılandırır.					
5. Ölürken yanımda kimsenin olmaması düşüncesi beni kaygılandırır					
6. Öldükten sonra bana ne olacağı konusunda kaygılanıyorum					
7. Ölümden sonra ne olacağını bilememek beni endişelendirir					
8. Ölüm hakkında konuşmak beni kaygılandırır.					
9. Ölümün yalnızlığı beni kaygılandırır.					
10. Nasıl öleceğimi bilememek beni kaygılandırır.					
11. Ölmenin nasıl bir his olduğunu bilmemek beni endişelendirir.					
12. Ölümle ilgili bir televizyon programı izlemek beni kaygılandırır.					
13. Yolda ilerleyen bir cenaze alayını görmek beni kaygılandırır					
14. Taziye ziyaretlerine gitmek beni kaygılandırır.					
15. Ölürken canımın yanacağı fikri beni kaygılandırır.					
16. Ölümle ilgili bir yazı okumak beni kaygılandırır.					
17. Ne zaman öleceğimi bilememek beni kaygılandırır.					
18. Yavaş yavaş ölmekten endişelenirim.					
19. Ölmüş birinin arkasından ağlayanları görmek beni kaygılandırır					
20. Ölüme karşı elimden bir şey gelmemesi beni kaygılandırır.					

EK 5.YAŞAM DOYUMU ÖLÇEĞİ

Değerli katılımcı, aşağıda 5 ifade cümlesi vardır. Her bir cümlenin yanında cümlede söylenen ifadenin sizin açınızdan ne kadar geçerli olduğunu belirlemek adına cevaplarınızı işaretlemeniz için 1’den 7’ye kadar rakamlar verilmiştir.

Lütfen ilgili cümlelerin yanındaki rakamlardan sadece *bir tanesini* işaretleyiniz.

İFADELER	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Yaşantım birçok açıdan idealimdekine benziyor.	1	2	3	4	5	6	7
2. Hayat şartlarım mükemmel.	1	2	3	4	5	6	7
3. Hayatımdan hoşnutum.	1	2	3	4	5	6	7
4. Hayattan u ana kadar beklediklerimi elde ettim.	1	2	3	4	5	6	7
5. Eğer hayata yeniden başlasaydım neredeyse hiçbir şeyi değiştirmezdim.	1	2	3	4	5	6	7

EK 6.KORONAVİRÜS (COVID-19) KORKUSU ÖLÇEĞİ

Değerli Katılımcı, aşağıda sizinle ilgili ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her bir maddeyi dikkatlice okuyunuz ve sizi en iyi tanımlayan seçeneği işaretleyiniz. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Sizden beklenen içtenlikle cevap vererek bilimsel bir çalışmaya yardımcı olmanız. Lütfen bütün sorularla ilgili görüşlerinizi ifade ediniz.

1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum					
	1	2	3	4	5
1. Koronavirüsten (Covid-19) çok korkuyorum.					
2. Koronavirüsü düşünmek beni rahatsız ediyor.					
3. Koronavirüsü düşündüğümde ellerim soğuk soğuk terliyor.					
4. Koronavirüs nedeniyle hayatımı kaybetmekten korkuyorum.					
5. Sosyal medyada koronavirüsle ilgili hikayeleri ve haberleri gördüğümde gerilir veya endişelenirim.					
6. Koronavirüse yakalanacağım korkusundan dolayı uyuyamıyorum.					
7. Koronavirüse yakalanacağımı düşündüğümde kalbim hızla çarpmaya başlıyor.					

EK 7.ETİK KURUL İZİN BELGESİ

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : E-81570533-044-2100002767
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurul İzni Hk.

15.04.2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : a) 25.03.2021 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2100002296 sayılı yazınız.
b) 29.03.2021 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2100002371 sayılı yazınız.
c) 31.03.2021 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2100002395 sayılı yazınız.
ç) 27.03.2021 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2100002342 sayılı yazınız.

İlgi yazılarda söz konusu edilen öğrencilerin tez evrakları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunda incelenerek uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ünal AY
Rektör

EK 8.ETİK KURUL KARARI

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-050.01.04-2100002371
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu Kararı Alınması Hakkında

29.03.2021

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi: 09.03.2021 tarih ve E-81570533-050.01.01-2100001828 sayılı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu konulu yazınız.

İlgi tarihli yazınız kapsamında Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesindeki Lisansüstü Programlarda halen tez aşamasında kayıtlı olan **Ash Burçin Akkaya, Ayşe Semramis Canpolat, Gamze Ceren Sağırer, Gizem Tatlı, İbrahim Gülmen, Mesut Karataş, Sudet Karagöz** isimli öğrencilerimize ait tez evraklarının "Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onayları" alınmak üzere Ek'ler de sunulmuş olduğunu arz ederim.

Doç. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek : 7 Adet öğrenciye ait Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onayı alınmak üzere gönderilen tez evrakları listesi.